

2011/4

Horváth Péter

Aszimmetrikus koalíciók
A választási programok szerepe
a koalíciók pártösszetételében,
1990-2002

Aszimmetrikus koalíciók

A választási programok szerepe a koalíciók pártösszetételében, 1990-2002*

BEVEZETÉS

Ebben a fejezetben a koalíciós pártösszetétel programalapú magyarázatát kívánom vizsgálni. Azt a klasszikus kérdést elemzem, hogy a programoknak milyen szerepe van a koalíciós összetételben, a pártok mennyire a programok alapján kötnek koalíciót, azaz, a programorientált elmélet mennyire alkalmas a koalíciók magyarázatára. Ennek érdekében azt tesztelem, hogy ezek a magyarázatok milyen sikeresen jelzik előre az egyes pártokat és a koalíció egészét.

Azok a kutatások, amelyek részben vagy egészben a koalíciókat vizsgálják, és ezt a program alapján teszik, a következő négy kérdés valamelyikét elemzik: a koalíció típusa, a stratégiai pozíciójú pártok kormánytagsága, a konkrét pártösszetétel, és a pártok kormánytagsága általában. Tekintsük át ezeket a kutatási irányokat röviden.¹ Alig néhány évvel a koalíciók hivatalorientált magyarázata után (Riker 1962), a koalíciós kutatásban megjelent a programorientált megközelítés is, és a policy azóta a koalíciókötés egyik fő magyarázó elvévé vált (Leiserson 1968; Axelrod 1970; De Swaan 1973). Különösen Axelrod kapcsolt többségi, és De Swaan policytávolság-elméletére hivatkoznak programorientált magyarázatként (Laver–Schofield 1990; De Winter–Dumont 2006).² Ezek az első programorientált elméletek egydimenziósak voltak, és azt vizsgálták, hogy a különböző – a többséget és a programot egyesítő – méretalapú koalíció típusok (kapcsolt többségi, fölös többségű, stb.) milyen sikeresen jósolják meg a ténylegesen megalakult kormányokat.³ A kormánytípus volt az elemzés tárgya a későbbi összehasonlító munkáknak is, amelyek a programorientált magyarázatokat – hivatalorientált elméletekkel együtt – a történeti koalíciók ellenében tesztelték (Taylor–Laver 1973; Franklin–Mackie 1984; Browne–Gleiber–Mashoba 1984).⁴

Azonban a koalíciós politika térbeli felfogásának megjelenésével megváltozott az elemzés tárgya, és új vizsgálódási irányok jöttek létre.

* A munkámban előforduló, korábbi fejezetekre és már tárgyalt kérdésekre való utalás doktori értekezésekre vonatkozik, amelyen jelenleg dolgozom (*Kormányalakítás és koalíciókötés Magyarországon, 1990-2010*; ELTE-ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola). Kézirat lezárva: 2011. január 27.

¹ A szakirodalmi áttekintésben már részletesen ismertettem az alábbi elméleteket, magyarázó erejüket, az alapfogalmakat, stb., ezért ezeket itt nem fejtem ki bővebben újra.

² Azonban e policy-alapú megközelítések sem tisztán programorientáltak, mert megtartják a többségi kritériumot, ugyanis a hivatalorientáltságot tekintik a politikusok domináns motivációjának. Így a program funkciója az, hogy leszűkíti a koalíciós alternatívák körét, s ezáltal elősegíti az egyenértékű többségi koalíciók közötti választást (Budge–Keman 1990; Laver–Schofield 1990). Azonban ezeket a magyarázatokat a nyelvi könnyebbség kedvéért, és a hazai szakirodalomban meghonosodott használat miatt (Enyedi–Körösnéni 2001), továbbra is programalapúnak nevezem. A policy-t és a programot a továbbiakban szinonimaként használom.

³ A jóslás (predikció) és előrejelzés a már megalakult koalíciók *ex postfacto* magyarázatát jelenti, azaz, a két kifejezést poszt-dikció értelemben használom.

⁴ De Swaan (1973) például tizenhárom, Taylor–Laver (1973) tizenhat ilyen korai elméletet tesztelt.

Az egyik irány a koalíció típusa helyett az egyes pártokat próbálja magyarázni, mégpedig a politikai tér két- vagy több policy-dimenziójában stratégiai pozíciót elfoglaló pártok koalíciós tagságát, illetve a koalíciótypust is e párttal összefüggésben tárgyalja. Ilyen magyarázat például az, hogy, ha van magpárt, akkor kisebbségi kormány alakul, vagy, hogy a legnagyobb párt centrális pozíciója és mandátumaránya, valamint a parlamenti frakcionalizáció és polarizáció függvényében kisebbségi, minimális többségi, és fölös többségű kormány alakul (Schofield 1993; Crombez 1996). De ilyen megközelítés az is, amely az ún. erős pártok (nagyon erős és pusztán erős párt) kormánytagságát próbálja előre jelezni, amelyek a többi párthoz képest sokkal nagyobb valószínűséggel bekerülnek a kabinetbe (Laver–Shepsle 1996). A centrális és a domináns párt, illetve a domináns centrális párt kormányzati tagságát kívánja megjósolni általában, illetve többségi és kisebbségi kormányokban Van Roozendaal (1992; 1993).

A másik irány komplex megközelítést alkalmaz, és általam konfiguratív koalíciótypusnak nevezett modellekkel operál, amelyek három együttes magyarázó elve a méret, a program, és a stratégiai pozíciójú pártok. A történeti koalíciókat próbálja előre jelezni az a tíz modell, amelyek mindegyikét a következő magyarázó elemek közül kettő-háromnak valamilyen kombinációja alkotja: a bal-jobb skála, a választási programok húsz policy-dimenziója, a többségi elv, a kapcsoltság, a kapcsolt többség, a medián párt, a predomináns párt, és a szavazatelölódás nyertes pártja (*swing party*) (Budge–Laver 1992). Az egyes országtanulmányok egyszerűsített konfiguratív koalíciótypusokat tesztelnek, amelyek stratégiai pártokat magukba foglaló egy- és húszdimenziós modellek, illetve fontos újdonás, hogy megpróbálják előre jelezni a minimális aggregált programtávolságú győztes koalíciók pártösszetételét (a továbbiakban: minimális távolságú győztes koalíció), amely a minimális többség és a húszdimenziós minimális aggregált programtávolság elvét egyesíti (Laver–Budge 1992). Az egyszerűsített konfiguratív koalíciótypusok azt próbálják megjósolni, hogy a bal-jobb skálán a medián pártot magába foglaló 1. kapcsolt többségi, 2. vagy életképes⁵ kapcsolt koalíció alakul, illetve 3. a pártok távolságát a választási programok húsz policy-dimenziója alapján megjelenítő dendrogram valamelyik elágazására eső, és legalább egy dimenzióban életképes kormány jön létre, vagy, 4. olyan, amelynek tagja a medián törvényhozót a legtöbb dimenzióban kontrolláló, predomináns párt (Laver–Budge 1992a).⁶ A fentihez hasonló konfiguratív magyarázat a következő hét modell is, amely a koalíciótypusokat és a stratégiai pozíciójú pártok koalíciós tagságát jelzi előre: húszdimenziós hierarchikus protokoalíciók többségi és nem-többségi változata; a bal-jobb skála medián pártjának és a húsz programdimenzió predomináns pártjának koalíciós tagsága; többségi és nem-többségi kapcsolt koalíciók a bal-jobb skálán; illetve a minimális aggregált programtávolságú koalíció (Budge–Laver 1993).

Szintén a koalíciótypusokat és a stratégiai pártok kormánytagságát tesztelik az 1989-ben hivatalban lévő kormányok ellenében a következő modellek: kapcsolt többségi koalíció, ötdimenziós kapcsolt többségi koalíció, minimális szélességű kapcsolt többségi koalíció, minimális többségű protokoalíció, ötdimenziós protokoalíció, kétdimenziós magpárt, illetve annak az egy vagy két pártnak a koalíciós tagsága, amelynek vezető policy prioritása egybeesik a koalíciós alku két kulcstárcájával (Laver–Hunt 1992). Ezek a modellek is a pártösszetételt és a stratégiai pártot tesztelik az 1989-es történeti kormányok ellenében.

⁵ Az a koalíció életképes (*viable*), amely megnyeri a beiktatáshoz szükséges bizalmi szavazást (Ström 1990).

⁶ A koalíciótypusok előrejelzésére a tizenegy országból kilencben országspecifikus modellek születtek.

A koalíciós kutatásban újabb fordulatot hozott a többváltozós statisztika megjelenése, amely nem csak a kormánytípust magyarázza, hanem – a vizsgálat fókuszát kiterjesztve – a formateur párt és a többi párt kormánytagságát is. A kormánytípust (kisebbségi, minimális többségű, fölös többségű) a legnagyobb párt és a formateur párt policy pozíciójának olyan mutatói alapján jelzi előre, mint a pártok policy centralitása és mérete, a parlamenti pártrendszer policy polarizációja, és a rendszerpárti frakcionalizáció (Warwick 1998). A formateur párt kiválasztását a politikai környezet négy-öt keretfeltételét megragadó tucatnyi változóval magyarázza. Ilyen keretfeltétel a pártméret, a kormányzati tapasztalat és teljesítmény, a pártorientáció (belső pártkarakter), és a policy pozíció (ideológiai centralitás). Az engem érdeklő utóbbit olyan változókkal írja le, mint a medián pozíció a bal-jobb skálán, minél nagyobb közelség a súlyozott átlagos pártpozícióhoz az adott ország második legfontosabb policy-dimenzióján (többnyire külpolitika), illetve a nagyon erős párti státusz. A koalíciós partnerek kiválasztódását⁷ is hét-nyolc keretfeltétel három tucat változójával próbálja előre jelezni, amelyek részben azonosak a formateuréval. Ilyen feltétel a pártméret, a kormányzati tapasztalat, a policy pozíció, a pártorientáció (belső pártkarakter), a kormányzati teljesítmény, a parlamenti döntéshozatali szabályok, a pártrendszer fragmentáltsága és polarizáltsága, valamint a kormány politikai karaktere. A policy pozíciót leíró változó a formateurtól és a súlyozott átlagos pártpozíciótól való távolság a bal-jobb skálán, a formateurhoz viszonyított pozíció az adott ország második legfontosabb policy-dimenziójában és a szocialista/nem-szocialista törésvonalon, illetve az erős párt partnereként élvezett speciálpárt-státusz (Warwick 1996). A koalíciós partnerség későbbi modelljében a policy pozíció változóit újak váltják fel, amelyek a következők: a formateur párt centralitása, a rendszerpárti frakcionalizáció, a parlamenti pártrendszer policy polarizációja, a formateur párttól való távolság, és a rendszerellenes párt-jelleg. A munka újdonsága, hogy a kormánytípus (többségi, fölös többségű) függőváltozó-státuszát az elemzés során megfordítja, és a koalíciós tagság magyarázatában független változóként kezeli ezt is (Warwick 1998).

A 2000-es években lecsökkent az érdeklődés a koalíció-típusok és a pártösszetétel iránt, és a hangsúly áthelyeződött a kormányalakítás egészének többváltozós statisztikai magyarázatára, jóllehet, a legújabb monografikus és referenciamunkákban továbbra is az egydimenziós hivatal- és programorientált elméletek alapján osztályozzák a történeti koalíciókat (Strøm-Nyblade 2007; Mitchell–Nyblade 2008).⁸

A koalíciós összetétel kérdése teljesen feltáratlan terület a magyar politikatudományban, a pártok és a programok oldaláról egyaránt.⁹

Csupán két munka elemzi szisztematikusan a pártok policy-pozícióját és a pártösszetételt. Az egyik az 1990-es választási programokban megfogalmazott politikai és gazdasági célok és értékek alapján meghatározza a pártok programtávolságát, ami igazolja a koalíciós összetételt, mert ezek alapján a kormánypártok azonos csoportba tartoznak (Kovács–Tóth 1992). A koalíciótól elkülönül az SZDSZ–Fidesz-páros, és a mindkét csoporttól különálló MSZP. Mindazonáltal, a KDNP programja a parlamentbe végül be nem került MSZDP-

⁷ A „kiválasztódás” kifejezés használata nem véletlen, ugyanis Warwick szerint a formateur párt nem tudja teljesen kontrollálni a koalíciókötés végkimenetelét, nem tud szelektorként eljárni (1996, 487-488).

⁸ Pl.: egypárti többségi vagy kisebbségi kormány; kisebbségi, kapcsolt többségi, fölös többségű koalíció (Strøm-Nyblade 2007).

⁹ Pedig a magyar politikában, és különösen a politikusok részéről a kormányalakítás közfogyasztásra adott magyarázatában különösen erős az elvi, programalapú együttműködésre, a programok összeegyeztethetőségére való hivatkozás.

hez állt a legközelebb, illetve a legkoherensebb koalíciós alternatíva az SZDSZ–Fidesz kisebbségi kormány volt.

Az 1994-es koalíciós alternatívákat próbálja előre jelezni az 1993 végén fennálló pártávolságok alapján az elemzés, amely a pártok policy-pozícióját a gazdaságpolitikai elképzeléseik alapján határozza meg (Karajánnisz 1994; Harsányi–Karajánnisz 1994). Az így felépített hárompárti koalíciós alternatívák közül a Fidesz–MSZP–SZDSZ-kormány a programatikusan legkoherensebb, amelyet a nagyságrenddel gyengébb koherenciájú Fidesz–KDNP–SZDSZ- és Fidesz–KDNP–MSZP-koalíció követ, hogy csak az első hármat vegyük.

Ami ezen kívül van, az Kovács–Tóth (1992) másodelemzésével a pártverseny és a pártrendszer dimenzionalitásának egyik mutatójaként használja a manifesztókat, vagy az ideológiai tagoltság programalapú magyarázatát adja, illetve az 1990-es és az 1994-es gazdasági programokat és ígéreteket tekinti át leíró jelleggel (Tóka 1993; Fricz 1992; Laki 1991; 2000; Karsai 1994).

Ezek után áttekintem, hogy értekezésem e fejezete hol helyezkedik el a szakirodalomban, és, hogy mivel kíván foglalkozni.

I. ÉRTELMEZÉSI KERET ÉS MÓDSZERTAN

Munkám a szakirodalomhoz képest bizonyos pontokon előzmény nélküli, más pontokon azonban megtartom a korábbi előfeltevéseket. Egyrészt, maga az alapkérdés is, a konkrét pártösszetétel programalapú magyarázata, a legkevésbé vizsgált kérdés a koalíciós kutatásban. Emellett, mások az előfeltevéseim a politikusi motivációkat illetően is, mert a programot a hatalomorientáltságnak alávetve tárgyalom. Továbbá, a koalíciók valóban programalapú magyarázatát kívánom adni olyan értelemben, hogy a tartalomelemzés nyers adataival dolgozom, és a manifesztók konkrét tartalmának részletes bemutatására törekszem. Másrészt azonban, megtartom a korábbi koalíciós elméletek többségi kritériumát, jóllehet, módosított előfeltevés, a kormányalakítás intézményi korlátja, a pozitív beiktatási szavazás miatt. Szintén megtartom a korábbi elméletekből a hierarchikus protokoalíciókötési eljárást is, de ennek során egy másik intézményi korlátot, az elismerési szabályt is alkalmazom.

Ebben a fejezetben a koalíciós kutatás talán legkevésbé elemzett problémájával foglalkozom. A koalíciók programalapú magyarázata kapcsán vizsgált négy kérdés – a koalíció típusa, a stratégiai pozíciója, illetve bármely párt kormánytagsága, valamint a konkrét pártösszetétel –, közül a pártösszetételt vizsgálják a legkevésbé. Nagyon kevés kutatás irányul erre a tárgyra (Laver–Budge 1992; Laver–Hunt 1992).

Elvetem a szakirodalom előfeltevéseit a politikai teret illetően, amely a bal-jobb skálán, vagy két-, illetve több policy-dimenzió alapján határozza meg a pártok pozícióját. Ehelyett a kérdést áthelyezem a politikusi motivációk kontextusába, de nem a hivatal- és programorientáltság, hanem – s ez is némi eltérés a szakirodalomtól –, más előfeltevések keretébe. Míg a koalíciós kutatás hagyományos előfeltevése az, hogy a politikusok hivatal- vagy programorientáltak, addig én a programot a hatalomnak alávetve tárgyalom, ugyanis az az előfeltevésem, hogy a sikeres politikus szükségszerűen hatalomorientált. A politikusok a hatalmi

érdekeiket a választási programon keresztül érvényesítik. A hagyományos feltevés szerint a hivatal- vagy programorientáltság vagy önmagában vett cél, vagy pedig instrumentális, azaz, a hivatal a kormánypolitika befolyásolásának eszköze, a program pedig a hivatal megszerzéséé (Laver–Schofield 1990). Feltevésem szerint azonban a sikeres politikusnak szükségszerűen hatalomorientáltnak kell lennie, akár célként, akár instrumentális okokból is. A hatalomorientáltság azért szükségszerű, mert enélkül nem lehet sem a hivatalt megszerezni és megtartani, sem a programot megvalósítani, akár önmagáért, akár instrumentálisan. Feltevésemet néhány példával illusztrálom.

A programorientált Rabár Ferenc és Békesi László hatalom nélkül (miniszterelnök politikai támogatásának hiánya, kormányon belüli policy-ellenfelek) nem tudta végrehajtani gazdaságpolitikai programját, és lemondott hivataláról. A sorozatos policy-kudarccokat elszenvedő Fodor Gábor a párttámogatásából eredő szilárd hatalmi pozíciójának köszönhetően tudta tárcáját megtartani a miniszterelnök leváltási kísérletei ellenére, és csak a párttámogatás megszűnésével mondott le posztjáról. A hivatalorientált Torgyán József pártelnöki bukásával a hatalmi helyzete is megrendült, és miniszteri hivatalát sem tudta megtartani. Boross Péter gyorsan emelkedő kormányzati karrierjét (1990-ben félév alatt MEH-államtitkárból belügyminiszter) a miniszterelnökkel való szoros politikai és személyes viszonyából adódó hatalmi helyzete tette lehetővé. Kövér László is Orbán miniszterelnök-pártelnökhöz való politikai közelségének, és párton belüli hatalmi pozíciójának köszönhetette miniszteri posztját. Gyurcsány miniszterelnök programorientáltsága instrumentális volt, az újabb és újabb programjavaslatok és a kisebb-nagyobb policy-átpozicionálások a kormányfői poszt megőrzését szolgálták. Azonban a politikai népszerűtlensége, a folyamatos ellenzéki kritika, a párton belüli pozíciójának meggyengülése, a koalíció felbomlása, és a Reformszövetség körül létrejött alternatív policy-koalíció következtében a kör teljesen bezárult körülötte, hatalmi pozíciója megrendült, ami a miniszterelnöki és a pártelnöki pozícióról való lemondásához vezetett.

Munkámban egy valóban programalapú magyarázatot kívánok adni olyan értelemben, hogy bár az irodalomban bevett két módszer egyikére, a választási programok tartalomelemzésére támaszkodom, azonban én a nyers adatokkal dolgozom, s a manifesztók konkrét tartalmának részletes bemutatására törekszem. Először tekintsük át a két módszert röviden.

A koalíciós összetétel magyarázatában a pártok policy-pozícióját két alapvető módszerrel határozzák meg, szakértői becsléssel, vagy a választási programok tartalomelemzésével.

A szakértői becsléshez négy alapvető technikát használnak: a pártok elhelyezése autoritatív döntés, a pártaktivisták preferenciája, önkitöltős kérdőív, és a szakirodalom másodolvasata alapján.

Az autoritatív döntést alkalmazza De Swaan (1973), aki az egydimenziós, ordinális bal-jobb skálán szocio-ökonómikus pozíciójuk szerint helyezi el a pártokat, a nemzetgazdaságba való kormányzati intervenció támogatásának mértéke alapján. A támogatás mértékét a pártaktivisták preferenciája, vagy parlamenti történészek becslése alapján állapítja meg, azonban ezek forrását nem közli. Laver–Hunt (1992) nemzetközi survey-jében az országszakértők szintén önálló becsléssel határozzák meg a pártpozíciókat, és egy húszfokozatú skálán helyezik el a pártokat az egyes policy-dimenziókban.¹⁰ Szintén országszakértők autoritatív besorolásán alapul a centrális és domináns pártok elhelyezése egy ordinális, és egy tizenegyfokú

¹⁰ Az ő adataikat használják az erős pártok és partnereik meghatározásához (Laver–Shepsle 1996).

bal-jobb skálán (Van Roozendal 1992; 1993). A szakértői becslés másik változata a pártoknak küldött önkéntes kérdőív, amelyben huszonöt gazdaságpolitikai kérdésben jelölik meg a párt pozícióját egy kilencfokozatú skálán (Karajánnisz 1994; Harsányi–Karajánnisz 1994). Taylor–Laver (1973) országtanulmányok másodolvasatára építi becslését, és meghatározza a pártok sorrendjét országonként maximum három, általa ideológiainak nevezett dimenzió (szocio-ökonómiai, rurális agrár-városi industriális, föderalista-unitarista, stb.). Szintén országtanulmányok másodolvasatán alapul az a becslés is, amely szocio-ökonómiai kérdés, a gazdaságikonfliktus-dimenzió alapján helyezi el a pártokat egy tizenöt fokú skálán (Browne–Gleiber–Mashoba 1984).

A választási programok tartomelemzésére (Budge–Robertson–Hearl 1987) épül a konfiguratív koalíció típusok és a minimális távolságú győztes koalíciók előrejelzése (Laver–Budge 1992; Budge–Laver 1992; Budge–Laver 1993). A manifesztóelemzés nyers adataiból készített kétdimenziós geometriai alakzattal ábrázolja a pártok policy-pozíciót Schofield (1993) is. A programok gazdasági és ország-specifikus dimenziója minden párt helyét kijelöli a térben, és e pozíciók összekötésével megrajzolt alakzat a programok konfigurációját jeleníti meg, amelynek csúcspontjaiban van az egyes pártok policy-pozíciója. Ugyancsak a manifesztó adatokból állapítja meg a legnagyobb párt policy-centralitását Crombez (1996). Ő a gazdasági bal-jobb és a társadalmi progresszív/konzervatív dimenzió alapján határozza meg a pártpozíciókat, jóllehet, a legnagyobb párt policy-pozíciója – a mandátumarány, a frakcionalizáció és polarizáció mellett – a koalíciós típus többváltozós magyarázatának csupán egyik változója.

Mindkét módszert használja Warwick (1996), aki a formateur párt és a koalíciós partnerek pozícióját többféle változóval jelzi. A medián pozíciót a bal-jobb skálán, és a formateurhoz viszonyított helyzetet a szocialista/nem-szocialista törésvonalon három szakértői becslés értékei alapján határozza meg, amelyek mindegyikét országspecialisták autoritativ szakértői döntéssel állapították meg az egyszerű „politikai” bal-jobb skálán, illetve a szakirodalom másodolvasatára épülő becsléssel a gazdaságikonfliktus-skálán (Dodd 1976; Castles–Mair 1984; Browne–Gleiber–Mashoba 1984). A formateurtól való távolságot emellett komplexebb ideológiai térben is meghatározza, a pártok közötti távolságokat húsz programdimenzióban jelző manifesztóadatok alapján (Laver–Budge 1992). A koalíciós partnerséget meghatározó második legfontosabb policy-dimenzió elfoglalt medián-pozíciót, valamint az erőspárti és az erős párt partnere státuszt – Laver–Shepsle-t (1996) követve – Laver–Hunt (1992) szakértői becslése alapján határozza meg. Későbbi munkájában szintén mindkét módszert használja a pártpozíciók meghatározására a kormánytípus, a formateur párt, és kormánytagság magyarázatában (Warwick 1998). A policy-pozíciókat a manifesztóadatok (Budge–Robertson–Hearl 1987) alapján, a két vezető dimenzió, a gazdasági bal-jobb és a posztmaterializmus/új ügyek egyesítésével, másrészt a korábbi munkájában már alkalmazott szakértői becsléssel állapítja meg.

Értekezésemben a pártösszetétel valóban programalapú magyarázatát kívánom adni, amelyben a manifesztók tartomelemzésére támaszkodom (Klingemann et al. 2006). A korábbi programalapú magyarázatok közül, amelyek a manifesztók tartomelemzésére épültek, Kovács–Tóth (1992) kivételével egyik esetben sem ismerjük meg a programok konkrét tartalmát, mert csupán egyetlen számmal jelzik a manifesztóalapú policy-pozíciókat, vagy az erre épülő modellek prediktív erejét. Ezzel szemben munkámban a manifesztók nyers adataival dolgozom, és bemutatom a manifesztók konkrét tartalmát, jóllehet nem az egyes programpontok, hanem a programterületek szintjén.

Más vonatkozásban azonban a szakirodalom korábbi vonalát viszem tovább. Megtartom a többségi kritériumot, de a korai intézménymentes koalíciós elméletekkel szemben – amelyek pl. a koalíciós alknak a szereplők számával növekedő komplexitása, vagy az elosztható javak korlátozott mennyisége miatt vezették be –, a kormányalakítás folyamatát strukturáló intézményi korlát, a pozitív beiktatási szavazás miatt alkalmazom, annak egyszerű többségi formájában (ötven százalék plusz egy mandátum). A korábbi elméletekből megtartom az előző fejezetben már alkalmazott hierarchikus protokoalíciókötési eljárást is, amely során szintén érvényesítem a kormányalakítás másik intézményi korlátját, az elismerési szabályt, amely kijelöli a koalícióépítés állandó kezdőpontját jelentő formateur pártot (Strøm–Budge–Laver 1994; Strøm 1995; Müller–Strøm 2000a; De Winter–Dumont 2006).

1. Hipotézisek

A programorientált koalíciós elméletek feltevése az, hogy könnyebb olyan pártokkal koalíciót kötni, amelyek programja közelebb áll egymáshoz (Enyedi-Körösényi 2001). Ezért első lépésben a pártok távolságát¹¹ a programkülönbségek és a koalíciós koherencia egyszerű mennyiségi mutatói alapján vizsgálom. Azonban a programok többféleképpen lehetnek közel egymáshoz, amit a következő öt hipotézissel tesztelek: a közös ügyek, a legfontosabb ügyek, a kiegészítő profil, a csendestárs, és a legkisebb rossz hipotézise. Ebben az öt hipotézisben fogalmazom meg, és tesztelem azt az előfeltevésemet, amely a programot aláveti a politikusok hatalomorientált motivációjának.

1.1. Mennyiségi különbségek

A koalíciós pártösszetételt először a programtávolság egyszerű mennyiségi mutatói, a pártok közötti programkülönbségek és a koalíció koherenciája alapján elemzem. Az első mutatót úgy határozom meg, hogy két választási program közötti különbségek alapján páronként kiszámolom a pártok egymástól való távolságát. Ezt úgy kapom meg, hogy megnézem, két párt hány százalékot szentelt egy adott programváltozónak, kiszámolom a kettő különbségének abszolút értékét, majd az összes változóra kapott abszolút értékeket összeadom. A koalíciós koherencia mutatójának a koalíciós pártok közötti különbségek összegét tekintem, és minél kisebb e halmozott távolság, annál koherensebb a koalíció összetétele (Karajánisz 1994). Emellett azt is bemutatom, hogy a többi alternatíva mennyire koherens, és a pártösszetétel programalapú magyarázatát akkor tartom érvényesnek, ha a megalakult kormány a legkoherensebb.

Az alternatív koalíciókat a választói preferenciáknál már alkalmazott, de a programok sajátosságaihoz igazított eljárással építem fel. Mivel a választási programok esetében is csak a politikailag lehetséges alternatívák érdekelnek, a következő koalícióépítési szabályokat alkalmazom: 1. Az elismerési szabály miatt mindig a formateur párttal kezdem a koalícióépítést, amelyik mindig szerepelni fog az alternatívában. 2. A formateur párthoz növekvő programtávolság-sorrendben adom hozzá a többi szereplőt. Ez a programok esetében is

¹¹ A fejezetben a térbeli nyelvezetet („távolság”, „közelebb”, „távolabb”) – De Swaanhoz (1973, 68) hasonlóan – átvitt értelemben, a „hasonlóság”, „jobban hasonlít”, stb. jelentéssel használom. (Persze, ettől még nem biztos, hogy munkám közel kerül az övéhez.)

megmutatja, hogy a formateur pártnak milyen sorrendben kell a pártokat koalícióba hívnia, de az adott alternatíva egésze szempontjából ennek nincsen jelentősége, pusztán a koalícióépítést egyszerűsítő funkciója van. 3. A formateur párthoz a többi pártot hierarchikus protokoalíciókötési eljárással adom hozzá, amíg el nem éri a beiktatási szavazáshoz szükséges többséget. Időnként ez is fölös többségű koalíciókat eredményez, de a potyautas pártot meghagyom, mert a programot a pozitív parlamentarizmus miatt a mandátumszámmal együtt kívánom vizsgálni. 4. A nagyobb programtávolságra lévő, de nagyobb mandátumszámú pártot csak akkor adom hozzá első elemként a formateur párthoz, ha a közelebb esőkből már az összes variációt felépítettem. Ezeket az alternatívákat a koherensebb, de több pártból álló koalíciók alatt tüntetem fel a táblázatban.

1.2. Minőségi különbségek - öt hipotézis

A mennyiségi különbségek után a pártösszetételnek azokat a jellemzőit veszem számba öt hipotézis alapján, amelyek minőségi szempontok alapján világítanak rá a programtávolságra, és többet elmondanak a választási programok koalíciókötésben játszott szerepéről.

A közös ügyek

A közös ügyek hipotézise a programorientált magyarázat klasszikus verziója. A formateur párt az alapján választ koalíciós partnert, hogy a választási programok között minél több közös pont legyen. Az ilyen összetételű koalíciónak - a mandátumelmélet alapján - az a politikai magyarázata, hogy célja a közös politikai program megvalósítása a kormánypolitikában. A hipotézist a választási programok átfedésének mértékével (ÁM) tesztelem, amit az alábbi módon számolok ki:

$$\text{ÁM} = \frac{\left[\frac{\text{PÁRT1 közös változók százalékpontjainak összege}}{\text{PÁRT1 összes változó százalékpontjainak összege}} \right] \left[\frac{\text{PÁRT2 közös változók százalékpontjainak összege}}{\text{PÁRT2 összes változó százalékpontjainak összege}} \right]}{2}$$

A mutató maximális értéke 1, és minél magasabb, annál jobban hasonlít egymásra két program; a maximális érték csupán elméleti lehetőség, csak a közös választási programmal induló pártok esetében fordulhat elő. A mutató alapján megvizsgálom, hogy a koalíciós partnerek kiválasztásában kezdeményezést birtokoló formateur párt programja melyik pártét milyen mértékben fedi át. A hipotézist akkor tekintem érvényesnek, ha a kormányban benne van a legnagyobb átfedésben lévő párt, illetve ha a többi partner tagsága az átfedési mérték csökkenő sorrendje alapján igazolható. Emellett azt is megvizsgálom, hogy a formateur pártnak melyik párt volt a koalíciós partnere, azaz, milyen pártösszetétel volt a legkoherensebb koalíciós alternatíva.

A kisebbik koalíciós pártok egymás közötti és az ellenzéki pártokkal való átfedésének mértékét nem vizsgálom. A magyar kormányalakítás strukturális jellemzője ugyanis, hogy a formateur párt a domináns szereplő, és nem emelkedik ki másik szereplő alternatív koalícióépítés vezetésére. Ennek oka, hogy a koalíciókötés nem a politikai szereplők közötti teljesen szabad alkuk (*freestyle bargain*) eredménye, hanem az

elismerési szabály irányítja, amely kijelöli a formateur pártot.¹² Ezért ennek domináns pozíciója miatt a felkért kisebb pártok kezében nincsen alternatív koalíciós ajánlat, amely alkuhelyzetbe hozná őket, így a koalíciós partnerek kiválasztásában sincsen vétőhatalmuk.

A legfontosabb ügyek

Ez a hipotézis a politikai prioritásokat helyezi a középpontba. A koalíciót az magyarázza, hogy a kormányzás során elkerülhetetlen bizonyos prioritások kijelölése, és a kormánypolitikában súlyozni kell. Egyrészt, a kormány korlátozott gazdasági és politikai mozgásteret eleve lehetetlenné teszi az összes választási programelem megvalósítását, másrészt, a kormányzás exogén feltételei is kontingensek, bármikor megváltozhatnak (politikai, gazdasági, nemzetközi környezet, stb.). A harmadik feltételezés a koalíciós stabilitás követelményéből indul ki: a kormánypártoknak azért is célja, hogy a legfontosabb ügyek azonosak legyenek, mert ezek a legnehezebb időkben is egybetartják a kormányt. Negyedrészt, az elszámoltatás elmélet (Körösényi 2007) alapján lenniük kell olyan kérdéseknek, amelyekkel a koalíció az ágazati policy-kudarok ellensúlyozására sikert tud felmutatni, és a kormány újraválaszthatósága szempontjából a tudatosan néhány területre fókuszáló sikeres kormánypolitika olyan teljesítménystandardot képezhet, ami a vezető kormánypárt újraválasztását, és a koalíció folytatását eredményezheti. E négy tényező miatt a formateur párt azokat a pártokat kéri fel koalíciós partnernek, amelyekkel a számára legfontosabb ügyekben együtt tud kormányozni. Bara (2006) nyomán a legfontosabb ügyeknek a programok első tíz kérdését tekintem (a továbbiakban: Top 10 kérdés), ami megmutatja, hogy egy párt milyen kérdésekre helyezi a fő politikai hangsúlyt.¹³ A Top 10 kérdések használatát igazolja, hogy a programok nagyon nagy arányát, átlagosan hetven százalékát teszik ki 1990-2002-ben (I. Melléklet 1. táblázat). A hipotézist úgy tesztelem, hogy a koalíciós pártokat páronként megvizsgálom, hogy a Top 10 kérdésben mennyire hasonlít egymásra a programjuk. A hasonlóságot az alapján állapítom meg, hogy egy program pont szerepel-e mindkét Top 10-ben, és nem egyoldalúan fontos-e valamelyik párt számára. Ha egyoldalúan fontos elemek kötik össze a kormánypártokat, akkor aszimmetrikus koalícióról beszélek.

Egy program pontot akkor tekintek egyoldalú fontosnak, ha a változóértéke *vagy* a sorrendi helye alapján egyoldalú fontos, amit az alábbi mérce szerint határozok meg. Az értéket illetően mindig a kisebbik változóhoz viszonyítom a nagyobbat, és, hogy az egyoldalú fontosság a változók abszolút értékének növekedése mellett is megragadható legyen, a változókat két csoportra osztom, és külön mérce alapján elemzem. Az egy és öt százalékpont közötti változók esetében azt tekintem egyoldalú fontoságnak, ha a másik pártnál hat százalékponttal magasabb az érték; az öt százalékpontnál nagyobb – a kerekítés miatt: legalább 6 százalékpontos – változók esetében pedig azt, ha legalább kétszeres az érték. A sorrendi helyet illetően akkor

¹² Teljesen szabad alku csak Írországban, Svédországban és Norvégiában zajlik. Az elismerési szabály ugyan nincsen formálisan rögzítve a hazai Alkotmányban, mint pl. Görögországban a mandátum-sorrend elve, de politikai norma, szokásjog formájában 1990 óta érvényesül (Müller–Strøm 2000; Horváth 2009).

¹³ Bara a 2005-ös brit választási programokat elemezte, és a Top 10 kérdést – értelemszerűen – nem a koalíciókötéssel kapcsolta össze, hanem azzal, hogy 2001-ben és 2005-ben milyen kérdések, milyen sorrendben, és mekkora hangsúllyal szerepeltek, illetve, hogy a pártok mennyire a közvélemény (mediánszavazó) által legfontosabbnak tartott problémákat vették fel a programjukba.

beszélek egyoldalú fontosságról, ha a két változó között öthelynyi különbség van (pl.: 2. és 8. hely), az „5. versus 10. hely”-konfigurációt nem tekintem ilyennek.¹⁴

Mivel értelmetlen lenne azt vizsgálni, hogy az ellenzéki pártok mennyire osztoztak a koalíció prioritásaiban, vagy, hogy ez utóbbiak alapján a formateur pártnak melyik ellenzéki párttal kellett volna koalíciót kötnie, a formateur párt és az ellenzéki pártok közötti legfontosabb ügyeket vizsgálom meg, és összehasonlítom, hogy ezek az alternatívák koherensebb voltak-e a koalíciónál.

A kiegészítő profil

E hipotézis szerint a formateur párt olyan koalíciós partnert keres, amely csak meghatározott programterületre és kérdésekre koncentrálja a politikai hangsúlyokat, amelyek nem azonosak a formateur pártéval, hanem kiegészítik azt. A kiegészítő (tangenciális) profil magyarázata az, hogy a formateur párt és a koalíciós partnerek számára is segít megőrizni az önálló pártarculatot, megteremti a többi párttól való elkülönülést és a választói percepciót, illetve a vezető kormánypárt nem teremt magának azonos profilú riválist a koalícióban (Enyedi-Körösényi 2001). Azonban a formateur párt számára azzal a további előnnyel is jár, hogy esetleges programbeli hiányosságait a koalíciós partnerrel „lefedve” kormányzóképeséget tud felmutatni, valamint azzal is, hogy az érintett ágazati politika egyszínű pártirányítás alá helyezésével a politikai felelősséget egészen addig a koalíciós partnerre tudja hárítani, amíg annak policy- vagy politikai kudarcai nem veszélyeztetik a koalíciót, és ezáltal a formateur pártot. A hipotézist úgy tesztelem, hogy megvizsgálom, a formateur párt zérusértékű változói közül melyik szerepel zérusnál nagyobb értékkel a koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok választási programjában. Azt a pártot tekintem a formateur párthoz közel(ebb) állónak, amelyik programjában több ilyen változó szerepel. Emellett azt is megvizsgálom, hogy melyek ezek a változók, hogy a tartalmuk alapján kimutatható-e határozott programkarakter (gazdasági-szociális, ideológiai-kulturális, stb.), ami a koalíciót a többi alternatívával szemben igazolja.

A csendestárs

E feltevés szerint a formateur párt olyan pártot választ koalíciós partnernek, amelynek manifesztójában a vezető kormánypárt programjának minél kevesebb pontja szerepel, azaz, a formateur párt programjának minél több politikai kérdéséről nem mond semmit. Az ilyen koalícióban elsősorban a legnagyobb pártnak az a szempontja érvényesül, hogy könnyebb együtt kormányozni olyan „csendestárssal”, amelyik biztosítja a kormánytöbbséget, de sok politikai ügyben nincsen saját álláspontja. A hipotézist úgy tesztelem, hogy megvizsgálom, a koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok programjában hány olyan zérusértékű változó van, amely a formateur pártnál zérusnál nagyobb értékkel szerepel. A hipotézist akkor tekintem érvényesnek, ha a koalíciós pártok programjában több ilyen változó szerepel, mint az ellenzéki pártokéban. Azt a pártot, amelyik manifesztójában több ilyen változó található, a formateur párthoz közel(ebb) állónak tekintem, és azt is jelzem, hogy a hipotézis alapján a formateur pártnak melyik volt a koalíciós partnere.

¹⁴ Az egyoldalú fontosságot azért nem a centrális tendencia valamelyik mutatójával mérem (medián, módusz, számtani átlag), mert a manifesztók legelső, sokszor aránytalanul nagy súlyú programpontját kilógó adatpontként (*outlier*) ki kellene zárni az elemzésből.

A legkisebb rossz

És végül, a legkisebb rossz hipotézise szerint a formateur párt azon az alapon választ koalíciós partnert, hogy melyiknek a programjában van a legkevesebb, formateur pártéval ellentétes programelem. Egy ilyen koalícióban az együttműködés alapja az, hogy a programok alapján melyik párttal anticipálhatók minimális koalíciós konfliktusok.

A hipotézist úgy tesztelem, hogy megszámolom a formateur párt programjával ellentétes elemek számát a koalíciós partnereknél és az ellenzékénél, és akkor tekintem érvényesnek, ha az előbbieknél kevesebb szerepel. Emellett azt is jelzem, hogy a hipotézis alapján melyik volt a formateur párt koalíciós partnere. Két változót akkor tekintek ellentétesnek, ha leírásuk (II. Melléklet 1. táblázat) elemei között legalább egy ellentét van, mely utóbbit tartalomelemzéssel állapítom meg. Az ellentétes változók közül kizárom azokat, amelyek nem csak a másik párt, hanem a saját programban is szerepelnek, és csak az így megmaradt változókat használom.¹⁵

A változók értékeivel nem foglalkozom, csak a számukkal, mert tartalmilag nem irányadók. Pl.: Ha a formateur pártéval ellentétes programpontra két pártnál eltérő értéke van, a magasabb értékű nem feltétlenül áll nagyobb ellentétben a formateur párttal. A politikaihangsúly-elmélet alapján a számok ugyanis azt fejezik ki, hogy az adott elem a program mekkora arányát, hány százalékát tette ki, azaz, – az elmélet feltételezése alapján –, mennyire volt fontos. Azonban a fontosságból (százalék) nem lehet az ellentét erősségére következtetni, mert egy szám nem tud egyszerre két jellemzőt kifejezni: egy arányszám nem használható intenzitáskála-értékként is. Emellett, a politikai hangsúly növekedésével nem feltétlenül nő az ellentét foka, mert a tartalom nem mennyiségi kérdés. Sőt, a kisebb hangsúly (alacsonyabb százalékpont) erősebb ellentétet is tartalmazhat. Például a hagyományos erkölccsel erősebb ellentétben áll egy olyan kétszázalékos multikulturalizmus-hangsúly, amely a meleg párok regisztrált élettársi kapcsolatát egyenjogúnak ismeri el a házassággal, mint egy olyan ötszázalékos multikulturalizmus-hangsúly, amely részletesen és hosszan tárgyalja pl. a meleg párok élettársi regisztrációjának menetét, adózási és öröklési szabályait, de nem engedélyezi a házasság fogalmának kiterjesztését a kapcsolatra. Röviden, az adatok jelenlegi formájukban nem alkalmasak arra, hogy az ellentét intenzitására következtetni lehessen.¹⁶

A kisebb koalíciós partnerek közötti program-ellentéteket három okból nem vizsgálom. Egyrészt, ez ellen szól a konfliktus-minimalizálás célfüggvénye, de a formateur párt politikai érdekei sem ezt diktálják, mert az ellentétek egészen addig előnyösek számára, amíg nem veszélyeztetik a koalíciós egységet. Addig az ellentétes programelemek mentén kijátszhatja egymás ellen a koalíciós partnereket, ami megnyitja számára a mozgásteret, hogy kvázi-döntőbíróként saját álláspontját érvényesítse. Másrészt, a kisebb koalíciós partner – miként fent már jeleztem –, csak a formateur párt ajánlatát tudja mérlegelni. Harmadrészt, az a párt, amely a koalícióban majd zsarolási potenciállal rendelkezik, azaz, kilépése a koalíció felbomlását eredményezi, ezt csak akkor tudja érvényesíteni, ha bemegy a kormányba. Ezért ez a párt sincsen alkupozícióban a koalíciós partnerek kiválasztásában, mert ebben az esetben a formateur párt ejti, és mást kér fel kormányzásra.

¹⁵ A választási programoknak ez a vonása nem képezi kutatásom tárgyát, a problémát zárójelbe teszem, és itt nem tárgyalom.

¹⁶ A pártprogramok másfajta tartalomelemzési szempontok alapján való kódolása azonban egy másik doktori disszertációt igényel, ami kívül esik munkám keretén.

2. Az adatok forrása

Miként már jeleztem, elemzésemhez a Comparative Manifesto Project adatait használom (Klingemann et al. 2006), a nemzetközi politikatudományban pillanatnyilag ez az egyetlen munka, amely egységes módszerrel, több cikluson át elemzi a választási programokat.

A CMP a politikai verseny hangsúly-elméletén (*saliency theory*) alapul.¹⁷ A politikai verseny hagyományos egydimenziós felfogása szerint, amelyet Downs (1957) képvisel, a pártkülönbségek megjelenítésének fő módja az ellenfél politikai álláspontjának közvetlen ellenzése. A versenyben „nagy viták” zajlanak a pártok között, amelyek konkrét ígéreteket tesznek, és ezek támogatása vagy elutasítása, azaz, ugyanazon kérdésben elfoglalt ellentétes politikai álláspont a pártkülönbségek megjelenítésének módja. Ezzel szemben, a hangsúly-elmélet szerint, amely a verseny térbeli felfogásán alapul (Robertson 1976), a pártkülönbségek megjelenítésének módja a párt számára előnyös kérdések hangsúlyozása. A pártok a választási siker érdekében mintegy „elbeszélnek” egymás mellett, kerülnek a pro és kontra állásfoglalást azokon a területeken, amelyek a riválisoknak kedveznek. Ehelyett inkább azokat a kérdéseket domborítják ki, ahol előnyben érzik magukat, és nem az ellenfél számára nyereséges ügyekben fogalmazznak meg valamilyen ellentétes politikát. A hangsúly-elmélet szerint tehát a szavazatszerzés bizonyos kérdések szelektív hangsúlyozásával, nem pedig konfrontatív issue-polarizációval történik. Ezért a pártok programjaikban szélesebb programterületekre helyezik a hangsúlyt, általános preferenciákat fogalmazznak meg, és nem konkrét ígéreteket tesznek, nem konkrét ágazati politikát támogatnak vagy elleneznek (Budge–Farlie 1983; Budge–Robertson–Hearl 1987).

A CMP az elméletnek megfelelően végezte el a programok kvantitatív tartalomelemzését is. Ötvenhat szélesebb programkategoriat alakított ki, és a manifesztók minden (kvázi-)mondatát bekódolták valamelyik változóba, majd összeadták, hogy egy változó hány százalékot tesz ki az egész programon belül. Ez megadja, hogy a pártok melyik kérdésre mekkora hangsúlyt helyeznek. A Project keretében elkészítették az 1990 és 2002 közötti magyar választási programok tartalomelemzését is, ennek alapadatait használom elemzésemben (Klingemann et al. 2006).¹⁸

A fejezetben a választási programot és a (párt)programot szinonimaként használom.

Az elméleti és módszertani bevezető után az adatok empirikus elemzése következik.

II. ADATELEMZÉS

Először az egyszerű programkülönbségeket, és a koalíciós koherenciát elemzem a választások sorrendjében, amelyet ezek magyarázó erejének rövid összegzésével zárok. Ezután továbbra is a választások sorrendjében halad tovább az elemzés, és a hatalomorientáltságot leíró öt hipotézist tárgyalom, minden évben a közös ügyek, a legfontosabb ügyek, a kiegészítő profil, a csendestárs, és a legkisebb rossz hipotézisének sorrendjében. Az egyes éveket a hipotézisek magyarázó erejének áttekintése, és az adott év összegzése zárja le.

¹⁷ A „saliency theory” magyar fordítását Enyedi Zsolttól vettem át, amelyet ezúton is köszönök. [Elektronikus levél, 2009. február 26.]

¹⁸ Az adatok elérhetők Klingemann et al. (2006) cd-mellékletében. Andrea Volkens, a kutatás egyik vezetőjének tájékoztatása szerint, a 2002 utáni programok feldolgozása leghamarabb 2011 nyarán várható. [Elektronikus levelezés, 2010. április 19-20.]

Először tehát a mennyiségi különbségeket tekintem át.

1. Mennyiségi különbségek

A programtávolság 1990-ben nem magyarázza a kormány pártösszetételét, mert csak a KDNP koalíciós tagsága igazolható, az FKGP-é nem, ugyanis a kisgazdáknál a Fidesz és az MSZP is közelebb volt az MDF-hez (1. táblázat).

1. táblázat A pártok közötti programkülönbségek, 1990-2002 (%)

	1990					1994				
	MSZP	Fidesz	SZDSZ	MDF	KDNP	MSZP	Fidesz	SZDSZ	MDF	KDNP
Fidesz	93					63				
SZDSZ	107	112				101	110			
MDF	89	56	125			114	129	115		
KDNP	86	91	129	87		82	90	124	112	
FKGP	87	107	120	115	96	133	142	93	132	138
			1998		MIÉP			2002		
Fidesz	84					66				
SZDSZ	91	85				75	64		64	
MDF	71	60	82			66				
MIÉP	131	115	128	129						
FKGP	107	89	120	116	103					

Forrás: Saját számítás Klingemann et al. (2006) „hungary_1990_2003.xls” adatfájljából. *Megjegyzés:* A táblázatban kerekített százalékpont-értékek szerepelnek.

A Fórumhoz a Fidesz programja állt a legközelebb, a kettő között jóval kisebb volt a távolság, mint az MDF és a többi párt között. A fiatal demokratákat az MDF-től majdnem ugyanolyan távolságra lévő KDNP és MSZP követte, míg az FKGP és az SZDSZ állt a legmesszebb, a többi párthoz képest sokkal távolabb.

1994-ben az MSZP a többsége ellenére kétpárti koalíciót alakított az SZDSZ-szel, azonban a kormány többpárti jellegét a koalíciós helyzet hiánya, pártösszetételét pedig a programtávolság cáfolja. Az SZDSZ kormánytagsága nem igazolható, mert történetesen ugyanaz a két párt állt a legközelebb a szocialistákhoz, mint 1990-ben az MDF-hez: a Fidesz volt a legközelebb, és a KDNP is megelőzte az SZDSZ-t.

1998-ban a programtávolság szintén csak részben támasztja alá az összetételt, csupán az MDF kormányba hívását igazolja, az FKGP-ét nem. A Fideszhez az MDF állt a legközelebb, sokkal közelebb, mint bármelyik másik párt, ami azért nem meglepő, mert 1994–1998-ban a Fórum volt a Fidesz “természetes szövetségese”, és a választáson közös jelöltek is állítottak. Azonban a kisgazdáknál az MSZP és az SZDSZ is közelebb volt a Fideszhez, a két párt szinte pont azonos programtávolságra esett a fiatal demokratáktól. S jóllehet, az FKGP nem sokkal maradt le mögöttük, a programja nem magyarázza a koalíciós tagságát.

2002-ben – az alacsonyabb pártszámtól és a Fidesz–MDF-választási szövetségtől nem teljesen függetlenül –, a programkülönbségek jelentős csökkenésével kisebb lett a pártok közötti távolság. Ezen belül az MSZP és az SZDSZ programja is nagyságrendekkel közelebb került egymáshoz, mint a korábbi együttműködésük során. Azonban a választási programok ennek ellenére sem magyarázzák az SZDSZ bevonását, mert messzebb volt az MSZP-től, mint a Fidesz–MDF. A választási szövetségben induló Fidesz és MDF közül az egyenlő programtávolság mellett a Fidesz egy szupertöbbségi koalíciós alternatíva tagja volt, az MDF pedig az SZDSZ alternatívája a megalakulthoz hasonló többségi kormányban.

Az alábbiakban a programtávolság másik mutatója, a koalíciós koherencia alapján megvizsgálom a kormányzati alternatívák pártösszetételét, hogy a bevezetőben jelzett koalícióépítési szabályok alapján felépített koalíciók mennyire koherensek (2. táblázat).

2. táblázat A koalíciós alternatívák a koalíciós koherencia alapján, 1990-2002 (%)

1990	KK	1994	KK	1998	KK
MDF–MSZP (197)	89	MSZP–Fidesz (229)	63	Fidesz–MSZP (282)	84
MDF–FKGP (208)	115	MSZP–KDNP (231)	82	Fidesz–FKGP (196)	89
MDF–SZDSZ (256)	125	MSZP–SZDSZ (278)	101	Fidesz–MDF–MSZP (299)	215
MDF–Fidesz–KDNP (206)	234	MSZP–MDF (247)	114	Fidesz–MDF–FKGP (213)	265
MDF–Fidesz–MSZP (218)	238	MSZP–FKGP (235)	133	Fidesz–SZDSZ–FKGP (220)	294
MDF–KDNP–MSZP (218)	262			Fidesz–MDF–SZDSZ–FKGP (237)	552
MDF–Fidesz–FKGP (229)	278			Fidesz–MDF–SZDSZ–MIÉP (203)	599
MDF–Fidesz–SZDSZ	293				
MDF–KDNP–FKGP (229)	298			2002	
MDF–KDNP–SZDSZ (277)	341			MSZP–Fidesz (342); MSZP–MDF (202)	66
				MSZP–SZDSZ (198)	75

Forrás: 1. táblázat.

A táblázatban a vastag kiemelés a ténylegesen megalakult kormányt mutatja, a dőlt a potyautas pártot, a zárójelben pedig a koalíciós méret szerepel. A mandátumszámot követő érték az adott alternatíva koalíciós koherenciájának a mutatója (KK), ez a pártok halmozott programtávolsága. Az alternatívákat a táblázatban felülről lefelé, csökkenő koherencia-sorrendben kell olvasni, az egymás mellett szereplő variációk a program szempontjából egyenrangúak.

Az adatokból rögtön megállapítható, hogy a bevezetőben rögzített feltételek alapján a pártösszetétel programalapú magyarázata egyik koalícióra sem érvényes, mert a koherenciájuk minden évben a leggyengébb vagy közepes volt a többi alternatívához képest. Azonban árnyalja a képet, hogy a kohézió választásról-választásra erősödik, még a 2002-es alacsony esetszámmal együtt is. Az is figyelemre méltó, hogy a kétpárti és a hárompárti kormányok két-két esetében egyaránt koherencia-erősödés megy végbe. Az 1990 és 2002 között alakult háromféle összetételű kormánnyal szemben végig két koalíciós alternatíva volt stabilan a legkohézívabb, az MSZP–MDF- és az MSZP–Fidesz-kormány.

A mennyiségi mutatókat összegezve, az 1990-2002-es időszak egészére vonatkozó következtetés az, hogy a választási programok nem magyarázzák a koalíciók pártösszetételét. A programtávolságok egyik évben sem igazolják a pártösszetételt, s figyelemre méltó, hogy a kétpárti kormányokat egyáltalán nem támasztják alá, a hárompártiakban pedig csak a kisebbik koalíciós partner bevonását igazolják, a nagyobbikat nem. A formateur párt számára rendelkezésre álló alternatív koalíciós partner lényegében három pártra redukálódik tizenkét év alatt, a legkisebb programtávolságra álló Fidesz, amelyet az MDF és a KDNP követ. A koalíciós koherencia sem támasztja alá a pártösszetételt, mert a kormány választásról-választásra erősödő kohéziója is csak a leggyengébb

vagy közepes mértékű a politikai alternatívák körében, amelyek közül tartósan az MSZP–MDF- és az MSZP–Fidesz-koalíció emelkedik ki.

A mennyiségi különbségek után a pártösszetétel és a választási programok kapcsolatának minőségi mutatóit vizsgálom meg.¹⁹

2. A minőségi különbségek

1990

1990-ben a közös ügyek alapján nem magyarázható a koalíció, mert a kormány pártösszetételéből csupán a KDNP igazolható, az FKGP nem. A politikai hangsúlyok alapján – a formateur-i státuszából adódóan – a koalíciós partnerek kiválasztásában kezdeményezést birtokoló MDF-hez az összes párt közül a KDNP programja állt a legközelebb, az FKGP pedig majdnem a legtávolabb (3. táblázat).

3. táblázat Az átfedés mértéke az MDF és a többi párt között, 1990

	SZDSZ	FKGP	MSZP	KDNP	Fidesz
MDF	0.58	0.69	0.84	0.93	0.93

Forrás: III. Melléklet 1. táblázat. *Megjegyzés:* A számítás módját lásd a módszertani bevezetőnél.

A formateur párt és a koalíciós partnere közötti átfedés mértékét illetően az egész 1990-2002 közötti időszakon belül a Fórum és a kereszténydemokraták 1990-es programja hasonlított a legjobban egymásra. A ténylegesen megalakult koalíciót a programok alapján megelőzte az MDF- KDNP-Fidesz hárompárti alternatíva, mert a Fidesz programja a kereszténydemokratákkal azonos mértékben fedte át az MDF-ét. Ez az alternatíva – többségi lévén -, kormányképes volt, ráadásul nem tartalmazott potyautast. Ezen kívül, az MDF–MSZP többségi koalíciója is megelőzte a megalakult kormányt, mert koherensebb volt, mivel az MSZP programja is közelebb állt az MDF-hez, mint a kisgazdáké.

A pártösszetétel a legfontosabb ügyek alapján sem magyarázható, az 1990-es kormány asszimetrikus koalícióként írható le, amelyben a pártokat egyoldalúan fontos programelemek kötötték össze (4. táblázat; III. Melléklet 1. táblázat).

¹⁹ Természetesen ezeket is számokkal fejezem ki, de a mutatóknak köszönhetően – a mögöttük lévő hipotézisek miatt – többet tudunk meg a programokról a pusztán mennyiségekhez képest.

4.táblázat A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1990 (%)

	MDF	FKGP	KDNP
506 Oktatás kiterjesztése: p	13	4	5
401 Szabad vállalkozás: p	6	13	4
703 Agrárgazdálkodók: p	4	11	6
202 Demokrácia: p	3	9	
301 Decentralizáció: p	11		5
414 Közgazdasági ortodoxia: p	3		4
107 Internacionalizmus: p	3		3
601 Nemzeti életmód: p		11	5
603 Hagyományos erkölcs: p		7	23
504 Jóléti állam kiterjesztése: p		4	7
501 Környezetvédelem: p	11		
407 Protekciónizmus: n	4		
5041 Mag. és köz. kev. a jólét.: p	4		
201 Szabads. és emb. jog.: p		9	
103 Antiimperializmus: antikolonial.		7	
105 Hadsereg: n		4	
402 Vállalkozásosztónzők: p		4	
706 Nem-gazd. demog. csop.: p		4	
7051 Hazai kisebbségek: p ²⁰			3

Forrás: III. Melléklet 1. táblázat. Megjegyzés: P=pozitív, n=negatív.²¹

A koalíció programatikus asszimetriáját az adta, hogy a pártok vezető programpontjainak csupán húsz százaléka kötötte össze, amelyek politikai súlya egyoldalú volt, és semmilyen határozott gazdasági és ideológiai-kulturális, vagy pártpolitikai karakterrel nem rendelkeztek, hanem egymással semmilyen kapcsolatban nem álló területeken szóródtak. Az ügyek a koalíciós partnerekkel szemben egyoldalúan fontosak voltak az MDF és az FKGP számára (oktatás kiterjesztése, agrárgazdálkodók támogatása), vagy a kisgazdáknak (szabad vállalkozás). A vezető ügyek további negyven százaléka, amely két koalíciós pártot kötött össze, szintén az asszimetriát erősítették, mert a politikai súlyuk egyoldalúan fontos volt, vagy mindkét kormánypárt számára lényegtelen. A MDF-t a kisgazdákkal még összekötő demokrácia csak az FKGP-nek volt lényeges, míg a Fórumot és a KDNP-t csak az előbbinek fontos, vagy mindkettő számára lényegtelen programatikus kapcsolat fűzte össze (decentralizáció; internacionalizmus, közgazdasági ortodoxia). A koalíció asszimetrikusságát erősítette az is, hogy nem csak a formateur párt és a kisebbik koalíciós partnerek kapcsolata volt egyoldalú, hanem az utóbbiaké is egymással. Az FKGP és a KDNP viszonyát mindkét részről az egyoldalúan fontos programpontok jellemezték (hagyományos erkölcs támogatása, jóléti állam kiterjesztése; nemzeti életmód). Végül, a legfontosabb ügyek kevesebb, mint felében (40%) pedig semmilyen programatikus kapcsolat nem kötötte össze a koalíciót. Így fordulhatott elő, hogy például az MDF manifesztójának második legnagyobb súlyú ügye, a környezetvédelem, amely jelentős szerepet játszott a párt megalakulásakor és rendszerváltás előtti identitásában (Bős-Nagymaros, Duna-Kör, stb.), a koalíción kívül maradt, de az FKGP számára legfontosabb ügyek közel fele szintén. Egyedül a KDNP volt az, amely a határon túli magyarok ügyének kivételével szinte teljesen, a választási programjának legfontosabb pontjainak mindegyikével integrálódott a koalícióba.

²⁰ Lásd a változóhoz fűzött megjegyzésemet a II. Mellékletben.

²¹ A további táblázatokban e rövidítések feloldását nem adom meg újra.

Ezzel szemben, az MDF első számú koalíciós partnere a Fidesz volt, amelynek programja nem csak az ellenzéki, hanem az összes parlamenti párt közül a legjobban hasonlított a Fóruméhoz (5. táblázat; III. Melléklet 1. táblázat).

5. táblázat Az MDF és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1990 (%)

	MDF	SZDSZ	MSZP	Fidesz
401 Szabad vállalkozás: p	6	9	9	8
202 Demokrácia: p	3	6	8	
506 Oktatás kiterjesztése: p	13		3	14
301 Decentralizáció: p	11		3	7
107 Internacionalizmus: p	3		8	
414 Közgazdasági ortodoxia: p	3			5
501 Környezetvédelem: p	11			8
407 Protekciónizmus: n	4			
5041 Mag. és köz. kev. a jólét.: p	4			
703 Agrárgazdálkodók: p	4			
201 Szabadság és emberi jogok: p		13		8
416 Gazd. növekedés-ellenesség: p		6		4
7051 Hazai kisebbségek: p		4		8
108 Európai integráció: p		5		
3053 Kommunista: n		12		
604 Hagyományos erkölcs: n		6		
607 Multikulturalizmus: p		12		
701 Munkás csoportok: p		4		
403 Piacszabályozás: p			4	
411 Technológia és infrastruktúra: p			7	
4121 Társadalmi tulajdon: p			5	
503 Társadalmi igazságosság: p			6	
504 Jóléti állam kiterjesztése: p			4	
706 Nem-gazd. demog. csop.: p			4	
4011 Privatizáció: p				4
505 Jóléti állam korlátozása: p				4

Forrás: III. Melléklet 1. táblázat.

A Fidesz az FKGP-nél több programpont, illetve amiatt állt a Fórumhoz a legközelebb, mert a programok szimmetrikusan, a vezető kérdésekben kapcsolódtak össze. Nem csupán a legfontosabb ügyek fele egyezett meg, hanem túlnyomó többségük mindkét párt számára vezető, hasonlóan fontos kérdés volt (oktatás kiterjesztése, környezetvédelem; decentralizáció, szabad vállalkozás), vagy pedig egyaránt kevésbé lényeges (közgazdasági ortodoxia). Az MDF számára tehát reális alternatíva volt a Fidesz kormányba hívása a KDNP-t potyautassá tevő kiscsapatok helyett, és az együttműködés a két kispárttal, mert az MDF-KDNP-Fidesz koalíciós formula nem csak többségi, hanem programatikusan koherensebb volt a megalakult kormánynál.

Az MDF-nek több közös programpontja volt az MSZP-vel is, mint az FKGP-vel, az asszimmetrikus programkapcsolat pedig nem különböztette meg a kiscsapatokkal szemben. A két párt programja egyoldalúan fontos fórumos és szocialista kérdéseken keresztül kapcsolódott össze (decentralizáció, oktatás kiterjesztése; internacionalizmus, demokrácia), vagy egyaránt fontos ponton (szabad vállalkozás). Így a szocialista párt az MDF programjával ugyan asszimmetrikusan kapcsolódott össze, de ez nem szól az MSZP koalíciós tagsága ellen.

Az MDF programjához az SZDSZ-é hasonlított a legkevésbé, jóllehet, mindkét párt számára fontos, illetve a szabad demokratáknak némileg fontosabb kérdésben (szabad vállalkozás; demokrácia). Ebből az következik, hogy az MDF az oktatás kiterjesztése és az agrárgazdálkodók támogatása miatt választotta koalíciós partnernek az FKGP-t a szabad demokratákkal szemben, az MSZP-vel szemben pedig kizárólag az agrárgazdálkodók miatt. Ez kevésbé plauzibilis magyarázat, annál is inkább, mert a kisgazdák agrárprogramjának központi eleme, a mezőgazdasági földek 1947-es tulajdonviszonyok szerinti reprivatizációja, és a szövetkezeti földek tagok közötti szétosztása, az összes párttal szembe állította az FKGP-t (Laki 1991; Kovács–Tóth 1992). A koalíciós pártösszetétel programalapú magyarázatát az MDF-et a koalíciós partnereivel összekötő ügyek is gyengítik, ugyanis ezek majdnem kilencven százaléka megegyezett a Fórumot az ellenzéki pártokkal összekötő programpontokkal (vö. 4. és 5. táblázat). Az egyetlen kivétel az agrárgazdálkodók támogatása volt.

A legfontosabb ügyek alapján tehát az MDF–KDNP–Fidesz- és az MSZP–MDF-kormány reális koalíciós alternatívát képviselt, mert mindkettő többségi volt, és a legfontosabb kérdésekben megelőzte a megalakult kormányt, vagy egyenértékű volt azzal.

A kormány pártösszetétele a kiegészítő profillal sem magyarázható, mert csak a KDNP koalíciós tagságát igazolja, az FKGP-ét nem (6. táblázat).

6. táblázat A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1990 (%)

FKGP		KDNP			
105 Hadsereg: n	4	105 Hadsereg: n			1
503 Társadalmi igazságosság: p	2	4121 Társadalmi tulajdon: p			2
601 Nemzeti életmód: p	11	416 Gazdasági növekedés-ellenesség: p			1
		503 Társadalmi igazságosság: p			2
		601 Nemzeti életmód: p			5
		604 Hagyományos erkölcs: n			1
		701 Munkás csoportok: p			1
	Σ (db)	3			7
SZDSZ		MSZP		Fidesz	
105 Hadsereg: n	1	105 Hadsereg: n	2	105 Hadsereg: n	2
416 Gazd. növek.-ellenes.: p	6	4121 Társad. tulajd.: p	5	4121 Társ. tulajdon: p	0.5
503 Társad. igazságosság: p	3	503 Társad. igazság.: p	6	416 Gazd. növek.-ell.: p	4
604 Hagyományos erkölcs: n	6	701 Munkás csoport.: p	1	503 Társad. igazság.: p	1
701 Munkás csoportok: p	4			601 Nemzeti életmód: p	2
	Σ (db)	5	4		5

Forrás: III. Melléklet 1. táblázat.

Ez annyira így van, hogy a kereszténydemokraták voltak a leginkább koalícióképes párt, a kisgazdák pedig a legkevésbé, a maximális tangenciális profilú KDNP tökéletesen illeszkedett az MDF-hez, a leggyengébb profilú FKGP pedig a legkevésbé. Ez – a közös és a legfontosabb ügyekhez hasonlóan – a Fidesz kormányba hívásával egy többségi MDF-KDNP-Fidesz koalíciót jelentett volna, mivel a programprofilban a KDNP-t a Fidesz követte (az SZDSZ-szel együtt). Az MDF számára tehát ismét reális alternatíva volt, többségi és program-alapon egyaránt, a két kispárttal való együttműködés a KDNP-t potyautassá tevő FKGP helyett. E

hárompárti koalíciót az MDF-SZDSZ és az MDF-MSZP kétpárti kormány követte, és csupán a legutolsó opció volt egy MDF–FKGP-koalíció.

A koalíciós pártösszetételt nem csak a kiegészítő profilt adó programpontok száma, de a tartalma és a politikai súlya sem magyarázza. Egyrészt, az öt programterületen szóródó kérdéseknek, amelyekre az MDF nem helyezett politikai hangsúlyt, nincsen határozott karakterük.²² Másrészt, a pártösszetétel csak úgy magyarázható, ha az MDF a „dupla biztonságra” törekedett: olyan fontosnak tartotta a katonai leszerelést és a honvédelmi kiadások lefaragását, a társadalmi igazságosság és a nemzeti életmód ügyét, hogy ezek képviselőit két pártot is szükségesnek tartott a kormányba hívni. Ezt azonban a többségi elven kívül teljes mértékben cáfolja a programpontokat hiánytalanul megjelenítő Fidesz profilja, és kisebb mértékben ugyan, de a többi ellenzéki párté is. Ezek után az FKGP koalíciós tagsága egyedül az összes pártnál nagyságrendekkel erősebben képviselt nemzeti életmóddal igazolható, a KDNP-é pedig az MDF és a kisgazdák által lefedetlen gazdaságinövekedés-ellenesség, a társadalmi tulajdon és a munkásrétegek támogatása, azonban ezeket az MSZP és az SZDSZ sokkal hangsúlyosabban jelenítette meg.

A tangenciális profil alapján a megalakult koalíció nem is létezett, az MDF–KDNP–Fidesz-koalíció volt a legelső koalíciós formula, amelyet az MDF-SZDSZ, az MDF-MSZP, majd az MDF–FKGP alternatíva követett.

A csendestárs-hipotézis igazolja az FKGP részvételét, de nem magyarázza a KDNP-ét (7. táblázat).

7. táblázat A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok „programpontjai” a csendestárs hipotézis alapján, 1990

SZDSZ	FKGP	MSZP	KDNP	Fidesz
301 Decentralizáció: p	107 Internacionaliz.: p	3053 Kommunista.: n	-	603 Hagy.erk.: p
4011 Privatizáció: p	108 Európai integr.: p	407 Protekcioniz.: n		706 Nem-gazd.d.cs.: p
402 Vállalkozásösz.: p	3053 Kommunista: n	5041 Mag. köz. kev.jól.: p		
403 Piacszabályozás: p	4011 Privatizáció: p			
411 Techn. és infrastr.: p	403 Piacszabályozás: p			
501 Környezetvéd.: p	407 Protekcionizmus: n			
5041 Mag. köz.kev. jól.: p	411 Techn. és infrastr.: p			
505 Jóléti áll. korlát.: p	414 Közgazd. ortod.: p			
506 Oktatás kiterj.: p	501 Környezetvéd.: p			
703 Agrárgazdálkod.: p	5041 Mag.köz.kev.jól.: p			
706 Nem-gazd.dem.cs.: p	505 Jóléti állam korl.: p			
	607 Multikulturaliz.: p			
Σ (db)	11	3	0	2

Forrás: III. Melléklet 1. táblázat.

Az MDF a két párttal a hipotézis szempontjából két ellentétes pozíciót elfoglaló koalíciós partnert választott, a legcsendesebbet, és azt, amelyiknek – egyetlen parlamenti pártként – mindenről volt mondanivalója. A hipotézis korlátozott magyarázó erejét ex post alátámasztja, hogy a két párt a kormányzás során a manifesztójában foglaltakkal éppen ellentétesen viselkedett. Visszatekintve tudjuk, hogy az FKGP a

²² A hagyományos erkölcsöt mindhárom koalíciós párt támogatta, ennek ellenzése két pártnál zérusértékű volt, s mivel itt logikátlan lenne kiegészítő profilt keresni, ezért ezt a kérdést kizártam az elemzésből. Azonban érdekes módon, éppen a KDNP-nél szerepelt a hagyományos erkölcs ellenzése (0.67-es értékkel), ami ellentétes a párt politikai karakterével, azonban nem állt módomban meggyőződni, hogy ez kódolási hiba eredménye, vagy csupán értelmezésre szorul. A táblázatban feltüntettem a programpontot, de az elemzés során figyelmen kívül hagytam.

koalícióból való 1992-es kilépéséig mennyire nem volt csendestárs, hanem a KDNP töltötte be ezt a szerepet, illetve azt is, hogy a kisgazdák konfliktusai az MDF-fel jórészt policy-jellegűek voltak (pl. kárpótlás). A KDNP csak az FKGP szakadása és kiválása után, a politikai mozgástér megnövekedésével lépett ki a csendestársi pozícióból, illetve 1993-ban, különösen a Boross-kormány hivatalba lépésétől kezdve, amikor a sima többségivé váló koalícióban a potyautas-státuszának megszűnésével zsarolási potenciálra tett szert.

A megalakult kormánnyal szemben az MDF–FKGP-kormányt szinte egyenrangú alternatívaként követte az MDF–SZDSZ-koalíció. Az egy programpontnyi különbségen kívül azonban sem a kérdések politikai súlya, sem a tartalma nem igazolja a kisgazdák preferálását a szabad demokratákkal szemben. Éppen ellenkezőleg, például az SZDSZ az FKGP-hez hasonlóan a Fórum Top 10 kérdésének ugyanúgy a feléről hallgatott, de ezek között szerepelt az MDF legfontosabb három programpontja (oktatás kiterjesztése, decentralizáció, környezetvédelem), illetve közepesen fontosak voltak, míg a kisgazdák által nem említett kérdések egyenletesen oszlottak meg nem csak a Top 10-en, hanem az egész programon belül (III. Melléklet 1. táblázat). De emellett a programpontok tartalma sem támasztja alá a kisgazdák preferálását, mert semmilyen határozott gazdasági vagy kulturális- ideológiai mintázatuk nem volt. Sőt, a szabad demokraták hallgattak az agrárgazdálkodók támogatásának kérdéséről, amelyben a kampány során az összes párt közös platformon volt a kisgazdákkal szemben, és amelyben az MDF-nek és az FKGP-nek a fő koalíciós konfliktusai voltak. Az SZDSZ tehát az MDF számára sokkal fontosabb kérdésekről hallgatott, ami a csendestárs hipotézis alapján koalícióképesebbé tette az FKGP-vel szemben, jóllehet, szintén visszatekintve tudjuk, hogy a Fórumnak az első ciklusban - ideológiai-kulturális alapon - az SZDSZ-szel voltak a legélesebb politikai konfliktusai. Ez szintén a hipotézis ex postfacto cáfolatának tekinthető. Az MDF–SZDSZ-formációt kormányképes alternatívaként ezután az MDF–MSZP-kormány követte, és a sort az MDF–KDNP–Fidesz formáció zárta.

Összességében, a fentiek a csendestárs hipotézis gyenge magyarázó erejére utalnak, amely nem alkalmas a koalíció egészének, csupán az FKGP koalíciós tagságának magyarázatára.

A legkisebb rossz elve alapján csupán a KDNP koalíciós tagsága igazolható, az FKGP-é nem, és sem a programpontok mennyisége, sem a politikai súlya, sem pedig a tartalma nem ad magyarázatot a koalíció pártösszetételére (8. táblázat).

Az MDF számára a KDNP valóban a legkisebb rossz volt, az FKGP viszont a legnagyobb. A Fórum a hipotézis szempontjából így két szélsőséges pártot választott koalíciós partnernek, amelyek diametrális pozíciót foglaltak el: az MDF-nek az összes párt közül a kisgazdákkal voltak a legnagyobb programellentétei, a keresztény demokratákkal viszont semmilyenek. A ténylegesen megalakult koalícióhoz képest, a többi hipotézishez hasonlóan – a csendestárs elvének kivételével –, az MDF–KDNP–Fidesz-koalíció volt a programatikusan legkoherensebb kormány, minimális programellentétekkel, és többségi státusszal. Ezt az MDF-nek az MSZP-vel, majd az SZDSZ-szel alakított kétpárti koalíciója követte, és csak ezután következett az MDF–FKGP-koalíció, a legnagyobb program-ellentétekkel.

Azonban ezek az alternatívák nem voltak egyenrangúak. Egyrészt, az MDF–KDNP–Fidesz- és MDF–MSZP-koalíció megelőzte a nagyságrendekkel ellentétesebb kétpárti kormányokat, ami különösen a hárompárti koalíció tekintetében figyelemre méltó. Másrészt, az MDF–KDNP–Fidesz- és az MDF–MSZP-koalíció is elvált

egymástól. Az elsőben nem csak a program-ellentétek mennyisége volt kicsi, hanem a politikai súlya is, a két párt szinte a leglényegtelenebb pontokon állt szemben egymással, vagy programjuk utolsó harmadába tartozó kérdésben, míg az MDF–MSZP-koalíciót túlnyomórészt a vezető ügyek osztották meg (III. Melléklet 1. táblázat).

8. táblázat A választási programok ellentétes elemei, 1990

MDF		SZDSZ	FKGP	MSZP	KDNP	Fidesz
107 Internacionalizmus: p			+			
108 Európai integráció: p			+			
407 Protekciónizmus: n	601 Nemzeti életmód: p		+			
607 Multikulturalizmus: p			+			
706 Nem-gazd. dem. csop.: p						+
3053 Kommunista: n			+	+		
4011 Privatizáció: p		+	+			
402 Vállalkozásösztönzők: p		+				
403 Piacszabályozás: p		+	+			
407 Protekciónizmus: n			+	+		
414 Közgazdasági ortodoxia: p	503 Társadalmi igazságoss.: p		+			
5041 Magán és köz. kev. jólét.: p		+	+	+		
505 Jóléti állam korlátozása: p		+	+			
603 Hagyományos erkölcs: p						+
703 Agrárgazdálkodók: p		+				
706 Nem-gazd. dem. csop.: p		+				+
402 Vállalkozásösztönzők: p	416 Gazdas. növek.-ellen.: p	+				
407 Protekciónizmus: n				+		
505 Jóléti állam korlátozása: p	701 Munkás csoportok: p	+				
706 Nem-gazd. dem. csop.: p	604 Hagyományos erkölcs: n	+				
	Σ (db)	10	11	4	0	3

Forrás: III. Melléklet 1. táblázat.

Az, hogy az MDF miért az FKGP-t preferálta az SZDSZ-szel szemben, egyedül azzal magyarázható, hogy az FKGP az SZDSZ-hez képest feleannyi, a legsúlytalanabb és a második legfontosabb kigazda kérdésben volt ellentétes a Fórummal, míg a szabad demokraták programja túlnyomórészt a vezető ügyekben. Azonban a probléma megközelítése a formateur MDF felől releváns, és a kigazdák az SZDSZ-hez képest a Fórum kétszer több vezető kérdésével álltak szemben, s az MDF többi programpontja sem döntő, mert az szabad demokratáknak némileg nagyobb súlyú, ám kevesebb kérdésben volt programellentéte a Fórummal.²³

A programpontok mennyisége és politikai súlya mellett a tartalma sem igazolja az FKGP-preferenciát az ellenzéki pártokkal szemben, a tartalmi ellentétek ugyanis nem mutatnak semmilyen mintázatot, amelyből határozottan kirajzolódna valamilyen gazdasági-szociális vagy kulturális-ideológiai szembenállás. Ehhez röviden bemutatom a tartalmi ellentéteket (III. Melléklet 1. táblázat).

²³ Ezek átlagos politikai súlya: 1.6 vs. 1.53 százalékpont; 5 vs. 6 programpont.

A nemzeti életmód patriotizmusa és nacionalizmusa, a bevett nemzeteszmék támogatása ellentétben áll az internacionalizmus világméretű erőforrás-tervezésével és a világállam támogatásával, illetve az európai integrációnak az EU-hatáskörök növelésére irányuló törekvésével. Az antiprotekcionizmus, amely a belső piacok védelmével és a belgazdasági protekcionizmussal szemben a szabadkereskedelem támogatását jelenti, társadalomfilozófiailag ellentétes a nemzeti életmód patriotizmusával, és az ebből következő „patrióta” gazdaságpolitikával, azaz, a protekcionizmussal. A nemzeti életmódnak az állam védelme érdekében bizonyos szabadságjogok felfüggesztését megengedő felfogása a bevett nemzeteszmékkel együtt szemben áll a multikulturalizmus kulturális pluralizmusával. Emellett implicite egységesítő, gyanakvó bármilyen partikularizmussal szemben, ezért ellentétes a nem-gazdasági demográfiai csoportok és a speciális érdekcsoportok támogatásával is, mert ez – a társadalmi elkülönülés fenntartásával – veszélyezteti a nemzeti egységet.

A társadalmi igazságosság egyenlőségelve²⁴ ellentétes a vegyes finanszírozású jólét területén az ellátások magánfinanszírozásával, illetve a privatizációval annyiban, hogy a magánkézbe adás egyenlőtlenséget eredményez: tulajdonosokra és tulajdonnal nem rendelkezőkre (munkavállalók) osztja a társadalmat. Az egyenlőség szembe megy a jóléti állam korlátozásával és a közgazdasági ortodoxiával abban, hogy a szociális, valamint a költségvetési kiadások és a deficit csökkentését célzó intézkedések szükségszerűen korlátozzák az egyenlőséget a hozzáférésben. A társadalmi igazságosság méltányos erőforrás-elosztása is szembe megy a piacsabályozás gazdasági versenyével, az áruk és szolgáltatások szabad áramlását támogató antiprotekcionizmussal, és a vegyes finanszírozású jólét területén a jóléti szolgáltatások versenyével. Emellett, az egyenlőség tulajdonképpen relativizál, és megpróbálja a diszkriminációt felszámolni, míg a hagyományos erkölcs elkülönít, a családot és a vallást magasabb rendűnek ismeri el, s ellenzi a társadalmi nemet. Az igazságosságnak az osztályhatárok megszüntetésére irányuló törekvése ellentétes az agrárgazdálkodók és a nem-gazdasági demográfiai csoportok támogatásával, mert fenntartja a társadalmi elkülönülést. E társadalmi csoportok támogatásában, valamint a vállalkozások indításának szubvencionálásában (vállalkozásösztönzők), és a kisvállalkozások támogatásában (piacsabályozás) rejlő megkülönböztetés a formális egyenlőséggel is ellentétes. Az antikommunizmus törekvése a kommunisták kormányzati részvételének megakadályozására és a kollaboránsok állami szolgálatból való eltávolítására ugyan nem igazságtalan, de szintén szembe megy a formális egyenlőség-felfogással.

A vállalkozásösztönző gazdaságpolitika azért ellentétes a gazdaságinövekedés-ellenességgel, mert a vállalkozások számának növekedése az egész gazdaság növekedését vonja maga után. Az antiprotekcionizmus és a munkás csoportok ellentéte pedig abból adódik, hogy szembe állítja a szabadkereskedelmet a szakszervezetekkel és a munkavállalókkal, ugyanis az áruk és szolgáltatások beáramlása csökkenti a belföldi termelői kapacitást, ezzel a foglalkoztatást és/vagy a bérszínvonalat. A jóléti állam korlátozása és a munkás csoportok preferálása azért ellentétes, mert a szociális kiadások korlátozása a bérből élő munkavállalókat, és a munkanélkülieket sújtja, mivel – szemben a tulajdonosokkal, a magánvállalkozókkal, de még a diplomás középosztállyal is –, a jóléti szolgáltatásokat nem tudják piaci alapon megvenni, vagy csak sokkal

²⁴ A társadalmi igazságosság változó első definíciós eleme, az egyenlőség egy reflektálatlan egalizáló egyenlőség-felfogást tükröz.

korlátozottabban. Végül, a nem-gazdasági demográfiai csoportok és a hagyományos erkölcs elvetése közötti ellentétet a nők versus az abortusz és a válás támogatása hozza létre.

Ezután nézzük meg, hogy a tartalmi ellentétek mit jelentettek a pártok szintjén.

Az MDF–Fidesz-ellentét nem volt ellentmondásmentes, mivel a két párt oldaláról más-más kérdésben ugyan, de egymással harmonizáló programpontok keveredtek benne, a hagyományos erkölcs és a nemzeti életmód. Az MDF és az MSZP közötti programellentét túlnyomórészt az MDF–FKGP-szembenállásban is megvolt; egyedül az MDF antiprotekcionizmusa és a munkáscsoportok szocialista párti támogatása szólt az MSZP ellen. Bár az antiprotekcionizmus az MDF egyik vezető programpontja volt, azonban nem lehetett olyan szelekciós hatása, hogy felülírta az erősebb programellentétet a kisgazdákkal, mivel az antiprotekcionizmussal az FKGP manifesztója is ellentétes volt (társadalmi igazságosság). Végül, a tartalmi ellentétek az SZDSZ-szel szemben sem igazolják az FKGP kormányba hívását. Ha kizárjuk azokat a kérdéseket, amelyekben mindkét párt szemben állt az MDF-fel, a fennmaradó programpontok nem támasztják alá az FKGP-preferenciát, mert egy részük absztraktabb szinten megegyezett, a másik részük pedig ellentmondó ellentétben állt az MDF-fel. Az elsőt illetően, az SZDSZ és a kisgazdák a Fórum programjában szereplő gazdasági kérdésekben a kapitalizmus szabadpiaci felfogásának általánosabb szintjén egyaránt ellentétes nézetet vallottak az MDF-fel szemben (antiprotekcionizmus, vállalkozásösztönzés, közgazdasági ortodoxia). Emellett, mind a két párt programja ellentétes volt az MDF-fel a társadalom szövetét, a társadalmi kohéziót illetően is, azonban az MDF programjának inkoherenciája miatt az SZDSZ és az FKGP nem közös platformra került, de nem is egymással szembe, hanem ellentmondó ellentétbe az MDF-fel. A Fórum multikulturalizmusával szemben állt a kisgazdák nemzeti életmódja, míg a nők nem-demográfiai csoportjának fórumos támogatásával ellentétes volt a hagyományos erkölcsöt ellenző szabad demokraták abortusz és válás melletti kiállása. Ugyanakkor – miként a programellentétek bemutatásánál már kifejtettem –, a nem-demográfiai jellegű, speciális érdekcsoportok MDF általi támogatását sértette az egyenlőség elve, amelyet a szabad demokraták a társadalmi igazságosságon keresztül vallottak.

Ezek után csupán azok a programellentétek magyarázhatják az FKGP koalíciós tagságát, amelyekben a két párt egyedül állt szemben az MDF-fel — a kisgazdák külpolitikai és ideológiai, az SZDSZ gazdasági-szociális kérdésekben, jóllehet ezekben is volt egy közös pont. Az FKGP koalíciós tagságát ezek szerint az igazolta, hogy az MDF „kozmpolita” pozícióját (internacionalizmus, európai integráció) kevésbé sértette a kisgazdák nemzeti pozíciója (nemzeti életmód), mint a Fórum vállalkozásösztönző gazdaságpolitikai elképzeléseit az SZDSZ gazdaságinövekedés-ellenessége, illetve az, hogy a mindkét párt által támogatott egyenlőségelv (társadalmi igazságosság) kevésbé sértette a Fórum antikommunizmusát, mint az agrártermelők támogatása melletti kiállását. Azonban ez a magyarázat – amennyiben kizárjuk, hogy programkódolási vagy értelmezési hiba eredménye –, nem plauzibilis. Egyrészt, az 1990-es választásokon a „Nyugodt erő” jelszavával kampányoló MDF-hez képest éppen az FKGP és az SZDSZ folytatott erősen antikommunista és radikális retorikára épülő kampányt. Másrészt, az SZDSZ egyenlőség-elve ugyan szembe megy az agrártermelők támogatásával, azonban a pártok gazdaságpolitikai vitáiból és kampányígéreteiből, valamint a manifesztók másfajta kódolásából és tartalomelemzéséből tudjuk, hogy az agrárium ügyében az összes párt szemben állt az

FKGP-vel (Laki 1991; Kovács–Tóth 1992).²⁵ Tehát ezek a programpontok sem támasztják alá a kisgazdák koalíciós tagságát az SZDSZ-szel szemben.

A fentiek alapján a végkövetkeztetésem az, hogy a legkisebb rossz hipotézise sem magyarázza a pártösszetételt, csupán a KDNP koalíciós tagságát igazolja, az FKGP-ét nem.

Az 1990-es év lezárásaként áttekintem az egyes hipotézisek magyarázó erejét.

A közös ügyek csupán a KDNP koalíciós tagságát igazolja, az FKGP-ét nem, az MDF-hez az összes párt közül a KDNP állt a legközelebb, az FKGP pedig majdnem a legtávolabb. Ha az egész 1990 és 2002 közötti időszakban megvizsgáljuk a mindenkori formateur párt és a koalíciós partnerek program-kapcsolatát, az MDF és a KDNP 1990-es programja hasonlított a legjobban egymásra, az MDF és az FKGP manifesztója pedig a legkevésbé. A ténylegesen megalakult koalíciót reális politikai alternatívaként megelőzte az MDF-KDNP-Fidesz hárompárti kormány, és a kétpárti MDF–MSZP, amelyek potyautas nélküli többségi, kormányképes koalíciók voltak.

A legfontosabb ügyek sem magyarázzák a pártösszetételt, ugyanis az 1990-es kormány egy olyan asszimetrikus koalícióként írható le, amelyben a pártokat egyoldalúan fontos programelemek kötötték össze, s nem csak a formateur pártot a koalíciós partnereivel, hanem a kisebbik koalíciós pártokat is egymással. Emellett, a legfontosabb ügyek közel felében semmilyen programatikus kapcsolat nem fogta össze a koalíciót, s csupán a KDNP integrálódott szinte teljesen, a legfontosabb programpontjainak mindegyikével a koalícióba. Az MDF első számú koalíciós partnere valójában a Fidesz volt, amelynek programja a legjobban hasonlított a Fóruméhoz, mert nem csak a legtöbb ponton, hanem szimmetrikusan kapcsolódott össze az MDF programjával. A közös ügyekhez hasonlóan az MDF–KDNP–Fidesz-koalíció volt az első alternatíva, ez a többségi koalíciós formula ugyanis programatikusabban koherensebb volt a megalakult kormánynál. Ezt ismét az MDF–MSZP-koalíció követte, a két párt programjában több volt a közös pont, mint az FKGP-vel, az asszimetrikus kapcsolat pedig nem megkülönböztető jegy a kisgazdákkal szemben.

A kormány pártösszetételét a kiegészítő profil sem magyarázza, hanem – a közös ügyekhez hasonlóan – csupán a KDNP koalíciós tagságát igazolja, a maximális tangenciális profillal tökéletesen illeszkedő kereszténydemokraták voltak ismét a leginkább koalícióképesek, a leggyengébb profilú FKGP pedig a legkevésbé. A pártösszetétel azzal sem magyarázható, hogy az MDF a „dupla biztonságra” törekedve két pártot is a koalícióba hívott bizonyos ügyek képviselőire, mert a többségi elven kívül cáfolja ezt a programpontokat hiánytalanul megjelenítő Fidesz, és kisebb mértékben a többi ellenzéki párt profilja is. Mivel a tangenciális profilban a kereszténydemokratákat a Fidesz követte, így – a közös és a legfontosabb ügyekhez hasonlóan –, az MDF–KDNP–Fidesz-koalíció volt az első számú alternatíva, ez után pedig az MDF–SZDSZ, az MDF–MSZP, és végül az MDF–FKGP kétpárti koalíció.

A csendestárs-hipotézis – a korábbi esetek fordítottjaként –, igazolja az FKGP részvételét, de nem magyarázza a KDNP-ét. Az MDF két ellentétes pozíciójú koalíciós partnert választott, a legcsendesebb kisgazdákat, és egyetlen pártként mindenről mondanivalóval rendelkező kereszténydemokratákat. A ténylegesen megalakult kormány első számú alternatívája azonban ezúttal az MDF–FKGP-kormány volt, és az ezzel szinte egyenrangú

²⁵ Ez azt a kérdést is felveti, hogy egy párt policy-pozícióját mennyiben a választási programja, és mennyiben a kampánykijelentések határozzák meg, a kérdés azonban kívül esik munkám problémafelvetésén.

MDF–SZDSZ-formáció. A kisgazdák mellett az egy programpontnyi különbség szólt, a szabad demokraták mellett az, hogy a Fórum sokkal fontosabb kérdéseiről hallgatott; a programpontok – határozott gazdasági vagy kulturális-ideológiai karakter hiányában –, tartalmilag nem igazolják a kisgazdák preferálását. Az MDF–FKGP/SZDSZ-koalíciót az MDF–MSZP-kormány követte, míg az MDF–KDNP-Fidesz-koalíció ezúttal a legutolsó alternatíva volt.

A legkisebb rossz elve is csupán a KDNP koalíciós tagságát igazolja, az FKGP-t nem. A hipotézis szempontjából két szélsőséges, diametrális pozíciót elfoglaló párt közül a KDNP –programellentétek hiányában – a legkisebb rossz volt, a legtöbb ellentét miatt az FKGP pedig a legnagyobb rossz. A közös és a legfontosabb ügyekhez, valamint a kiegészítő profilhoz hasonlóan az MDF–KDNP–Fidesz-koalíció volt a legkoherensebb kormány, amelyet az MDF–MSZP-, az MDF–SZDSZ-, majd az MDF–FKGP-koalíció követett. Azonban a programpontok mennyisége és politikai súlya alapján az első két alternatíva jóval koherensebb volt. Az MDF–FKGP-koalíciót az sorolta az utolsó helyre, hogy a kisgazdák a Fórum kétszer több vezető kérdésében álltak szemben, mint az SZDSZ, illetve az, hogy a programokból kiolvasható ellentétekhez képest a pártok gazdaságpolitikai vitái, a kampányígéreték és -retorika, valamint a programok alternatív kódolása és tartalomelemzése cáfolja a kisgazdák koalíciós tagságát az SZDSZ-szel szemben.

1990-et összegezve, az öt hipotézis közül egyik sem magyarázza a koalíció pártösszetételét, csupán mindig az egyik tagját: a közös ügyek, a kiegészítő profil, és a legkisebb rossz elve a KDNP-t, a csendestárs-hipotézis az FKGP-t, a legfontosabb ügyek pedig egyiket sem. A megalakult koalícióval szemben programalapú és politikailag reális (többségi) alternatíva egyértelműen az MDF–KDNP–Fidesz-koalíció volt, az öt hipotézisből négyben ez szerepelt az első helyen (közös ügyek, legfontosabb ügyek, kiegészítő profil, legkisebb rossz), amelyet az MDF–MSZP-kormány, majd az MDF–SZDSZ-koalíció követett, s az MDF–FKGP formáció volt a legutolsó alternatíva. A következtetés egyértelmű: az 1990-es MDF–FKGP–KDNP-koalíció pártösszetételét a választási programok egyáltalán nem magyarázzák.

A következő pontban áttérek 1994-re.

1994

1994-ben nem volt koalíciós helyzet, de a formateur MSZP – a koalíciókötést ideológiailag megalapozó stabilitás- és konszenzus-érv alapján (Körösenyi 2000) – mégis együttműködésre törekedett.

Azonban aligha a közös ügyek alapján kötött koalíciót, ezek ugyanis nem magyarázzák a koalíciós szituáció hiánya ellenére létrejött kormányt (9. táblázat).

9. táblázat Az átfedés mértéke az MSZP és a többi párt között, 1994

	SZDSZ	MDF	FKGP	KDNP	Fidesz
MSZP	0.80	0.88	0.71	0.96	0.94

Forrás: III. Melléklet 2. táblázat.

A közös ügyek alapján majdnem az SZDSZ állt a legmesszebb az MSZP-től, és az is figyelemre méltó, hogy a két párt programja, mint formateur párt és koalíciós partner, majdnem a legkevésbé hasonlított egymásra az

egész időszakot tekintve. Csupán az 1998-as hárompárti koalícióban voltak ennél messzebb a pártok egymástól, míg a másik hárompárti kormányban, és az MSZP-SZDSZ – már koalíciós szituációban létrejött – 2002-es koalíciójában is közelebb álltak egymáshoz (0.77; 0.81; 0.91).²⁶ Az MSZP első koalíciós partnere valójában a KDNP volt, a kereszténydemokraták programja hasonlított a legjobban a szocialistákéhoz, olyannyira, hogy a tizenkét év során nem állt ennél közelebb egymáshoz két párt programja. Az MSZP manifesztójával a Fidesz, de még az MDF – az 1994-es választáson legnagyobb mandátumvesztéséget elszenvedő vezető kormánypárt –, programjának is több közös pontja volt, mint az SZDSZ-nek.

Ha a legfontosabb ügyek az 1990-es kormányt aszimmetrikus koalícióként írták le, ugyanez igaz az 1994-esre is, jóllehet, némileg más összefüggések alapján. (10. táblázat).

10. táblázat A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1994 (%)

	MSZP	SZDSZ
305 Politikai autoritás: p	9	7
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	8	8
701 Munkás csoportok: p	3	7
201 Szabadság és emberi jogok: p	6	
502 Kultúra: p	5	
503 Társadalmi igazságosság: p	5	
506 Oktatás kiterjesztése: p	4	
606 Társadalmi harmónia: p	4	
301 Decentralizáció: p	4	
409 Keynesiánus keresletszabályozás: p	4	
411 Technológia és infrastruktúra: p	3	
414 Közgazdasági ortodoxia: p		19
401 Szabad vállalkozás: p		16
703 Agrárgazdálkodók: p		10
408 Gazdasági célok		6
108 Európai integráció: p		3
303 Kormányzati és adminisztratív hatékn.: p		3
402 Vállalkozásösztönzők: p		3
407 Protekciónizmus: n		3

Forrás: III. Melléklet 2. táblázat.

A koalíció annyiban szimmetrikus volt, hogy a programpontok nem voltak egyoldalúak, hanem mindkét manifesztóban egyaránt jelentős súlyt és kiemelt prioritást kaptak, vagy némileg eltérő, de nem egyoldalú fontosságot (munkás csoportok). Azonban a legfontosabb programpontok csupán húsz százaléka kötötte össze, a legfontosabb ügyek túlnyomó többségében (nyolcvan százalék) pedig semmilyen programatikus kapcsolat sem, a két párt programja teljesen elvált egymástól. De a koalíciót főleg az alapján tekintem aszimmetrikusnak, hogy az MSZP a Top 10 kérdéséből mit vitt be a koalícióba, az SZDSZ pedig mit hagyott kívül. A szocialisták a Top 10 kérdésük szélső elemeit, a két legfontosabb és a legkevésbé fontos programpontot vitték be a koalícióba, az SZDSZ pedig kívül hagyta a két legjelentősebbet, a többi Top 10 kérdésénél kétszer-hétszer nagyobb politikai súlyú – a választási programja harmadát kitevő – ortodox gazdaságpolitikát és a szabad vállalkozások támogatását. Az utóbbi jelentőségét jól érzékelteti, hogy 1990 és 2002 között az összes

²⁶ A hárompárti koalíciók esetében az adat átlagérték.

választási programban csak három-négy programpontra volt ennél nagyobb súlya.²⁷ Talán a legfontosabb programpontra tartalma annyiban igazolja a koalíciót, hogy, ha nem is határozott, de kitapintható gazdasági-szociális karaktert adtak a kormánynak, mert a jóléti állam kiterjesztése, és a munkás rétegek, a munkanélküliek, a munkavállalók és a szakszervezetek támogatása egyaránt a szociális gondoskodás etatista felfogását tükrözik. Azonban ezt a programkapcsolatot is nagyon gyengének tekintem a koalíció pártösszetételének igazolásához.

A legfontosabb ügyek alapján az MSZP koalíciós partnere nem az SZDSZ, hanem a Fidesz volt (11. táblázat; III. Melléklet 2. táblázat).

11. táblázat Az MSZP és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1994 (%)

	MSZP	MDF	FKGP	KDNP	Fidesz
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	8		6	13	8
506 Oktatás kiterjesztése: p	4			4	6
411 Technológia és infrastruktúra: p	3	11			
305 Politikai autoritás: p	9				21
503 Társadalmi igazságosság: p	5				3
606 Társadalmi harmónia: p	4				4
301 Decentralizáció: p	4				3
201 Szabadság és emberi jogok: p	6				
502 Kultúra: p	5				
409 Keynesiánus keresletszabályozás: p	4				
701 Munkás csoportok: p	3				
703 Agrárgazdálkodók: p		11	40	5	
401 Szabad vállalkozás: p		4	13		6
501 Környezetvédelem: p		11		6	
404 Gazdasági tervezés: p		8		3	
414 Közgazdasági ortodoxia: p		5	7		
601 Nemzeti életmód: p			2	5	
706 Nem-gazdasági demográfiai csoportok: p				4	4
107 Internacionalizmus: p				3	4
4011 Privatizáció: p		10			
403 Piacszabályozás: p		8			
407 Protekciónizmus: n		7			
303 Kormányzati és adminisztratív hatékonyság: p		3			
4122 Vegyes gazdaság: p			6		
408 Gazdasági célok			5		
4013 Tulajdon visszaszolgáltatása: p			4		
4123 Közösségi tulajdonú ipar: p			4		
603 Hagyományos erkölcs: p				12	
7051 Hazai kisebbségek: p				5	
104 Hadsereg: p				3	
410 Termelékenység: p					4
505 Jóléti állam korlátozása: p					3

Forrás: III. Melléklet 2. táblázat.

²⁷ 1990: KDNP: 603 Hagyományos erkölcs: pozitív (23%); 1994: Fidesz: 305 Politikai autoritás: pozitív (21%); FKGP: Agrárgazdálkodók: pozitív (40%); 2002: MSZP: Jóléti állam kiterjesztése: pozitív (21%).

Az MSZP és a Fidesz állt a legközelebb egymáshoz, mert a két párt programja hasonlított a legjobban egymásra: a legfontosabb programpontjaik fele megegyezett, és ezekre egyetlen kivétellel azonos politikai hangsúlyt helyeztek. Az MSZP–Fidesz-alternatíva a megalakult kormányhoz képest nem csak programatikusan koherensebb, hanem szimmetrikus koalíció is volt. Egyedül a mindkét pártnak legfontosabb erős állam támogatása volt a Fidesz egyoldalúan fontos programpontja, amit úgy értelmezek, hogy a koalíciós pártokat a kevésbé autoriter politika-és államfelfogás kötötte össze. Azonban ezt leszámítva a két párt erősebb programkapcsolatban állt egymással, mint az MSZP az SZDSZ-szel. Ugyanis a Top 10 kérdésük második pontja is megegyezett, s erre ugyanolyan nagy politikai hangsúlyt helyeztek (jóléti állam kiterjesztése), a többi programpont pedig mindkét pártnak egyaránt közepesen vagy kevésbé fontos volt (oktatás kiterjesztése, decentralizáció), illetve az egyiknek kevésbé, a másiknak közepesen fontos – de nem egyoldalú – kérdések kölcsönösen kiegyensúlyozták egymást (társadalmi harmónia, társadalmi igazságosság). Emellett, a legfontosabb programpontok tartalma a szociális-társadalmi kérdésekben ugyanolyan etatista felfogást tükrözött (a jóléti állam és az oktatás kiterjesztése, társadalmi igazságosság), de némileg erősebb karaktert adott a koalíciós alternatívának az MSZP–SZDSZ-kormányhoz képest.

Az SZDSZ koalíciós tagsága a tangenciális profil alapján sem igazolható (12. táblázat).

12. táblázat A koalíciós partner és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1994 (%)

	SZDSZ	MDF	FKGP	KDNP	Fidesz
4123 Közösségi tulajdonú ipar: p	-	-	4	-	-
505 Jóléti állam korlátozása: p	-	1	-	1	3
601 Nemzeti életmód: p	-	0.3	2	5	0.5
Σ (db)	0	2	2	2	2

Forrás: III. Melléklet 2. táblázat.

Az MSZP programjában csupán három lefedetlen terület volt, amellyel kiegészíthette a profilját, azonban az SZDSZ egyiket sem vitte a koalícióba, ezek a kérdések nem szerepeltek a programjában. A szabad demokratákkal szemben mindegyik ellenzéki párt ugyanakkora koalíciós potenciállal rendelkezett, azonban a programpontok tartalma nem ad szelekciós szempontot. A hangsúlyuk alapján, amely az egyetlen magyarázatot kínálja, a kiegészítő profil jellegéből kiindulva az FKGP vagy a KDNP koalíciós tagsága valószínűsíthetőbb, de ez csupán hipotetikus magyarázat. Mindenesetre, az MSZP-nek bármelyik párt a koalíciós partnere lehetett volna — az SZDSZ-t kivéve.

A csendestárs-hipotézis sem magyarázza az SZDSZ részvételét, hanem az FKGP-ét igazolja, mert a kiscgazdák több kérdéstről hallgattak, mint a szabad demokraták (13. táblázat).

13. táblázat A koalíciós partner és az ellenzéki pártok „programpontjai” a csendestárs hipotézis alapján, 1994

SZDSZ	MDF	FKGP	KDNP
104 Hadsereg: p	104 Hadsereg: p	104 Hadsereg: p	4013 Tulajd. vissza.: p
201 Szab. és emb. jog.: p	201 Szab. és emb. jog.: p	107 Internacionaliz.: p	Σ (db) 1
4011 Privatizáció: p	301 Decentralizáció: p	201 Szab. és emb. jog.: p	
404 Gazdasági tervez.: p	4013 Tulajd. visszasz.: p	301 Decentralizáció: p	
409 Keynes.keres.szab.: p	4122 Vegyes gazd.: p	303 Korm. és adm.hat.: p	
411 Techno. és infrastr.: p	603 Hagyomány. erk.: p	305 Politikai autoritás: p	
4122 Vegyes gazdaság: p	606 Társad. harmónia: p	4011 Privatizáció: p	
501 Környezetvédelem: p	7051 Hazai kisebbs.: p	403 Piacszabályozás: p	
502 Kultúra: p		404 Gazd. tervezés: p	
506 Oktatás kiterjeszt.: p		409 Keynes.keres.szab.: p	Fidesz
603 Hagyományos erk.: p		410 Termelékenység: p	
7051 Hazai kisebbs: p		411 Techno.és infrast: p	4013 Tulajd. vissza.: p
706 Nem-g. dem.csop.: p		501 Környezetvéd.: p	403 Piacszab.: p
		701 Munkás csoport.: p	407 Protekcioniz.: n
		7051 Hazai kisebbs.: p	603 Hagyom.erk.: p
		706 Nem-g. dem.csop.: p	
Σ (db) 13	8	16	4

Forrás: III. Melléklet 2. táblázat.

Azonban az MSZP koalíciós preferenciája nem csak mennyiségileg, hanem a mindkét párt által figyelmen kívül hagyott kérdések kizárása után megmaradó ügyek politikai súlyával és tartalmával sem igazolható. Az FKGP koalícióba hívását implikálja, hogy nem csak az MSZP több Top 10 kérdéséről hallgatott, hanem a legfontosabban, a politikai autoritás és az erős állam ügyében – amelynek a többinél jóval nagyobb politikai súlya volt –, szabad kezét adott a szocialistáknak (III. Melléklet 2. táblázat). A Top 10 kérdésen kívül is, a kiscgazdáknak nagyobb súlyú szocialista ügyekről nem volt politikai álláspontja, mint az SZDSZ-nek. Emellett, a hipotézis abban a tekintetben sem igazolja a pártösszetételt, hogy sem az SZDSZ által nem érintett kulturális-oktatási, gazdasági és társadalmi kérdéseknek (kultúra, oktatás kiterjesztése; hagyományos erkölcs, vegyes gazdaság), sem a kiscgazdák által negligált gazdasági és társadalmi (piacszabályozás, termelékenység; munkás rétegek) államszervezeti (politikai autoritás, decentralizáció, kormányzati-adminisztratív hatékonyság), és nemzetközi kapcsolatokat illető (internacionalizmus) kérdéseknek sincsen olyan határozott mintázata, amely az SZDSZ-preferenciát igazolja. A programpontok tartalmánál pedig semmi sem cáfolja jobban az SZDSZ koalíciós tagságát: a párt a választási programjában teljesen hallgatott a kultúra és az oktatás kiterjesztésének (állami) támogatásáról, a koalícióban mégis a kulturális és oktatási tárcát irányította. Az MSZP a hagyományos erkölcs kérdésében sem egy csendestárssal kötött koalíciót, ugyanis a kormányzás során MSZP-nek nem csak az ellenzékkel, hanem az SZDSZ-szel is konfliktusai voltak: a kérdésben megosztott, az erkölcsi értékek, a család és a vallás vonatkozásában mindig is mérsékeltőbb szocialisták gyakran az SZDSZ-szel szembeni, az ellenzékkel azonos pozíciót foglaltak el (pl. a vatikáni alapszerződés). Tehát a programpontok tartalma az 1994 és 1998 közötti, túlnyomórészt policy-alapú koalíciós konfliktusok, mint ex postfacto bizonyítékkal alátámasztva is cáfolja a csendestárs elvét.

A legkisebb rossz hipotézisével jól igazolható az SZDSZ koalíciós részvétele, mert a választási programjában nem volt az MSZP-ével ellentétes elem, de pont ugyanennyi érv szólt a KDNP koalícióba hívása mellett is (14. táblázat).

14. táblázat A választási programok ellentétes elemei, 1994

MSZP		SZDSZ	MDF	FKGP	KDNP	Fidesz	
303 Kormány. és admin. haték.: p				+			
4011 Privatizáció: p	4123 Közösségi tulajdonú ipar: p			+			
403 Piacszabályozás: p				+			
403 Piacszabályozás: p	505 Jóléti állam korlátozása.: p		+			+	
606 Társadalmi harmónia: p							
107 Internacionalizmus: p				+			
201 Szabadság és emberi jogok: p	601 Nemzeti életmód: p		+	+			
407 Protekcionizmus: n						+	
706 Nem-gazd. demogr. csop.: p				+			
		Σ (db)	0	2	6	0	2

Forrás: III. Melléklet 2. táblázat.

Sőt, a kvantitatív szigorúságon túllépve, az MDF-fel és a Fidesszel szembeni programellentét mértéke is az egyik legalacsonyabb volt az egész időszakban. Ez utóbbi koalíciós alternatívákhoz tekintsük át röviden az ellentétek tartalmát (III. Melléklet 2. táblázat).

A közösségi tulajdonú ipar és a kormányzati-adminisztratív hatékonyság ellentéte abból fakad, hogy a köztisztviselői kar csökkentése, és a hatékony, takarékos, és olcsóbb működést megteremtő szervezeti átalakítások és leépítések gyengítik az állam ágazati irányító szerepét. A köztulajdonú ipar kontra privatizáció, valamint a magán- és kisvállalkozásokat támogató piacsabályozás közötti ellentét nem szorul magyarázatra. A jóléti állam korlátozása és a piacsabályozás, illetve a társadalmi harmónia szembenállása abban ragadható meg, hogy a szociális és társadalombiztosítási kiadások korlátozása ellentétes a szociális piacgazdasággal, illetve a szolidaritás-elvvel. A nemzeti életmód kontra internacionalizmus, protekcionizmus, és a nem-gazdasági demográfiai csoportok közötti ellentétet 1990 kapcsán már kifejtettem. A nemzeti életmód és az emberi jogok azért ellentétesek, mert az előbbinek az állam védelme érdekében bizonyos szabadságjogok felfüggesztését megengedő felfogása szemben áll a szabadsággal, az emberi jogokkal, és az individualizmussal.

Összegezve, a legkisebb rossz hipotézise alátámasztja az MSZP–SZDSZ-koalíciót, de igazol egy MSZP–KDNP-kormányt is. (Egy kevésbé szigorú megközelítés alapján az MSZP–MDF- és az MSZP–Fidesz-koalíciós alternatívát szintén.) A két egyenrangú alternatívából a fő következtetés az, hogy nem-programatikus tényező magyarázza az SZDSZ-preferenciát a KDNP-vel szemben.

1994 lezárásaként áttekintem a hipotézisek magyarázó erejét.

A választási programok közös pontjai nem magyarázzák a koalíciós szituáció hiánya ellenére alakult kormányt, mert az MSZP-től majdnem az SZDSZ állt a legtávolabb, és az egész időszakban majdnem ez volt a legnagyobb programtávolság a formateur párt és koalíciós partner között. Az MSZP első koalíciós partnere a KDNP volt, olyannyira, hogy az SZDSZ-szel poláris ellentétben, a két párt 1994-es programja állt a legközelebb egymáshoz a tizenkét év alatt, de a Fidesz és az MDF programja is jobban hasonlított az MSZP-ére, mint az SZDSZ-é. Tehát amennyiben a szocialisták a többségük ellenére mégis koalíciót kötnek, az MSZP-KDNP, az MSZP-Fidesz, és az MSZP-MDF alternatíva is megelőzte a ténylegesen megalakult koalíciót.

A legfontosabb ügyekkel sem igazolható a koalíció, mert, bár szimmetrikus volt, csupán tizenöt százalékos program-kapcsolatra épült, a legfontosabb ügyek túlnyomó többségben viszont teljesen elvált egymástól a két kormánypárt programja. Sőt, a koalíciónak asszimmetrikus karaktert adott, hogy az MSZP a szélső programpontjait vitte be a kormányba, az SZDSZ pedig kívül hagyta a legfontosabb, a többi Top 10 kérdésnél nagyságrendekkel nagyobb súlyú, a programja harmadát kitevő prioritásait. A legfontosabb ügyek gazdasági-szociális karaktere is olyan gyenge volt, hogy tartalmilag sem igazolható a koalíciós pártösszetétel. Az MSZP koalíciós partnere a Fidesz volt, ez állt a legkisebb programtávolságra a szocialistáktól. A két párt programja hasonlított a legjobban egymásra, mivel – a legfontosabb ügyek fele azonos lévén –, programatikusan koherensebb és szimmetrikus koalíciós alternatíva is volt. A MSZP és a Fidesz programkapcsolatát a legfontosabb programpontok tartalma is erősítette, mert a szociális-társadalmi ügyek etatista felfogása némileg erősebb karaktert adott ennek az alternatívának az MSZP–SZDSZ-kormányhoz képest. Tehát a legfontosabb ügyekben az MSZP potyautas koalíciós partnere a Fidesz volt.

Az SZDSZ koalíciós tagsága a tangenciális profillal sem támasztható alá, ugyanis egyetlen politikai ügyet sem vitt be a kormányba, amellyel az MSZP a koalíciós profilt ki tudta volna egészíteni. Ezzel szemben, az összes ellenzéki pártnak egyenlő koalíciós potenciálja volt, de az FKGP vagy a KDNP koalíciós tagsága tartalmi szelekciós szempontok hiányában csupán a programpontok nagyobb hangsúlya alapján valószínűsíthető. E hipotetikus magyarázattal együtt is, az MSZP koalíciós partnere nem az SZDSZ volt, hanem az ellenzéki pártok bármelyike.

A csendestárs-hipotézis szintén nem magyarázza az SZDSZ részvételét, hanem az MSZP több programpontjáról hallgató FKGP-ét igazolja. A mennyiségi érven kívül azonban az egyoldalúan figyelmen kívül hagyott kérdések politikai súlya és tartalma is a kiscsúsz koalícióba hívása mellett szól. Az FKGP szabad kezet adott a szocialistáknak az MSZP legfontosabb, a többi Top 10 kérdésnél jóval nagyobb súlyú ügyében (politikai autoritás, erős állam), és általában is nagyobb súlyú szocialista ügyekről hallgatott az SZDSZ-hez képest. Emellett, a két párt által nem érintett kérdések határozott mintázatának (gazdasági, kulturális, stb.) hiánya sem igazolja a pártösszetételt. Az SZDSZ koalíciós tagságát legjobban a programpontok tartalma cáfolja, mert a kultúra és az oktatás kiterjesztéséről hallgató szabad demokraták szereztek meg a kulturális és oktatási tárcát irányítását, illetve mert az MSZP a hagyományos erkölcs kérdésében gyakran az SZDSZ-szel szemben, az ellenzékkel azonos platformra került a kormányzás során. A programpontok tartalma és az 1994 és 1998 közötti koalíciós konfliktusok, mint ex postfacto bizonyíték, együttesen cáfolja az SZDSZ

kormányzati tagságát, s ezáltal a csendestárs-hipotézis magyarázó erejét a koalíciós pártösszetételre vonatkozóan.

Az öt hipotézis közül – az MSZP-vel ellentétes programpont hiányában – egyedül a legkisebb rossz elve igazolja az SZDSZ koalíciós tagságát, ugyanakkor a KDNP-ét is. (Egy megengedőbb megközelítésben pedig, az egész időszakban egyik legalacsonyabb mértékű programellentétek miatt az MDF-ét és a Fideszt szintén.) A legkisebb rossz hipotézise alátámasztja az MSZP–SZDSZ-koalíciót, azonban az MSZP–KDNP-alternatívát is, amiből arra következtettek, hogy a KDNP-vel szembeni SZDSZ-preferenciát nem a választási programok magyarázzák.

1994-et összegezve, az öt hipotézis közül csupán egyetlen, a legkisebb rossz elve magyarázza a kormány pártösszetételét, amellyel azonban egyenrangú alternatíva volt az MSZP–KDNP-koalíció, ami az MSZP nem-programalapú választására enged következtetni. A többi hipotézis – szemben 1990-nel –, nem jelöl ki egyetlen pártot sem egyértelmű alternatívának. A legfontosabb ügyekben a Fidesz volt a koalíciós partner, a csendestárs-hipotézis szerint az FKGP, a közös ügyek alapján a KDNP, amelyet a Fidesz és az MDF követett. A tangenciális profil szerint viszont az összes ellenzéki pártnak egyenlő koalíciós potenciálja volt, az FKGP és a KDNP koalíciós tagsága csupán a programpontok nagyobb súlya alapján valószínűsíthető. A következtetés 1990-hez hasonlóan egyértelmű: az 1994-es MSZP–SZDSZ-kormány pártösszetételét nem csak a koalíciós szituáció hiánya, hanem a választási programok sem magyarázzák.

A következő pontban áttérek az 1998-as koalíciós pártösszetétel és választási programok elemzésére.

1998

A közös ügyekkel nem magyarázható a koalíció pártösszetétele, az FKGP-nél jobb alternatíva volt az MSZP, az MDF-nél pedig az SZDSZ (15. táblázat).

15. táblázat Az átfedés mértéke a Fidesz és a többi párt között, 1998

	MSZP	FKGP	SZDSZ	MDF	MIÉP
Fidesz	0.78	0.78	0.92	0.76	0.59

Forrás: III. Melléklet 3. táblázat.

Az MDF majdnem a legnagyobb programtávolságra volt a Fidesztől, az FKGP és az MSZP pedig azonos távolságra. A Fidesz első számú kormányzati partnere az SZDSZ volt, a szabad demokraták programja hasonlított a legjobban a Fideszéhez, amelynek mértéke abszolút értelemben a vizsgált periódus egészében is az egyik legnagyobb volt. A Fidesz–FKGP–MDF-koalíció így egy olyan kormányzati formula, amelyben nem találunk programatikus megkülönböztető jegyet az FKGP részvételére az MSZP-vel szemben, és programalapú magyarázatot az MDF bevonására.

A program plusz mandátum elve alapján az első koalíciós alternatíva a Fidesz–MSZP-kormány volt, a szocialistáknak a kiscgazdáknál erősebb koalíciós potenciálját az a szupertöbbség adta, amelyet a minősített

törvényhozási kérdések magas száma és az alkotmánymódosítás-alkotmányozás lehetősége teremt meg. Ezt a Fidesz–FKGP-koalíció követte, amely ugyanolyan koherens volt, mint a Fidesz–MSZP-kormány, de a normál törvényhozásra alkalmas egyszerű többsége a második helyre szorította. Az MDF koalíciós tagsága pedig még egy fölös többségű koalíciót feltéve, de nem megengedve sem igazolható. A Fidesz–FKGP–SZDSZ-alternatívában az SZDSZ-nek erősebb a koalíciós potenciálja az MDF-nél, mert a programja sokkal jobban hasonlít a Fideszéhez, és ugyanúgy alkalmas az FKGP zsarolási potenciáljának gyengítésére, a háromszereplős koalíciós játék mozgásterében manőverezési lehetőséget kínálva a Fidesz számára.

A legfontosabb ügyek szintén nem magyarázzák a koalíciót, mert a programkapcsolat még az 1990-es hárompárti kormánynál is gyengébb volt, és a koalíció – ha nem is olyan mértékben, de 1990-hez és 1994-hez hasonlóan – aszimmetrikus volt, gyenge kapcsolatokkal. Az előbbi abból fakadt, hogy aszimmetrikus volt a koalíciót összekötő egyetlen programpont, illetve a Fideszt és a nagyobbik koalíciós partner FKGP-t összekötő további két kérdés egyike. Az utóbbi abból eredt, hogy a kormánypártokat páronként összekötő többi ügynek egyetlen kivétellel kicsi vagy közepes jelentősége volt.

A hárompárti kormányt a huszonkét Top 10 kérdésből csupán egyetlen (5%) kötötte össze: ezek szerint az 1998-as koalíció magyarázata a hagyományos erkölcs támogatása volt (16. táblázat).

16. táblázat A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 1998 (%)

	Fidesz	FKGP	MDF
603 Hagyományos erkölcs: p	6	4	10
202 Demokrácia: p	4	5	
304 Politikai korrupció: n	4	6	
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	12		14
605 Jog és rend: p	8		5
502 Kultúra: p	5		3
305 Politikai autoritás: p		5	3
303 Kormányzati és adminisztratív hatékn.: p	6		
411 Technológia és infrastruktúra: p	6		
402 Vállalkozásösztönzők: p	5		
501 Környezetvédelem: p	5		
1033 Nemzetek joga: p		7	
601 Nemzeti életmód: p		7	
506 Oktatás kiterjesztése: p		6	
204 Alkotmányosság: n		5	
3053 Kommunista: n		5	
7051 Hazai kisebbségek: p		4	
505 Jóléti állam korlátozása: p			14
703 Agrárgazdálkodók: p			8
403 Piacszabályozás: p			7
301 Decentralizáció: p			5
203 Alkotmányosság: p			4

Forrás: III. Melléklet 3. táblázat.

Azonban a programkapcsolat gyengeségét aláhúzza a programpont aszimmetrikussága, mivel az MDF-nek nagyon fontos volt, a Fidesznek közepesen, az FKGP-nek pedig egyoldalúan lényegtelen (III. Melléklet 3. táblázat). A gyenge koherenciát és az asszimetriát erősítették a kormánypártokat páronként összekötő ügyek is. A Fideszt és az FKGP-t a kiszagadják egyoldalúan fontos programpontja, és egy Fidesznek kevésbé, az FKGP-nek közepesen fontos kérdés kapcsolta össze (korrupcióellenes küzdelem, demokrácia előmozdítása), jóllehet, a korrupcióellenességet a koalíciót övező botrányok (pl. Tocsik-ügy) miatt mind a két pártnak hasznos volt politikailag a választási programjába felvenni. A Fidesz szorosabb és szimmetrikusabb kapcsolatban állt az MDF-fel, mert a legfontosabb kérdésben, valamint a Fidesz második leghangsúlyosabb, az MDF-nek közepesen fontos ponton kapcsolódtak össze (jóléti állam kiterjesztése, jogbiztonság és rend megerősítése). A kiszagadják és az MDF-et pedig egyetlen, mindkét pártnak kevésbé fontos programpont kötötte össze, olyannyira, hogy ezt az MDF a prioritási listájának a legvégére helyezte (az erős állam politikai autoritása). Ezen kívül, a legfontosabb ügyek politikai karaktere sem ad magyarázatot a pártösszetételre, mert nélkülözi a határozott gazdasági-szociális vagy kulturális-ideológiai karaktert, és 1990-hez hasonlóan, tartalmilag diverzifikált. A legfontosabb kérdések olyan, egymáshoz nem kapcsolódó területre esnek, mint az államszervezet (politikai autoritás, jog és rend, demokrácia, antikorrupciós intézkedések), a társadalom szövete (hagyományos erkölcs), a kultúra, a szociális-társadalombiztosítási ügyek (jóléti állam kiterjesztése). Ráadásul, az államszervezeti kérdések között keverednek a guvernamentális és az emancipatórikus államfelfogást tükröző programpontok (politikai autoritás, jog és rend; demokrácia), valamint egy ún. valence issue (antikorrupciós intézkedések). Egyedül a Fidesz és az MDF kapcsolatának ad némi egységes, etatista karaktert a kultúra és a szociális-társadalombiztosítási rendszer állami finanszírozása, de ez sem alkalmas a koalíció egészének igazolására. Végezetül, a legfontosabb ügyek azért sem magyarázzák a kormányt, mert a programkapcsolatból kimaradt a Top 10 kérdések kétharmada, köztük az FKGP két vezető programpontja, az MDF-manifesztó második leghangsúlyosabb ügye, és mindhárom párt közepesen fontos kérdései is.

A fentiek ellenére, csupán az MDF-nek volt ellenzéki alternatívája, az SZDSZ és a MIÉP, míg az FKGP csak kevésbé szigorú kritériumok alapján volt helyettesíthető az MSZP-vel.

A Fideszhez – a közös ügyekhez hasonlóan – az SZDSZ állt a legközelebb, a szabad demokraták voltak az elsőszámú koalíciós partner, mert a legfontosabb programpontjaiknak nem pusztán a fele egyezett meg, hanem hasonló mintázatot is alkotott (17. táblázat; III. Melléklet 3. táblázat).

17. táblázat A Fidesz és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 1998 (%)

	Fidesz	MSZP	SZDSZ	MIÉP
605 Jog és rend: p	8	6	5	9
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	12	9	10	
402 Vállalkozásösztönzők: p	5		5	6
411 Technológia és infrastruktúra: p	6		7	
502 Kultúra: p	5		5	
603 Hagyományos erkölcs: p	6			7
304 Politikai korrupció: n	4			9
303 Kormányzati és adminisztratív haték.: p	6			
411 Technológia és infrastruktúra: p	6			
501 Környezetvédelem: p	5			
202 Demokrácia: p	4			
403 Piacszabályozás: p		5	4	13
301 Decentralizáció: p		7	5	
503 Társadalmi igazságosság: p		7		4
108 Európai integráció: p		5	5	
506 Oktatás kiterjesztése: p		5	9	
606 Társadalmi harmónia: p		12		
305 Politikai autoritás: p		6		
703 Agrárgazdálkodók: p		5		
706 Nem-gazdasági demográfiai csop.: p			5	
601 Nemzeti életmód: p				12
109 Internacionalizmus: n				11
409 Keynesiánus keresletszabályozás: p				5
4132 Privatizáció: n				4

Forrás: III. Melléklet 3. táblázat.

A két pártot vezető és kiemelten fontos kérdések (jóléti állam kiterjesztése, technológia és infrastruktúra), valamint a Fidesz számára nagyon fontos, az SZDSZ-nek közepes jelentőségű ügy kötötte össze őket (jog és rend), az egyik pártnak közepesen, a másiknak kevésbé fontos kérdések pedig kiegyensúlyozták egymást (vállalkozásösztönzők, kultúra). A programpontok tartalmi sokfélesége és különböző programterületeken való szóródása nem számít megkülönböztető jegynek a koalícióval szemben. Az SZDSZ után – talán meglepő módon – a MIÉP állt a Fideszhez legközelebb, ugyanannyi Top 10 kérdéssel, mint az MDF, de a programpontok súlya mindkettőnek egyenlő koalíciós potenciát biztosított. A két pártot a Fideszhez kötő kérdések felének a tartalma és politikai súlya megegyezett: a Fidesznek kiemelten fontos, a másik kettőnek egyaránt közepes jelentőségű volt (hagyományos erkölcs, jog és rend). A kérdések másik fele azonban nem határoz meg egyértelmű preferencia-sorrendet az MDF és a MIÉP között: a Fórum vezető és kevésbé fontos kérdésekben kötődött a Fideszhez (jóléti állam kiterjesztése, kultúra), míg a MIÉP egyoldalúan fontos, illetve mindkét pártnak közepesen fontos programpontban (antikorrupciós intézkedések, vállalkozásösztönzők). Az MSZP szigorú kritériumok alapján nem helyettesíthette az FKGP-t, mert a kisgazdákat több pont kötötte a Fideszhez. Azonban a szocialisták két vezető programpontján kapcsolódtak a Fideszhez, és a szupertöbbséget is biztosították, míg a kisgazdák a két leglényegtelenebben, és egy közepesen fontosban.

A megalakult kormánnyal szemben tehát koherensebb alternatíva volt a Fidesz–FKGP–SZDSZ-koalíció, és egyenrangú a Fidesz–FKGP–MIÉP. A potyautas SZDSZ tagságát a nagyobb programhasonlóság és a

kisgazdák zsarolási potenciáljának gyengítése magyarázta, a MIÉP-ét szintén az utóbbi, és a Fórummal egyenértékű program. A harmadik alternatíva enyhébb kritériumok alapján a Fidesz–MSZP-kormány volt, a programpontok súlya és a szupertöbbség miatt.

A kiegészítő profil pusztán a számok alapján jól igazolja a koalíciót, mert az FKGP és az MDF programjában volt a legtöbb olyan kérdés, amit a Fidesz nem tárgyalt (18. táblázat).

18. táblázat A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 1998 (%)

FKGP		MDF			
1033 Nemzetek joga: p	7	1033 Nemzetek joga: p	3		
109 Internacionalizmus: n	3	203 Alkotmányosság: p	4		
204 Alkotmányosság: n	5	403 Piacszabályozás: p	7		
3053 Kommunista: n	5	503 Társadalmi igazság.: p	0.5		
403 Piacszabályozás: p	2	505 Jóléti állam korlátozása: p	14		
4132 Privatizáció: n	2	606 Társadalmi harmónia: p	1		
606 Társadalmi harmónia: p	2				
	Σ (db) 7		6		
MSZP		SZDSZ		MIÉP	
203 Alkotmányosság: p	1	1033 Nemzetek joga: p	0.03	109 Internacionalizmus: n	11
403 Piacszabályozás: p	5	201 Szabadság és emb. jog: p	4	204 Alkotmányosság: n	3
503 Társadalmi igazság.: p	7	203 Alkotmányosság: p	3	403 Piacszabályozás: p	13
606 Társad. harmónia: p	12	403 Piacszabályozás: p	4	4132 Privatizáció: n	4
		503 Társadalmi igazság.: p	1	503 Társadalmi igazság.: p	4
	Σ (db) 4		5		5

Forrás: III. Melléklet 3. táblázat.

Azonban maguk a programpontok erősen árnyalják a képet, mert ezek szerint Fidesz a „dupla biztonságra” törekedett: a nemzetek joga, a piacsabályozás, és a társadalmi harmónia kérdését olyan fontosnak tartotta, hogy ezek képviselőit két pártot is szükségesnek vélt a kormányba hívni. Ezt azonban – ha a fölös többségtől el is tekintünk –, megkérdőjelezi nemcsak az első két programpont kisgazdák és Fórum számára teljesen egyoldalú, asszimmetrikus fontossága (III. Melléklet 3. táblázat), hanem az is, hogy az alkotmányosság kérdésében a két párt homlokegyenest ellentétes álláspontot vitt be a koalícióba.²⁸ Ezek után az MDF programatikus kontribúciójaként nem marad más, mint a társadalmi igazságosság és a jóléti állam korlátozásának egymással ellentétes programpontja, illetve a kisgazdák privatizáció-, kommunista- és internacionalizmus-ellenessége. Ez utóbbiak markáns programkaraktert adnak az FKGP-nek, ami jól magyarázza a koalíciós tagságát. Az MDF-et a programatikus feleslegessége és ellentmondásossága viszont kizárja a koalícióból, illetve, ha a jóléti államot kiterjesztő Fidesszel ellentétes programpontját figyelmen kívül hagyjuk, helyettesíthetővé teszi az SZDSZ-szel, vagy – amennyiben a kisgazdák által megjelenített markáns karakter erősítését tételezzük fel fideszes célnak –, a MIÉP-pel.

²⁸ Gondoljunk csak a kisgazdák olyan radikális alkotmánymódosítási elképzeléseire, mint a képviselők visszahívhatósága, a közvetlen elnökválasztás, vagy az Alkotmánybíróság megszüntetése (Körösenyi–Tóth–Török 2007), míg az MDF alapvetően ragaszkodott az 1989-91-ben kialakított alkotmányos kormányzati rendszer fő hangsúlyaihoz.

Azonban az FKGP sem volt nélkülözhetetlen, létezett ugyanis a Fidesz-SZDSZ-MDF-MIÉP „szivárványkoalíció” is, amely nem volt kevésbé koherens, mint a megalakult kormány, és potyautast sem tartalmazott.²⁹ Ebben az alternatívában a MIÉP jelenítette meg a kisgazdák markáns karakterét (privatizáció-, internacionalizmus- és alkotmány-ellenesség), az MDF az SZDSZ-szel együtt pedig ugyanolyan „dupla biztosítékot” képezett, mint az FKGP-vel, amit a MIÉP is megerősített (piacsabályozás, társadalmi igazságosság). Ráadásul, a koalíciós alternatívát összekötő ügyek a MIÉP vezető kérdései voltak (III. Melléklet 3. táblázat), az alkotmányosság kérdésében az MDF-fel és az SZDSZ-szel ellentétes álláspontja pedig nem különbözteti meg az alternatívát a megalakult kormánnyal szemben. Potenciális koalíciós partnerként – a közös ügyekhez hasonlóan –, az MSZP is releváns volt. Bár vitathatatlan, hogy a kisgazdákhoz képest gyengébb volt a kiegészítő profilja, de ezt, az alkotmány támogatását kivéve, az FKGP-hez hasonlóan a párt vezető kérdései alkották, és a Fidesz–MSZP-alternatíva szupertöbbségét alátámasztják a döntéshozatali szabályok. Ezek szerint a Fidesz számára a társadalmi igazságosság és az alkotmányosság támogatása az MSZP ellen szólt, a kisgazdák privatizáció-, internacionalizmus-, alkotmány- és kommunista-ellenessége, illetve nemzeti szabadság melletti kiállása pedig az FKGP mellett. Ez azonban nem túl plauzibilis és meggyőző erejű magyarázat.

A csendestárs-hipotézissel egyáltalán nem igazolható a pártösszetétel, mert a programok alapján a Fidesz mindkét koalíciós partnerét megelőzte a MIÉP és az MSZP (19. táblázat).

19. táblázat A koalíciós partnerek és az ellenzéki pártok „programpontjai” a csendestárs hipotézis alapján, 1998

MSZP	FKGP	SZDSZ	MDF	MIÉP
104 Hadsereg: p	2021 Átmenet a	601 Nemzeti	202 Demokrácia: p	108 Európai integráció: p
502 Kultúra: p	demokráciába	életmód: p	2021 Átmenet a	202 Demokrácia: p
601 Nemzeti életmód: p	501 Környezetvé-		demokráciába	2021 Átmenet a demok-ba
7051 Hazai kisebbs.: p	delem: p		303 Korm. és adm.	305 Politikai autoritás: p
706 Nem-gazd. demog.	502 Kultúra: p		hatékonyság: p	410 Termelékenység: p
csoportok: p	706 Nem-gazd.		506 Oktatás kiter-	411 Technol. és infrastr.: p
	demog. csop.: p		jesztése: p	502 Kultúra: p
				504 Jóléti állam kiterj.: p
				703 Agrárgazdálkodók: p
				7051 Hazai kisebbs.: p
Σ (db)	5	4	1	4
				10

Forrás: III. Melléklet 3. táblázat.

A fiatal demokraták első kormányzati partnere a MIÉP volt, amely a többi pártnál kétszer több kérdésről hallgatott. Az MSZP nem csak program-alapon előzte meg az FKGP-t és az MDF-t, hanem a szupertöbbséget is biztosította.

Mivel az FKGP-hez hasonlóan a MIÉP és az MSZP is hallgatott a kultúra és a nem-gazdasági demográfiai csoportok támogatásáról, ezek szerint kizárólag az szólt a kisgazdák mellett, hogy a Fidesz egyik vezető

²⁹ Természetesen az egyszerű többségi koalíció a vezető pártnak nem feltétlenül előnyös, mert mindegyik koalíciós partner zsarolási potenciállal rendelkezik.

Az EU kompetenciájának növelése célzó európai integráció szembe megy a nemzeti szuverenitást és függetlenséget védő internacionalizmus-ellenességgel. Az EU-integrációval az alkotmányosság elutasítása is ellentétes, ugyanis nem lehet az EU-hoz csatlakozni annak alapvető elfogadása nélkül, hogy a politika és az állam dolgai kizárólag alkotmányos-jogállami keretek között intézhetők. Amennyiben kormányzati hatékonyságon nagyszámú politikai probléma vagy szabályozási kérdés (policy) rövid idő alatt való megoldását, végrehajtását értjük (implementáció), ez nagyon sokszor az alkotmányosságon feneklik meg: pl. az idő rövidege miatt egy szabályozási javaslat alkotmányos előírásokat megkerülő kidolgozása, vagy a javaslat tartalmi alkotmányellenessége miatt. Az ilyenkor életbelépő reparációs eljárások (kormányzati-parlamentari újratárgyalás, alkotmánybírósági felülvizsgálat) politikai költsége csökkenti a kormányzati hatékonyságot. Az utóbbi a társadalmi igazságossággal annyiban ellentétes, hogy a köztisztviselői kar létszámának csökkentése személyzeti szinten gátolja az állam erőforrás-elosztó kapacitását. Az állam politikai autoritását és a kormányzati stabilitást, de a demokráciát, mint politikai rezsimet is gyengíti az alkotmány általános vagy egyes részeinek programszintű elutasítása. A kulturális javak biztosításának pénzügyi támogatásával ellentétes a piacsabályozás versenyelve, ugyanis e javak egy részének természete olyan, hogy a kultúra piaci-gazdasági terméknek tekintése, és a verseny kiterjesztése ezekre, a kereslet-kínálati mechanizmusának való kizárólagos kitétele, a kulturális javak megsemmisülését eredményezi.³⁰ S ugyanez érvényes a jóléti állam kiterjesztésére is: a szociális, egészségügyi és társadalombiztosítási ellátás versenyelvű biztosítása a rászorulókat egy jelentős körének az ellátásból való teljes kiszorulásával jár.³¹ A nemzeti életmódnak az állam védelme érdekében bizonyos szabadságjogok felfüggesztését megengedő felfogása magával a szabadsággal és emberi jogokkal áll szemben, és ennek individualizmusával. A patriotizmusa és nacionalizmusa a nemzethez tartozókra és nemzeten kívüliekre osztja a társadalmat, ami ellentétes a társadalmi igazságosság egyenlőség-eszméjével. A társadalmi igazságosság viszont meg akarja szüntetni a diszkriminációt, azaz, indirekt módon legitimálni kívánja az elkülönülést, például a faj, a biológiai és társadalmi nem, vagy a szexuális orientáció alapján. Ez a társadalomszemlélet szembe megy a nemzeti életmódnak a bevett nemzeteszékhez ragaszkodó, homogenizáló társadalomképével. Az igazságosság, amely az osztályhatárok megszüntetését célozza, ellentétes az agrárgazdálkodók és a nem-gazdasági demográfiai csoportok támogatásával, mert megkülönböztet és fenntartja a társadalmi elkülönülést. Végül pedig, a társadalmi harmóniának az a törekvése, hogy a társadalom egységesnek tekintse magát, ellentétes a nem-gazdasági demográfiai csoportok és a speciális érdekcsoportok támogatásával, mert ez szintén az elkülönülés fenntartását eredményezi.³²

³⁰ A „502 Kultúra: pozitív” változó definíciója implicit módon a kultúra állami finanszírozására utal, amit megerősít a külön „5021 Magán és közösségi keveréke a kultúrában: pozitív” változó is.

³¹ Azt, hogy a kultúra állami finanszírozása, a jóléti állam kiterjesztése és a gazdasági verseny között nem csak elvi, hanem gyakorlati ellentét is van, bizonyíték például a budapesti artmozi-hálózat megszűnése az 1990-es években, illetve az, hogy az USA-ban a 2010 tavaszán megszavazott egészségügyi reformig a kizárólag piaci alapon működő egészségbiztosítás miatt több, mint harminckétfélmillió amerikai, a lakosság tíz százaléka, nem rendelkezett biztosítással (HVG, 2010. március 27., 10. o.)

³² A nemzeti életmód *versus* szabadság és emberi jogok, illetve a társadalmi igazságosság *versus* agrárgazdálkodók és a nem-gazdasági demográfiai csoportok támogatása közötti ellentétet 1990 és 1994-nél már kifejtettem.

A Fidesz és a kisgazdák programja ugyanolyan mértékben volt ellentétes, mint a Fidesz és az SZDSZ-é, de az igen alacsony számú programpont miatt a mennyiség magyarázó ereje korlátozott. Azonban a tartalmi különbségek sem segítenek megkülönböztetni a két pártot, ugyanis csak egyetlen programpont látszik elválasztani az SZDSZ-t és az FKGP-t. A Fidesz és a szabad demokraták között homogén volt az ellentét, mert a nemzeti életmód versus társadalmi igazságosság és a szabadságjogok egy kollektivista-individualista választóvonal két oldalán helyezkedtek el. A Fidesz és a kisgazdák közötti programellentét viszont heterogén, mert a Fidesz a nem-gazdasági demográfiai csoportok, a speciális érdekek támogatásával – oldalt váltva – individualista pozíciót foglalt el, a kisgazdák a társadalmi harmóniával kollektivistát, miközben a Fidesz a másik programpontban kollektivista maradt: a kultúra állami finanszírozása közösségi felelősségvállalást jelent, míg a gazdasági verseny az egyénekre bízta a döntést. A Fidesz nem csak heterogén ellentétben állt a kisgazdákkal, de ez inkoherens és „ellentmondásos” volt: az FKGP által képviselt társadalmi harmónia sokban emlékeztet a Fidesz által – SZDSZ-szel szemben – megjelenített nemzeti életmódra. A Fidesz és az MDF programellentéte homogén volt annyiban, hogy a politikai rendszerre vonatkozott. Jóllehet – a kódolás szerint legalábbis –, a demokrácia és a kormányzati hatékonyság, a Fidesz programpontjai, két külön területre estek, azonban mindkettő a politikai rendszerre vonatkozik. Az MDF-nél ilyen volt az alkotmányosság; és szintén a politikai folyamatot érinti az egyenlő részvétel a döntéshozatalban, ami a társadalmi igazságosság egyenlőségelvéből adódik.

A legkisebb rossz hipotézise a Fidesz perspektívájából tehát a következő: SZDSZ-szel szemben homogén ellentét, a kisgazdákkal szemben heterogén, inkoherens és ellentmondásos programatikus szembenállás, és mindez egyenlő számú, de igen kevés programpontban. Így aligha állítható, hogy a Fidesz a programok alapján választotta a kisgazdákat, ez kizárólag a mandátumszám elvével kiegészítve igazolható. Az MDF-é viszont még az utóbbival sem, mert a programatikus ellentét az SZDSZ-hez képest, ha csak minimálisan is, de kevésbé volt homogén, ugyannyi programpontban állt fent, ráadásul az SZDSZ több mandátummal rendelkezett. Következésképpen, a legkisebb rossz hipotézisével a koalíció nem magyarázható, s az FKGP is csak a többségi elvvel kiegészítve, miközben az MDF még a program plusz potyautas elv alapján sem, mert ebben megelőzte az SZDSZ.

A megalakult koalíció alternatívája így a Fidesz–FKGP, a Fidesz–FKGP–SZDSZ, és a Fidesz–MSZP-koalíció volt.

1998 lezárásaként összefoglalom az egyes hipotézisek magyarázó erejét.

A közös ügyek nem magyarázzák a koalíció pártösszetételét, csupán a kisgazdák koalíciós tagsága igazolható, az MDF-é nem, mert majdnem a legnagyobb programtávolságra volt a Fidesztől. A Fideszhez az SZDSZ programja állt a legközelebb, a hasonlóság az 1990 és 2002 közötti időszakban az egyik legnagyobb volt. Az FKGP és az MSZP egyenlő koalíciós potenciállal rendelkezett, és az első koalíciós alternatíva a Fidesz–MSZP-kormány volt a szocialisták által biztosított szupertöbbség miatt, amelyet a hasonlóan koherens Fidesz–FKGP-koalíció követett, egyszerű többséggel. Az MDF-t még egy fölös többségű Fidesz–FKGP–SZDSZ-

koalícióból is kiszorította az SZDSZ a Fideszhez sokkal jobban hasonlító programjával, és azzal, hogy ugyanúgy alkalmas volt az FKGP zsarolási potenciáljának gyengítésére.

A legfontosabb ügyek szintén nem magyarázzák a kormány pártösszetételét, mert a programkapcsolat gyenge, a koalíció aszimmetrikus volt. A kormánypártokat csupán egyetlen, egyoldalú kérdés kötötte össze, és a pártokat páronként összekötő ügyek is az aszimmetrikusságot erősítették. A Fidesz elsőszámú koalíciós partnere az SZDSZ volt, amellyel a legfontosabb programpontok fele megegyezett, és hasonló mintázatot alkotott. Az SZDSZ-t a MIÉP követte az MDF-fel egyenlő koalíciós potenciállal, de a két párt között nem lehetett felállítani egyértelmű preferencia-sorrendet. A megalakult kormánnyal szemben koherensebb alternatíva volt a Fidesz–FKGP–SZDSZ-koalíció, és egyenrangú a Fidesz–FKGP–MIÉP. A SZDSZ tagságát a nagyobb programhasonlóság, és a kisgazdák zsarolási potenciáljának gyengítése igazolja, a MIÉP-ét az utóbbi, és a Fórummal egyenértékű program. A harmadik alternatíva a Fidesz–MSZP kétpárti formáció volt, enyhébb kritériumok alapján, az MSZP a szupertöbbség és a Fidesz vezető programpontjaihoz kapcsolódása alapján helyettesíthette az FKGP-t.

A kiegészítő profil a számok alapján jól igazolja a koalíciót, de a programpontok tartalma csak az FKGP-nek adtak markáns karaktert a koalíciós tagság igazolására. Az MDF-et kizárja a koalícióból a programatikus feleslegessége és ellentmondásossága, illetve, helyettesíthetővé teszi az SZDSZ-szel, vagy a MIÉP-pel. Azonban az FKGP-t a potyautast nem tartalmazó, koherens Fidesz–SZDSZ–MDF–MIÉP „szivárvány-koalíció”, és a kisgazdáknál gyengébb kiegészítő profilú, de szupertöbbségű Fidesz–MSZP-alternatíva is nélkülözhetővé tette.

A csendestárs-hipotézis viszont egyáltalán nem magyarázza a koalíciót, az FKGP tagságának egyedüli, negatív igazolása az, hogy az MSZP hallgatott a „nemzeti” kérdésekről (fegyveres erők, nemzeti életmód, határon túli magyarok), míg az MDF részvétele semmivel nem támasztható alá. A Fidesz elsődleges partnere a MIÉP és az MSZP volt, az előbbi a legerősebb koalíciós potenciál miatt, az utóbbi pedig amiatt, hogy nem csak megelőzte az FKGP-t és az MDF-t, hanem a szupertöbbséget is biztosította. A MIÉP-nek abszolút értelemben, és a Fidesz sokkal több vezető kérdésében nem volt saját álláspontja, ami a sokkal koalícióképesebb MIÉP-pel helyettesíthetővé teszi az MDF-et. A hárompárti kormány alternatívája így a Fidesz–MIÉP–MSZP, a kétpárti Fidesz–MSZP és Fidesz–FKGP, valamint a Fidesz–FKGP–MIÉP-koalíció volt.

A legkisebb rossz hipotézise sem magyarázza maradéktalanul a koalíciót, az FKGP kormányzati részvétele csak a mandátumszám elvével együtt igazolható, az MDF-é pedig semmilyen magyarázó elvvel sem. A Fidesznek a kisgazdákkal szembeni heterogén, inkohérens és ellentmondó ellentéte és a szabad demokratákkal szembeni homogén ellentét az SZDSZ koalíciós tagságát implikálja. Ezért a kisgazda-preferencia kizárólag a mandátumszámmal igazolható, az MDF-é pedig a szabad demokraták nagyobb mandátumszáma miatt ezzel sem. A hipotézissel a koalíció nem magyarázható, az FKGP is csak a többségi elvvel kiegészítve, az MDF-et pedig programban és potyautasi státuszban is megelőzte az SZDSZ. A megalakult koalíció alternatívája így a Fidesz–FKGP, a Fidesz–FKGP–SZDSZ, és a Fidesz–MSZP-koalíció volt.

1998 összegzése tehát az, hogy az öt hipotézis közül négy nem magyarázza a koalíció pártösszetételét (közös ügyek, legfontosabb ügyek, csendestárs, legkisebb rossz), és csupán egyetlen alkalmas a koalíció igazolására, a kiegészítő profil.

A pártösszetétel gyenge pontja az MDF volt, amelynek kormányzati részvételét három esetben semmi nem támasztotta alá (közös ügyek, csendestárs, legkisebb rossz), míg a legfontosabb ügyekben a koalíciós potenciálja nem alakított ki egyértelmű preferencia-sorrendet a MIÉP-pel szemben. Emellett, az FKGP koalíciós tagsága is csak a mandátumszámmal együtt támasztható alá, de a közös ügyekben és a csendestárs-hipotézis esetében még így is megelőzi a szupertöbbséget biztosító MSZP.

A Fideszhez egyértelműen az SZDSZ állt a legközelebb, a négy hipotézis közül háromban a szabad demokraták voltak az elsőszámú koalíciós partner (közös ügyek, legfontosabb ügyek, legkisebb rossz), jóllehet, a legkisebb rossz esetében ezt csupán a programellentét homogén jellege implikálja. A csendestárs-hipotézisben pedig a MIÉP és az MSZP volt az elsődleges koalíciós partner.

A koalíció szintjén nem mutatható ki generális alternatíva a kormánnyal szemben, mert minden hipotézis esetében más-más koalíciós formula szerepelt az első helyen: Fidesz–MSZP (közös ügyek), Fidesz–FKGP–SZDSZ (legfontosabb ügyek), Fidesz–MIÉP–MSZP (csendestárs), és végül Fidesz–FKGP (legkisebb rossz). A leggyakrabban előforduló alternatíva pedig a Fidesz–MSZP- és a Fidesz–FKGP–SZDSZ-koalíció volt (4-4 eset), amelyet a Fidesz–FKGP- és a Fidesz–FKGP–MIÉP-formula követett (3-3), és a sort a Fidesz–FKGP–MDF-, a Fidesz–MIÉP–MSZP-, és a Fidesz–SZDSZ–MDF–MIÉP-koalíció zárta (1-1).

Azonban a koalíciós alternatívák nagy változatossága ellenére a következtetés 1990-hez és 1994-hez hasonlóan 1998-ban is egyértelmű: a koalíció pártösszetételét a választási programok – egyetlen hipotézis kivételével – nem magyarázzák.

A fejezet empirikus részének utolsó pontjaként a 2002-es programokat és pártösszetételt elemzem.

2002

A közös ügyek igazolják a 2002-es koalíciót, mert az MSZP programjához – ha csak minimálisan is –, közelebb volt az SZDSZ manifesztója, mint a Fidesz–MDF választási szövetségé (21. táblázat).³³

21. táblázat Az átfedés mértéke az MSZP és a többi párt között, 2002

	Fidesz–MDF	SZDSZ
MSZP	0.90	0.91

Forrás: III. Melléklet 4. táblázat.

Azonban a két párt programja nem csak közelebb volt, hanem a formateur párt és a koalíciós partner(ek) közötti programhasonlóság mértéke a második legnagyobb volt a vizsgált időszakon belül. Emellett, a két párt programjának közelsége az 1994-es koalíciójukhoz képest is megnőtt, 0.8-ról 0.9-re.³⁴

³³ 2002-ben a Fidesz és az MDF választási szövetségben indult, de az MDF önálló frakciót alakított, ezért önálló pártként kezelem.

³⁴ Csak az MDF és a KDNP programja hasonlított jobban egymásra 1990-ben (0.93).

A legfontosabb ügyekben minden korábbinál erősebb programatikus kapcsolat volt az MSZP és az SZDSZ között, nem csak a hárompárti koalíciókhoz, hanem a korábbi együttműködésükhöz képest is (22. táblázat).

22. táblázat A koalíciós pártok Top 10 kérdései, 2002 (%)

	MSZP	SZDSZ
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	21	6
305 Politikai autoritás: p	8	5
411 Technológia és infrastruktúra: p	8	7
506 Oktatás kiterjesztése: p	6	9
408 Gazdasági célok	4	7
301 Decentralizáció: p	4	5
701 Munkás csoportok: p	8	
704 Középosztály és diplomás csop.: p	5	
706 Nem-gazdasági demográfiai csop.: p	5	
402 Vállalkozásösztönzők: p	4	
605 Jog és rend: p	4	
203 Alkotmányosság: p		7
703 Agrárgazdálkodók: p		6
304 Politikai korrupció: n		5
501 Környezetvédelem: p		5

Forrás: III. Melléklet 4. táblázat.

A szocialisták és a szabad demokraták programja nagyságrenddel jobban hasonlított egymásra a korábbi kormányokkal összehasonlítva (20-20%; 5%), a koalíciót a két párt legfontosabb ügyeinek negyven százaléka kötötte össze. Azonban a programpontok vezető kérdéseken belüli súlya már némileg árnyalja a képet (III. Melléklet 4. táblázat), mert a legfontosabb ügyek fele egy programatikus koherens koalíciót implicált, míg a másik fele alapján – az egész perióduson végighúzódozó trendbe illeszkedve – ez a kormány is aszimmetrikus koalíció volt. A koherenciát a mindkét párt számára azonos súlyú, egyaránt fontos vagy egyaránt lényegtelen ügyek adták (technológiai-infrastrukturális fejlesztések, oktatás kiterjesztése; decentralizáció), melyek közül az előbbieket jól tükrözik a koalíciós pártokat összekötő modernizációs ideológiát (Bozóki 1996). Azonban a közös ügyek másik fele, a két párt egyoldalúan fontos programpontjai, aszimmetrikussá tették a koalíciót (politikai autoritás, jóléti állam kiterjesztése; egyéb gazdasági célok).

Azonban a Fideszre vagy az MDF-re épülő koalíciós alternatíva a fenti kormányhoz képest is koherensebb volt, mert az MSZP és a Fidesz–MDF programja jobban hasonlított egymásra – nem csak 2002-ben, hanem az egész időszakban is –, a manifesztókat a legfontosabb pontok felében megegyeztek (23. táblázat).

23. táblázat Az MSZP és az ellenzéki pártok Top 10 kérdései, 2002 (%)

	MSZP	Fidesz–MDF
305 Politikai autoritás: p	8	4
402 Vállalkozásösztönzők: p	4	3
408 Gazdasági célok	4	5
411 Technológia és infrastruktúra: p	8	12
504 Jóléti állam kiterjesztése: p	21	8
506 Oktatás kiterjesztése: p	6	5
706 Nem-gazdasági demográfiai csop.: p	5	4
301 Decentralizáció: p	4	
605 Jog és rend: p	4	
701 Munkás csoportok: p	8	
704 Középosztály és diplomás csop.: p	5	
303 Kormányzati és adminiszt. hatékn.: p		5
502 Kultúra: p		8
703 Agrárgazdálkodók: p		4

Forrás: III. Melléklet 4. táblázat.

Ezt a programpontok Top 10 kérdéseken belüli súlya is megerősíti, mert túlnyomó többségük (hetven százalék) az MSZP–Fidesz–MDF-alternatíva koherenciáját erősítette, és gyengébbek voltak az asszimetrikus koalíciót eredményező programelemek (III. Melléklet 4. táblázat). Azonban figyelemre méltó, hogy a programkoherenciát erősítő kérdések megegyeztek a koalícióéval (technológiai-infrastrukturális fejlesztés, oktatás kiterjesztése), ami nem csak a választási programok konvergenciájára utal, hanem azt bizonyítja, hogy az MSZP nem a program alapján választott az SZDSZ és a Fidesz–MDF között. A koherenciát növelték az egyaránt lényegtelen ügyek (nem-gazdasági csoportok támogatása, a vállalkozásösztönző gazdaságpolitika, egyéb gazdasági célok), melyek közül az utóbbi szintén a koalíciós alternatíva mellett szól: azonos státuszával mindkét pártnál harmonikusan a helyén volt, miközben az MSZP–SZDSZ-koalíciónál az asszimetrikusságot erősítette. S ha mindez nem volt elégséges bizonyíték arra, hogy az MSZP nem programalapú döntést hozott, ezt mi sem igazolja jobban, hogy MSZP–Fidesz–MDF- alternatíva asszimetrikusságát ugyanúgy az MSZP számára egyoldalúan fontos jóléti állam kiterjesztése és a politikai autoritás adta, mint a kormánykoalíciónál. Mindebből egyértelműen következik, hogy az MDF az SZDSZ alternatívája volt egy többségi, a Fidesz pedig egy szupertöbbségi koalícióhoz.

A kiegészítő profil – szemben 1998-cal –, nem csak kvantitatív, hanem kvalitatív alapon is jól magyarázza a pártösszetételt (24. táblázat).

24. táblázat A koalíciós partner és az ellenzéki pártok kiegészítő profilja, 2002 (%)

	SZDSZ	Fidesz–MDF
303 Kormányzati és adminisztratív hatékonyság: p.	2	5
503 Társadalmi igazságosság: p	3	-
705 Hátrányos helyzetű kisebbségi csoportok: p	2	2
7051 Hazai kisebbségek: p	2	2
Σ (db)	4	3

Forrás: III. Melléklet 4. táblázat.

Jóllehet, igen alacsony esetszám mellett, de SZDSZ a Fidesznél több ügyet tudott bevinni a koalícióba, amellyel az MSZP kiegészíthette a profilját. Azonban a számokon kívül a tangenciális profilok elemzése is alátámasztja az SZDSZ koalíciós tagságát. A hátrányos helyzetű társadalmi csoportok nem volt programalapú megkülönböztető jegy, mert mindkét pártnál nagyjából azonos súlya volt (III. Melléklet 4. táblázat). Azonban a határon túli magyarok ügyének az SZDSZ némileg nagyobb hangsúlyt adott azzal, hogy a programjában előrébb helyezte, mint a Fidesz-MDF. Ezek szerint a Fidesz-MDF nem volt elég nemzeti az MSZP számára? Aligha, s ez a kormányzati hatékonyságra és a társadalmi igazságosságra fordítja a figyelmet. A kormányzati hatékonyságnak adott politikai hangsúly nagyságrendileg mind a három pártnál megegyezik, de a Fidesznél az egyik vezető programpont volt, miközben az SZDSZ-nél a program utolsó harmadának az elején szerepelt. Azonban ez utóbbi jobban megfelel annak a jelentőségnek, amit az MSZP korábban a kérdésnek tulajdonított: az 1990-es programjában nem is szerepelt, 1994-ban és 1998-ban pedig a programja középső harmadának elején-végén. A társadalmi igazságosság pedig végképp igazolja az SZDSZ koalíciós tagságát, nem csak a politikai súlya alapján, hanem magával a kérdés tartalmával is. A kérdés öt-hét százalékkal az MSZP öt vezető programpontja közé tartozott 1990-98-ban, míg a Fidesznél – a legutolsó helyből és a minimális változóértékből (0.3%) adódóan – kisebb politikai hangsúlyt nem volt adható az ügynek, amelyhez képest az SZDSZ programjában kapott súly (utolsó harmad eleje, 3%) mindenképpen a szabad demokraták koalíciós tagságát igazolja. Emellett a kérdés tartalma is alátámasztja az SZDSZ kormányba hívását, mert az egalizáló egyenlőség-felfogás, az ebből eredő törekvés az osztályhatárok megszüntetésére és az erőforrások méltányos elosztására, valamint a diszkrimináció-ellenesség olyan társadalomképet tükröz, amelyben az MSZP és az SZDSZ azonos oldalon állt a Fidesszel szemben.

A kiegészítő profil tehát kielégítően magyarázza a koalíciós pártösszetételt.

A csendestárs hipotézis is magyarázza a koalíciót, és a kiegészítő profilhoz hasonlóan nem csak mennyiségi, hanem tartalmi alapon is (25. táblázat).

25. táblázat A koalíciós partner és az ellenzéki pártok „programpontjai” a csendestárs hipotézis alapján, 1998

	SZDSZ	Fidesz-MDF
	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív	701 Munkás csoportok: pozitív
	502 Kultúra: pozitív	
	601 Nemzeti életmód: pozitív	
Σ (db)	3	1

Forrás: III. Melléklet 4. táblázat.

A nemzeti életmód igazolja az SZDSZ részvételét, mert a két párt közül az MSZP mindig is jobban felvállalta a nemzeti kérdést, és a pártban a 2000-es évek elején, ha nem is volt befolyásos, de még létezett egy népi baloldali irányzat. A nemzeti versus kozmopolita dichotómiában a kozmopolita pozíciót elfoglaló SZDSZ politikai profiljából – igazodva a magyar politikában az 1990-es évek végén a rendszerváltás ideológiáját, a liberalizmust (Körösényi–Tóth–Török 2007) felváltó nemzeti kérdés dominánssá válásával – a 2000-évek elejére eltűnt a kifejezett antinacionalizmus és patriotizmus-ellenesség. Ily módon a szocialisták mintegy szabad kezet kaptak az SZDSZ-től a nemzeti ügyekben. A vállalkozásösztönző gazdaságpolitika is alátámasztja az SZDSZ koalíciós tagságát. Ebben – a hipotézis alapján – a szocialistáknak egy csendestársra volt szükségük, mert a kérdés olyan fontos volt számukra, hogy az egyik vezető programponttá tették, ezért az ügyet szintén kiemelten kezelő Fidesz–MDF konkurens volt ebben (III. Melléklet 4. táblázat). A kultúra kérdése is inkább alátámasztja, mint cáfolja a koalíciós pártösszetételt, jóllehet, a szabad demokraták bevonása a kormányba negatív választásnak tekinthető. A kultúra állami finanszírozásának az MSZP mindig is nagyobb híve volt, mint az SZDSZ, a Fidesz és az MDF viszont erős konkurencia volt a szocialisták számára, mert a kérdés a második programpontjuk volt, és az MSZP-vel szemben egyoldalúan fontos.

Mindazonáltal, a munkás csoportokkal a Fidesz–MDF a szocialisták második legfontosabb programpontjáról hallgatott — sokkal fontosabbról, mint az SZDSZ. Ezért felmerül a kérdés, hogy egy ilyen fontos választási programpont megvalósítása nem igazolta volna-e az MDF részvételét csendes társként az SZDSZ helyett? A Fórum ugyanis 2002-ben – a Fidesszel ellentétben –, nem intézett kommunikációs kirohanást a munkásokkal szemben („pesti lumpenprolik”), és egy MSZP–MDF-kormány ugyanúgy többségi volt, mint az MSZP–SZDSZ.

A legkisebb rossz hipotézise kapcsán azt látjuk, hogy 2002-ben volt a legkevesebb ellentétes programpont³⁵, azonban a hipotézis még sem magyarázza a koalíciót, mert a MSZP számára nem az SZDSZ, hanem a Fidesz és az MDF volt a kisebbik rossz.

Ennek igazolására először ismét a programpontok közötti ellentéteket tekintem át (26. táblázat; III. Melléklet 4. táblázat).

³⁵ Ez a legfontosabb ügyeknél már megfigyelt programkonvergencia trendjébe illeszkedik. A karakteres programkülönbségek hiánya, ami a legfontosabb pontok megegyezéséből és a polarizáló kérdések minimalizálásából ered, a néppárti stratégiával magyarázható, ami különösen igaz a kormányzásra 1994 és 2010 között leginkább esélyes két nagy pártra, az MSZP-re és a Fideszre.

26. táblázat A választási programok ellentétes elemei, 2002

MSZP		Fidesz-MDF	SZDSZ
502 Kultúra: p	303 Korm. és admin. hatékonyság: p		+
402 Vállalkozásösztönzők: p			+
701 Munkás csoportok: p	503 Társadalmi igazságosság: p	+	
601 Nemzeti életmód: p			+
601 Nemzeti életmód: p	705 Hátrányos helyz. kisebbs. csop.: p		+
Σ (db)		1	4

Forrás: III. Melléklet 4. táblázat.

A társadalmi igazságosság versus vállalkozásösztönzők, és a nemzeti életmód közötti ellentétet 1990-nél és 1998-nál már bemutattam, a társadalmi igazságosság egyenlőség- elvével pedig ugyanúgy ellentétes a munkás csoportok támogatásában rejlő megkülönböztetés, mint a nem-gazdasági demográfiai csoportoké 1990-ben és 1998-ban. A kultúra állami támogatásával a kormányzati-adminisztratív hatékonyság az elmúlt húsz évben Magyarországon végrehajtott szervezeti átalakítások és pénzügyi megszorítások gyakorlata miatt, illetve humán erőforrás-szinten ellentétes. Egyrészt, a hatékonyság megteremtése első lépésben mindig szervezeti átalakítást jelent, ami a minisztériumi szervezeti egységek és a kulturális (háttér)intézmények átalakítását, áthelyezését, megszüntetését, másik minisztérium alá vonását jelenti. A kulturális hatáskörök ebből fakadó gyakori, sokszor egyetlen cikluson belül is többszöri módosítása miatt a kultúra állami támogatásával szervezetszociológiai okból szembe megy a kormányzati hatékonyság. Másrészt, a takarékoság a hazai gyakorlatban a költségvetési pénzek főnyíróelv szerinti csökkentését, megvonását, vagy befagyasztását jelenti, és a költségvetési támogatásért folyó harcból, amit a Pénzügyminisztériummal szemben az egymással versengő tárcák ilyenkor indítanak, a talán leggyengébb érdekérvényesítő erővel rendelkező kulturális tárca többnyire vesztesként kerül ki. Ezért a magyar politikát jellemző gyakori ciklikus költségvetési visszafogások miatt a takarékoság ellentétes a kultúra állami támogatásával. Harmadrészt, a köztisztviselők létszámának csökkentése humán erőforrás-szinten csökkenti az állam kultúratámogató kapacitását. Végül, a nemzeti életmód társadalom-felfogása egységesítő és homogenizáló, ezért gyanakvó a hátrányos helyzetű kisebbségek, különösen a homoszexuálisok és a bevándorlók speciális érdekcsoport-jellegével és támogatásával szemben, ezek partikuláris és elkülönülő természete miatt.

Az MSZP számára tehát nem az SZDSZ volt a legkisebb rossz, és a nagyobb programtávolságon kívül az ellentétek tartalma sem igazolja a szabad demokraták koalíciós tagságát, mert semmilyen határozott gazdasági-szociális vagy ideológiai-kulturális karaktere nem volt. Ezért az SZDSZ kormányzati részvételének egyedüli magyarázataként az marad, hogy – a vállalkozásösztönzés kivételével – csak közepesen és kevésbé hangsúlyos ügyekben állt szemben az MSZP-vel, míg a Fidesz–MDF sokkal jelentősebb kérdésben, a munkáscsoportok támogatásában (III. Melléklet 4. táblázat).³⁶ Jóllehet, a fejezet módszertani bevezetőjében jeleztem, hogy egy változó értéke tartalmilag nem irányadó, a Fidesz–MDF programjában a társadalmi igazságosság

³⁶ Az MSZP a munkavállalók pártjaként definiálta magát, és politikailag szorosan összefonódott a szakszervezetekkel, míg a Fidesz a munkaadók oldalán állt.

leglényegtelenebb pontként igen kis hangsúlyt kapott (0.3%), így aligha az ügyek súlyán dőlt el a koalíció. Ráadásul, az MDF – a csendestárs hipotézishez hasonlóan –, az SZDSZ helyettesítője volt. Mindezek alapján, a legkisebb rossz hipotézise nem magyarázza a pártösszetételt.

Az egyes hipotézisek magyarázó ereje a következőkben foglalható össze.

A közös ügyek megmagyarázzák a koalíció pártösszetételét, mert ha minimálisan is, de az MSZP és az SZDSZ programja volt a legközelebb egymáshoz. A programhasonlóság nem csak a második legnagyobb volt az egész periódusban, hanem a két párt 1994-es koalíciójához képest is jelentősen megnőtt.

A legfontosabb ügyekkel nem igazolható a pártösszetétel, annak ellenére sem, hogy a kormánypártok közötti programatikus kapcsolat a negyven százalékával nem csak a korábbi hárompárti koalíciókhoz, hanem az első MSZP–SZDSZ-kormányhoz képest is nagyságrendekkel erősebb volt. A legfontosabb ügyek egyik fele koherens, de a másik fele – az egész időszak fő trendjét erősítve – aszimmetrikus koalícióvá tette az MSZP–SZDSZ-kormányt. Ezzel szemben a Fideszre vagy az MDF-re épülő koalíciós alternatíva nem csak koherensebb volt, amelynek ötvenszázalékos mértéke – a kiemelt kérdéseket illetően – az egész időszakon belül a legmagasabb volt, hanem kevésbé aszimmetrikus is. Az SZDSZ alternatívája egy többségi koalícióhoz az MDF volt, egy szupertöbbségihez pedig a Fidesz.

A kiegészítő profil már mennyiségi és tartalmi alapon is kielégítően magyarázza a pártösszetételt, jöllehet, az SZDSZ alacsony esetszám mellett csak eggyel több ügyet tudott bevinni a koalícióba a Fideszhez képest. Azonban a tangenciális profilok tartalmi elemzése is alátámasztja az SZDSZ koalíciós tagságát, amelyben az MSZP által korábban a kormányzati hatékonyságnak tulajdonított jelentőség és a társadalmi igazságosság mögött meghúzódó, a kormánypártokat a Fidesszel szemben közös platformra helyező társadalomkép a meghatározó.

A csendestárs hipotézis szintén igazolja a koalíciót, mennyiségi és tartalmi szempontból egyaránt. A nemzeti életmód támogatásában a szocialisták az SZDSZ kifejezett antinacionalizmusának és patriotizmus-ellenességének 2000-es években történt megszűnésével tényleges csendestársat választottak, amelytől a nemzeti ügyekben szabad kezet kaptak. Az MSZP által kiemelt ügynek tekintett vállalkozásösztönző gazdaságpolitikában a Fidesz–MDF valódi konkurencia volt, míg a kultúra állami finanszírozásának kérdésében az SZDSZ inkább negatív választás volt a Fidesszel szemben. Azonban kérdés, hogy az MSZP második legfontosabb programpontja (munkás csoportok) nem igazolta volna-e jobban az MDF részvételét az SZDSZ-szel szemben.

Végül, a legkisebb rossz hipotézise – a legfontosabb ügyeknél már megfigyelt programkonvergencia ellenére – nem magyarázza a koalíciót, az MSZP számára nem az SZDSZ volt a kisebbik rossz, hanem a Fidesz és az MDF. A nagyobb programtávolságon kívül – határozott gazdasági-szociális vagy ideológiai-kulturális karakter hiányában – az ellentétek tartalma sem igazolja a szabad demokraták koalíciós tagságát, és nem is az ügyek súlyán dőlt el a pártösszetétel. Ha az MSZP programjának második legfontosabb pontját jelentő munkáscsoportokkal szembeni kommunikációs kirohanástól eltekintünk, akkor a Fidesz, ellenkező esetben

pedig az MDF mindenképpen az SZDSZ alternatívája volt, a többségi MSZP–MDF-koalíció az MSZP–SZDSZ-kormánynak.

Összegezve, 2002-ben minden korábbinál több, három hipotézis igazolja a koalíciós pártösszetételt. A közös ügyek nem csak az 1994-es MSZP–SZDSZ-koalícióhoz képest erősebb, de az egész periódusban is a második legnagyobb programhasonlóságot alapozták meg. A kiegészítő profil és a csendestárs hipotézis mennyiségi és tartalmi alapon is egyaránt kielégítően magyarázza a pártösszetételt. A koalíciót nem igazolta a legfontosabb ügyek és a legkisebb rossz hipotézise. A legfontosabb ügyek az összes korábbi kormánytól nagyságrendekkel erősebb programkapcsolat ellenére sem támasztották alá a pártösszetételt, és a programpontok fele – a fő trendbe illeszkedve – aszimmetrikus koalíciót eredményezett. Az MSZP–Fidesz szupertöbbségi és a többségi MSZP–MDF koalíciós alternatíva az egész időszakon belül nem csak a legkoherensebb volt, hanem kevésbé aszimmetrikus is. A legkisebb rossz hipotézise a nagyobb programtávolság, a határozott programkarakter hiánya, és a programpontok politikai súlya miatt nem magyarázza a kormányösszetételt. Az MSZP–MDF-koalíció, és a politikai kommunikációt félretéve, szigorúan a program alapján az MSZP–Fidesz-kormány is egyértelmű alternatíva volt az MSZP–SZDSZ-koalícióval szemben.

A fejezet lezárásaként összefoglalom az adatelemzés eredményét, és levonok néhány következtetést a választási programok pártösszetételben játszott szerepéről.

III. ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉS

Az empirikus eredmények összegzéséből egyértelműen látható, hogy a választási programok magyarázó ereje nagyon gyenge (27. táblázat).

27. táblázat A választási programok magyarázó ereje, 1990-2002

	1990	1994	1998	2002
Különbségek	– (KDNP)	–	– (MDF)	–
Koherencia	–	–	–	–
Közös ügyek	– (KDNP)	–	– (FKGP)	+
Legfontosabb ügyek	–	–	–	–
Kiegészítő profil	– (KDNP)	–	+	+
Csendestárs	– (FKGP)	–	–	+
Legkisebb rossz	– (KDNP)	+	– (FKGP)	–

Forrás: Az adatelemzés vonatkozó részei. *Megjegyzés:* (-)/+=(nem)/magyarázza. A zárójelben szereplő párt koalíciós tagságát igazolja a program.

Az 1990 és 2002 között alakult koalíciókat a huszonnyolc programalapú magyarázat kevesebb, mint az ötöde igazolja maradéktalanul, amit igen alacsonynak tekintek. Az érvényes magyarázatok többsége – ha ez egyáltalán mondható ilyen alacsony esetszám mellett –, a 2002-es koalíciót igazolja, míg az 1994-eset és az 1998-asat minimálisan, az 1990-eset pedig egyáltalán nem. A mutatók és a hipotézisek között sincsen olyan, amely szignifikáns magyarázó erővel igazolja az összetételt, az 1998-at és 2002-öt alátámasztó kiegészítő profil hipotézise sem ilyen.

A programalapú magyarázat a koalíciók egésze mellett a pártösszetétel részleges igazolására is csak minimálisan alkalmas, egyedül a hárompárti koalíciók egy-egy pártjának tagságát támasztja alá. A hárompárti kormányok közül is inkább csak az 1990-eset, és dominánsan a kisebbik koalíciós partnert, míg az 1998-asat jóval kevésbé, ott inkább a nagyobbik szereplőt.

Egyetlen, nagyon gyenge, de az alacsony esetszám miatt erősen korlátozott érvényességű tendencia olvasható ki: 1994-ben jelenik meg először magyarázó erejű hipotézis, megmarad 1998-ban is, majd 2002-ben háromra emelkedik. Azonban ennél erősebb állítás csak a 2006-os és a 2010-es programok elemzése alapján tehető.

Ezek után tekintsük át, hogy a programok elvileg milyen koalíciókat diktáltak 1990-2002-ben (28. táblázat).³⁷

³⁷ A pártok közötti különbségek itt nem szerepelnek, mert csak az összegükből számolt koherencia alkalmas a koalícióépítésre.

28. táblázat Programalapú koalíciók, 1990-2002

	1990	1994	1998	2002
Koherencia	MDF-MSZP	MSZP-Fidesz	Fidesz-MSZP	MSZP-Fidesz/ MSZP-MDF
Közös ügyek	MDF-KDNP-Fidesz	MSZP-KDNP	Fidesz-MSZP/ Fidesz-FKGP	MSZP-SZDSZ
Legfontosabb ügyek	MDF-KDNP-Fidesz	MSZP-Fidesz	Fidesz-FKGP-SZDSZ	MSZP-Fidesz/ MSZP-MDF
Kiegészítő profil	MDF-KDNP-Fidesz	MSZP-FKGP/ MSZP-KDNP	Fidesz-FKGP-MDF	MSZP-SZDSZ
Csendestárs	MDF-FKGP/ MDF-SZDSZ	MSZP-FKGP	Fidesz-MIÉP-MSZP	MSZP-SZDSZ
Legkisebb rossz	MDF-KDNP-Fidesz	MSZP-SZDSZ	Fidesz-FKGP	MSZP-Fidesz/ MSZP-MDF

Forrás: Az adatelemzés vonatkozó részei. *Megjegyzés:* Csak az első alternatívát tüntettem fel. A vastag kiemelés a ténylegesen megalakult koalíciót jelzi. A dőlt vonallal elválasztott alternatívák a program szempontjából egyenértékűek.

A legfontosabb megállapítás, hogy a választási programok magyarázó ereje itt is nagyon gyenge, csupán a 2002-es kormány felelt meg a koalíciós alternatíváknak, az 1990 és 1998 közöttiek azonban egyáltalán nem. 1990-ben egyértelműen az MDF–KDNP–Fidesz többségi kormány volt a domináns alternatíva. 1994-ben – az MSZP mellett egy-egy párttal – három egyenrangú, főlős többségű variáció létezett, amelyeket több magyarázó elv támasztott alá, mint a kormányt. 1998-ban két egyenrangú, Fidesz-vezette alternatíva létezett, egy szupertöbbségi és egyszerű többségi koalíció, amelyeket szintén több magyarázó elv támasztott alá, mint a ténylegesen megalakult koalíciót. Először 2002-ben volt reális alternatíva a ténylegesen megalakult kormány, azonban a teljesen egyenértékű MSZP–Fidesz- és az MSZP–MDF-koalíció a „félíg üres, félíg tele pohár” tipikus dilemmáját veti fel. A koalíció hipotetikus igazolása az MSZP–Fidesz-alternatívával szemben az lehet, hogy a szocialisták számára az 1990-2002 közötti minősített többségű törvényhozási, alkotmánymódosítási és alkotmányozási kudarcok miatt a szupertöbbség már nem volt szelekciós szempont, illetve, hogy a politikusainak konszenzusorientált politikafelfogása kizárta a kérdés kétpárti megoldását. Ezzel szemben, a szintén egyszerű többségi MSZP–MDF-koalíció esetében már nem találunk sem program-, sem döntéshozataliszabály-alapú igazolást az SZDSZ-preferenciára, ami ismét cáfolja a pártösszetétel programatikus magyarázatát.

Ha pedig a hipotéziseket vizsgáljuk, akkor a kiegészítő profil rendelkezik a legerősebb magyarázó erővel, mert nem csak az összes választás domináns koalíciós alternatíváját mutatja meg, hanem ez igazol a legtöbbet a ténylegesen megalakult kormányokból is. A kiegészítő profilt a közös ügyek és a legkisebb rossz elve követi. Összegezve, úgy tűnik, hogy legfeljebb ez a három programalapú hipotézis aspirálhat magyarázó státuszra a ténylegesen megalakult és az alternatív koalíciók pártösszetétele kapcsán.

Írásom egyik fő feltevése az volt, hogy a politikusok a hatalmi érdekeiket a választási programon keresztül érvényesítik. A hazai választási programok húsz százalék alatti jóslási sikere a pártösszetételre vonatkozóan – az eltérő módszertant is szem előtt tartva –, a nyugat-európai trendnél is gyengébb, ahol a programalapú konfiguratív koalíciótípusok prediktív ereje legfeljebb ötven százalékot ér el, de ezt is csak az országok felében, s ezt is úgy, hogy a nehezebb eseteket kizárták az elemzésből (Budge–Laver 1992). Az, hogy a programalapú magyarázatok hazánkban sem igazolják a pártösszetételt, indirekt módon nem azt jelenti, hogy a politikusoknak nincsenek hatalmi érdekeik.

Véleményem szerint inkább arról van szó, hogy a hatalmi szempontjaikat nem a választási programon keresztül érvényesítik, azaz, a program nem akadály a koalíciókötésben. A manifesztó a kormányalakítás során oszthatatlan, a párt a teljes programját viszi az alkukba, amellyel szavazói támogatást nyert, nem tudja „leadni” azokat a programpontokat, amelyek a többi párttól elválasztják. Az ebből adódó problémákat másképpen oldják meg. Az egyik módja, hogy valamelyik koalíciós párt engedményt tesz, és policy-pozícióját feladva lemond programjának vonatkozó részéről. Példa erre az 1990-es koalíciókötés, amikor az FKGP a koalíciós alku első lépéseként lemondott az 1947-es tulajdonviszonyok szerinti reprivatizációról (Debreczeni 1998). Az ellentétek feloldásának másik módja a napirendről való levétel, amikor a vitás kérdések megoldását elhalasztják a kormányzás időszakára, és a kormányprogramban is hallgatnak ezekről. Ezt történt Szlovákiában, ahol a 2010-ben alakult koalíciós kormány pártjai között nézetkülönbség volt a lelkiismereti szabadság és a marihuána-használat szabályozását illetően, ezért a kormányprogramból kihagyták ezeket. Ehhez hasonlóan, 2010 nyarán úgy alakulhatott meg a holland liberális-kereszténydemokrata kisebbségi koalíció az iszlám-kérdésben keményvonalas Szabadságpárt külső támogatásával, hogy a kormányalakítás során a kérdést az eltérő pártpozíciók miatt jegelték.³⁸

A következtetésem az, hogy a választási programoknak csak a kormányalakítás előtt, a választásokig van jelentősége, és szerepe – miként a neve is tükrözi –, a választás megnyerése, a mandátummaximalizálás. A pártok ugyanis nem a szavazókkal, hanem egymással kötnek koalíciót, a koalíciós alku a pártok között zajlik. A választások után egy új politikai folyamat kezdődik, amelyhez a választók már nem férnek hozzá. A kormányzás egy teljesen más kérdés, a kormányalakítás és a pártösszetétel teljesen más elvek szerint alakul. Egy dolog a választás, a választási program, és más dolog a kormányzás. Jóllehet, az ígéretek teljesítésének kontextusában tette, de ezt támasztja alá Urbán Lászlónak az 1998-as kormányalakítás során tett megjegyzése, hogy különbséget kell tenni a választási ígéretek és a reálisan megvalósítható dolgok között.³⁹

A politikatudomány nagyon keveset tud a választási programokról, a képviseleti demokrácia ezen alapintézményéről. Nagyon keveset tudunk arról, hogy maguk a politikusok miben látják a választási programok szerepét. Néhány feltételes megállapításon kívül csupán arról van némi képünk, hogy Angliában a pártok milyen funkciót tulajdonítanak ezeknek (Budge 2000; 2001; 2001a; Ihl 2007; Bara 2006). A

³⁸ HVG, 2010. július 10., 34-35. o.; aug. 7., 10-11. o.

³⁹ MTI Hírchívum, 1998.06.18. 12:19. URL: <http://archiv1988-2005.mti.hu>, letöltés dátuma: 2010. december 7.

politikatudomány a CMP adatait felhasználva nagyon sok, párttal kapcsolatos kérdést tesztel,⁴⁰ de magáról a manifesztók szerepéről igen keveset tud. Azonban értekezésem ebből a fejezetéből talán kiderül, hogy a választási program egy dologra biztosan nem alkalmas — a koalíciós pártösszetétel magyarázatára.

Irodalom:

- Axelrod, David 1970: *Conflict of Interest*. Chicago: Markham.
- Bara, Judith L. 2006: The 2005 manifestos. A sense of déjà vu? *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, Vol. 16, Issue 3 (October), pp. 265-281.
- Bozóki András 1996: Modernizációs ideológia és materiális politika: szocialisták szocializmus után. *Századvég*, 3. szám (Tél), 41-79. o.
- Browne, Eric C. – Gleiber, Dennis W. – Mashoba, Carolyn S. 1984: Evaluating conflict of interest theory. Western European cabinet coalitions, 1945-80. *British Journal of Political Science*, Vol. 14, No. 1 (January), pp. 1-32.
- Budge, Ian 2000: Election manifesto. In Richard Rose (ed.): *International Encyclopedia of Elections*. Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press, pp. 161-165.
- Budge, Ian 2001: Választási program. In Vernon Bogdanor (szerk.): *Politikatudományi Enciklopédia*. Budapest: Osiris, 700-701. o.
- Budge, Ian 2001a: Party Manifestoes. In Smelser, Neil J. – Baltes, Paul B. (eds.): *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. 2nd ed. Vol. 13. Amsterdam: Elsevier, pp. 9183-9187.
- Budge, Ian – Farlie, Dennis 1983: Party competition – selective emphasis or direct confrontation? An alternative view with data. In Daalder, Hans – Mair, Peter (eds.): *Western European Party Systems. Continuity and Change*. Beverly Hills, Calif.: Sage, pp. 267-305.
- Budge, Ian – Keman, Hans 1990: *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. Oxford: Oxford University Press.
- Budge, Ian – Laver, Michael 1992: The relationship between party and coalition policy in Europe. An empirical synthesis. In Laver, Michael – Budge, Ian (eds.): *Party Policy and Government Coalitions*. New York: St. Martin's Press, pp. 409-430.
- Budge, Ian – Laver, Michael 1993: The policy basis of government coalitions. A comparative investigation. *British Journal of Political Science*, Vol. 23, No. 4 (October), pp. 499-519.
- Budge, Ian – Robertson, David - Hearl, Derek (eds.) 1987: *Ideology, Strategy, and Party Change. Spatial Analyses of Post-War Election Programmes in 19 Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁴⁰ A CMP-adatokat többek között a pártidentitás és a pártstratégia elemzésére, a pártrendszerek tipológiájában, a pártverseny térelméleteiben, a mediánszavazó mandátumelméletéhez, a kormánypártok policy outputjainak elemzésére, a gazdasági szavazás kérdéséhez, a választási ígéretek teljesítésének mérésére, és a kormányalakítás vizsgálatára is használják (Volkens–Klingemann–Merkel é.n.).

- Castles, Francis G. – Mair, Peter 1984: Left-right political scales. Some „expert” judgments. *European Journal of Political Research*, Vol. 12, Issue 1 (March), pp 73-88.
- Crombez, Christophe 1996: Minority governments, minimal winning coalitions and surplus majorities in parliamentary systems. *European Journal of Political Science*. Vol 29, Issue 1 (January), pp.1-29.
- De Swaan, Abram 1973: *Coalition Theories and Cabinet Formation*. Amsterdam: Elsevier.
- De Winter, Lieven – Patrick Dumont 2006: Parties into government. Still many puzzles. In Katz, Richard S. – Crotty, William (eds.): *Handbook of Party Politics*. Thousand Oaks, Calif.; London: Sage, pp. 175-188.
- Debreczeni József 1998: *A miniszterelnök. Antall József és a rendszerváltozás*. Budapest: Osiris.
- Dodd, Lawrence C. 1976: *Coalitions in Parliamentary Government*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Downs, Anthony 1957: *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper Collins Publishers.
- Enyedi Zsolt – Körösenyi András 2001: *Pártok és pártrendszerek*. Budapest: Osiris.
- Franklin, Mark N. – Mackie, Thomas T. 1984: Reassessing the importance of size and ideology for the formation of governing coalitions in parliamentary democracies. *American Journal of Political Science*, Vol. 28, No. 4 (November), pp. 671-692.
- Fricz Tamás 1992: Pártideológiák és tagoltság. A magyarországi parlamenti pártok ideológiai tagoltsága és annak okai a pártdokumentumok tükrében. In Bihari Mihály (szerk.): *A többpártrendszer kialakulása Magyarországon, 1985-1991*. Budapest: Kossuth, 105-146 o.
- Harsányi László – Karajánnisz Manolisz 1994: 5*5 kérdés a gazdaságról. A pártok gazdasági elképzelései a választások előtt. *Mozgó Világ*, 4. szám, 111-119. o.
- Horváth Péter 2009: Az elismerési szabály foglya. Az államfő szerepe a kormányalakításban. *Politikatudományi Szemle*, 3. szám, 91-111. o.
- Ihl, Olivier 2007: Election manifestos. In Déloye, Yves – Bruter, Michael (eds.): *Encyclopaedia of European Elections*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, pp. 85-87.
- Karajánnisz Manolisz 1994: 5*5 kérdés a gazdaságról. A pártok gazdasági elképzelései a választások előtt. In Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve, 1994*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 688-697. o.
- Karsai Gábor 1994: A populisták, a kormány és a liberálisok. Pártprogramok az 1994-es választások előtt. *Közgazdasági Szemle*, április, 285-297. o.
- Klingemann, Hans-Dieter et al. 2006: *Mapping Policy Preferences II. Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, European Union, and OECD 1990-2003*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Kovács Éva – Tóth István János 1992: Ki mit mondott 1990-ben? Választási pártprogramok tartalomelemzése. *Politikatudományi Szemle*, 1. szám, 99-123. o

- Körösenyi András 2000: Kényszerkoalíció vagy természetes szövetség? Szocialista-szabaddemokrata koalíciókötés, 1994. In uő.: *Értelmiség, politikai gondolkodás és kormányzat*. Budapest: Osiris, 209-235. o.
- Körösenyi András 2007: A demokratikus elitizmus konszenzusán túl. *Politikatudományi Szemle*, 4. szám, 7-28. o.
- Körösenyi András – Tóth Csaba – Török Gábor 2007: *A magyar politikai rendszer*. Budapest: Osiris.
- Laki Mihály 1991: Economic programs of the ex-opposition parties in Hungary. *East European Politics and Societies*, Vol. 5, No. 1 (Winter), pp. 73-91.
- Laki Mihály 2000: Az ellenzéki pártok gazdaságpolitikai elképzelései 1989-ben. *Közgazdasági Szemle*, március, 230-249. o.
- Laver, Michael – Budge, Ian (eds.) 1992: *Party Policy and Government Coalitions*. New York: St. Martin's Press.
- Laver, Michael – Budge, Ian 1992a: Measuring policy distances and modelling coalition formation. In uő. (eds.): *Party Policy and Government Coalitions*. New York: St. Martin's Press, pp.15-40.
- Laver, Michael – Hunt, W. Ben 1992: *Policy and Party Competition*. New York: Routledge.
- Laver, Michael – Schofield, Norman 1990: *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Laver, Michael – Shepsle, Kenneth 1996: *Making and Breaking Governments*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leiserson, Michael 1968: Factions and coalitions in one-party Japan. An interpretation based on the theory of games. *American Political Science Review*, Vol. 62, No. 3 (September), pp. 770-787.
- Mitchell, Paul – Nyblade, Benjamin 2008: Government formation and government type. In Strøm, Kaare – Müller, Wolfgang C. – Bergman, Torbjörn (eds.): *Cabinets and Coalition Bargaining. The Democratic Life Cycle in Western Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press, pp. 201-235.
- Müller, Wolfgang C. – Strøm, Kaare (eds.) 2000: *Coalition Governments in Western Europe*. New York: Oxford University Press.
- Müller, Wolfgang C. – Strøm, Kaare 2000a: *Conclusion. Coalition governance in Western Europe*. In uő. (eds.): *Coalition Governments in Western Europe*. New York: Oxford University Press, pp. 559-592.
- Riker, William 1962: *The Theory of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press.
- Robertson, David B. 1976: *A Theory of Party Competition*. London :Wiley.
- Schofield, Norman 1993: Political competition and multiparty coalition governments. *European Journal of Political Research*, Vol. 23, Issue 1 (January), pp. 1-33.
- Strøm, Kaare 1990: *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strøm, Kaare 1995: Parliamentary government and legislative organisation. In Döring, Herbert (ed.): *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*. Frankfurt: Campus, pp. 51-81.

- Strøm, Kaare – Nyblade, Benjamin 2007: Coalition theory and government formation. In Boix, Carles – Stokes, Susan C. (eds.): *Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford; New York: Oxford University Press, pp. 782-802.
- Strøm, Kaare – Budge, Ian – Laver, Michael 1994: Constraints on cabinet formation in parliamentary democracies. *American Journal of Political Science*, Vol. 38, No. 2 (May), pp. 303-35.
- Taylor, Michael – Laver, Michael 1973: Government coalitions in Western Europe. *European Journal of Political Research*, Vol. 1, Issue 3 (September), pp. 205-248.
- Tóka Gábor 1993: Changing dimensions of party competition in Hungary, 1990-1991. In Meyer, Gerd (ed.): *The Political Cultures of Eastern Central Europe in Transition*. Tübingen; Basel: Francke Verlag, pp.165-228.
- Van Roozendaal, Peter 1992: The effects of dominant and central parties on cabinet composition and durability. *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 17, No. 1 (February), pp. 5-36.
- Van Roozendaal, Peter 1993: Cabinets in the Netherlands, 1918-1990. The importance of dominant and central parties. *European Journal of Political Research*, Vol. 23, Issue 1 (January), pp. 35-54.
- Volkens, Andrea – Klingemann Hans-Dieter – Merkel, Wolfgang é.n.: *First Proposal for a DFG Long-term Research Grant. Manifesto Research on Political Representation (MARPOR)*. Social Science Research Center Berlin (WZB). URL: <http://www.wzb.eu/zkd/dsl/pdf/Marpor.pdf>; letöltés dátuma: 2010. február 10.
- Warwick, Paul V. 1996: Coalition government membership in West European parliamentary democracies. *British Journal of Political Science*, Vol. 26, No. 4. (October), pp. 471-499.
- Warwick, Paul V. 1998: Policy distance and parliamentary government. *Legislative Studies Quarterly*, Vol. 23, No. 3 (August), pp. 319-345.

I. Melléklet: Adatok, eljárások

A CMP (Klingemann et al. 2006) az adatfájlban közli, hogy egy választási program hány százalékát nem kódolták be. Első lépésben az adatfájlból töröltem a programváltozók közül azokat, amelyek az összes pártnál zérus értékkel szerepeltek. Ez voltak azok a kérdések, amelyekről a pártok semmit sem írtak a választási programjukban. Második lépésként azokat a változókat is töröltem, amelyek átlagos említési aránya az összes pártnál alacsonyabb volt egy százaléknál, de megtartottam, ha valamelyik pártnál az adott választáson elérte a három százalékot. (Budge–Robertson–Hearl (1987) nem választásonként végezte ezt el, hanem az egész 1945 utáni időszakra nézve.) Az így megmaradt változókkal dolgoztam, de ezeket nem arányosítottam a fennmaradó programrészhez, hanem megtartottam az eredeti értéket, mert arra voltam kíváncsi, hogy a teljes programon belül mekkora politikai hangsúlyt kaptak az egyes kérdések.

Az alábbi táblázat összefoglalja az előbbieket, illetve tartalmazza azt is, hogy az írásomban tárgyalt ún. Top 10 kérdések a teljes program hány százalékát tették ki.

1. táblázat Magyar választási program-változók, 1990-2002

	Kódolatlan programrészek aránya pártonként (%)		Teljesen bekódolt program	Változók (db)		A használt változók a pártprogram mekkora részét magyarázzák (%)		Top 10 kérdés a pártprogram mekkora részét magyarázza (%)	
	átlag	Range		0%<v<1%	v>1%	átlag	range	átlag	range
1990	2.8	1.6-8.0	6/1 párt	22	31 (1)	90.0	81.4-95.7	70.4	61.7–86.9
1994	0.7	1.8-2.4	6/4 párt	25	34 (5)	89.9	82.6-96.4	71.9	55.2–86.7
1998	1.5	0.7-2.9	6/0 párt	32	33 (4)	89.8	81.5-97.3	65.8	54.4–81.9
2002	3.8	2.0-5.5	3/0 párt	18	25	89.6	86.0-96.0	66.6	58.6–77.8
90-02	1.9	0.7-8.0				89.9	81.4-97.3	69.0	54.4-86.9

Forrás: Saját számítás Klingemann et al. (2006) „hungary_1990_2003.xls” adatfájljából. *Megjegyzés:* v=változó értéke. A zárójelben szereplő szám azt mutatja, hogy hány olyan változó volt, amelynek átlagos említési aránya egy százalék alatt volt, de valamelyik pártnál elérte a három százalékot.

II. Melléklet: A magyar választási programokban előforduló változók, 1990-2002

1. táblázat A választási programokban előforduló változók, 1990-2002

1. terület: Külkapcsolatok	
103 Antiimperializmus: antikolonializmus	Negatív utalás más államok feletti erős befolyásgyakorlásra (politikai, katonai, vagy kereskedelmi); negatív utalás más országok ellenőrzésére, mintha azok egy birodalom részei lennének; pozitív utalás a gyarmatok nagyobb önkormányzatára és függetlenségére; negatív utalás a manifesztó-és/vagy más országok birodalmi viselkedésére.
1033 Nemzetek joga: pozitív	A nemzetek szabadságának, jogainak és érdekeinek pozitív említése.
104 Hadsereg: pozitív	A katonai kiadások fenntartásának vagy növelésének szükségessége; a fegyveres erők modernizálása és a katonai erő növelése; fegyverkezés és önvédelem; a szerződéses katonai kötelezettségek betartásának szükségessége; megfelelő létszám biztosításának szükségessége a hadseregben.
105 Hadsereg: negatív	A katonai kiadások csökkentésének pozitív említése; leszerelés; „a háború borzalmai”; ígéret a kötelező sorkatonaság csökkentésére; a többi a 104-es változó ellentéte.
107 Internacionizmus: pozitív	A nemzetközi együttműködés szükségessége; együttműködés konkrét országokkal a 101-es változóba ⁴¹ kódoltakon kívül; a fejlődő országok segélyezésének szükségessége; világméretű erőforrás-tervezés szükségessége; nemzetközi bíróságok szükségessége; valamilyen nemzetközi cél vagy világállam támogatása; az ENSZ támogatása.
108 Európai integráció: pozitív	Általában az európai integráció pozitív említése; az Európai Unió kiterjesztésének és/vagy a kompetenciája növelésének kívánatossága; a manifesztó-ország csatlakozásának (vagy tagság fenntartásának) kívánatossága.
109 Internacionizmus: negatív	A nemzeti függetlenség és szuverenitás internacionalizmussal szembeni pozitív említése; a többi a 107-es változó ellentéte.
2. terület: Szabadság és demokrácia	
201 Szabadság és emberi jogok: pozitív	A személyes szabadság és az állampolgári jogok fontosságának pozitív említése; a bürokratikus kontrolltól való szabadság; szólásszabadság; kényszerítéstől való szabadság a politikai és gazdasági szférában; individualizmus a manifesztó-országban és más országokban.
202 Demokrácia: pozitív	A demokrácia pozitív említése eszközként vagy célként a nemzeti és más intézményekben; az összes állampolgár bevonása a döntéshozatalba, és a manifesztó-ország demokráciájának általános támogatása.
2021 Átmenet a demokráciába	Általános utalás a pártállamból a pluralista demokráciába való átmenet folyamatára.
203 Alkotmányosság: pozitív	Az alkotmány konkrét aspektusainak támogatása; az alkotmányosság érvként használása valamilyen politika (policy) mellett, és a dolgok alkotmányos intézésének általános elfogadása.
204 Alkotmányosság: negatív	Az Alkotmány elutasítása általában vagy konkrét aspektusaiban; a többi a 203-as változó ellentéte.
3. terület: Politikai rendszer	
301 Decentralizáció: pozitív	A föderalizmus vagy a devolúció támogatása; több regionális autonómia a politikában (policy) vagy a gazdaságban; a helyi és a regionális szokások és szimbólumok megtartásának támogatása; a helyi területekre fordított megkülönböztetett figyelem pozitív említése; a helyi szakértelem tiszteletben tartása.
303 Kormányzati és adminisztratív hatékonyság: pozitív	A hatékonyság és takarékoság szükségessége a kormányzat és az adminisztráció területén; a köztisztviselői kar csökkentése; a kormányzati eljárások javítása; általános törekvés a kormányzás és adminisztráció folyamatának olcsóbbá és hatékonyabbá tételére.
304 Politikai korrupció: negatív	A korrupció, és az ehhez kapcsolódó visszaélések felszámolásának szükségessége a politikai és a közéletben.
305 Politikai autoritás: pozitív	

⁴¹ Ezt, és a 406-os változót lásd a melléklet 2. táblázatában.

Az erős állam pozitív említése, beleértve a kormányzati stabilitást is; a manifeszto-párt kormányzóképesége és/vagy más párt ebbéli kompetencia-hiánya.
3053 Kommunista: negatív A kommunisták demokratikus kormányban való részvételének ellenzése; a kollaboránsok eltávolítása a kormányzati szolgálatból; politikai koalíció szükségessége, kivéve a kommunista pártokkal.
4. terület: Gazdaság
401 Szabad vállalkozás: pozitív A szabad vállalkozáson alapuló kapitalizmus pozitív említése; az egyéni vállalkozás felsőbbrendűsége az állami és ellenőrzött rendszerekkel szemben; a magántulajdonhoz fűződő jogok, a személyes kezdeményezés és vállalkozás pozitív említése; a szabad egyéni vállalkozások szükségessége.
4011 Privatizáció: pozitív Pozitív hivatkozás a privatizációra.
4013 Tulajdon visszaszolgáltatása: pozitív Pozitív hivatkozás a tulajdon fizikai visszaszolgáltatására az eredeti tulajdonosnak.
402 Vállalkozásösztönzők: pozitív Vállalkozásösztönző bér- és adópolitika szükségessége; vállalkozás indításának támogatása; pénzügyi és egyéb ösztönzők, pl. szubvenciók szükségessége.
403 Piacszabályozás: pozitív A magánvállalkozások jobb működését elősegítő szabályozók kialakításának szükségessége; intézkedések a monopóliumok és a trösztök ellen, a fogyasztók és a kisvállalkozások védelmében; a gazdasági verseny támogatása; szociális piacgazdaság.
404: Gazdasági tervezés: pozitív Hosszú távú, konzultatív vagy indikatív jellegű gazdasági tervezés pozitív említése, a kormány szükségessége ilyen terv készítéséhez.
407 Protekcionizmus: negatív A szabadkereskedelem elvének támogatása; a többi a 406-os változó ellentéte.
408 Gazdasági célok Szándéknyilatkozat valamilyen gazdasági cél követésére, amit a 4. terület többi változója nem fedett le. Ezt a változót azért hozták létre, hogy a pártok általános gazdasági érdeklődését megragadja, ezért többféle gazdasági célt fed le.
409 Keynesiánus keresletszabályozás: pozitív Keresletorientált gazdaságpolitika; a gazdasági depresszió elkerülését célzó gazdaságpolitika, a depresszió hatásainak mérséklése és/vagy a magánkereslet növelése az állami kereslet fokozásán és/vagy a szociális kiadások növelésén keresztül.
410 Termelékenység: pozitív A nagyobb termelékenység támogatásának vagy elősegítésének szükségessége; intézkedések tételének szükségessége ennek elősegítésére; nagyobb termelékenységre törekvés, a termelékenység fontossága a gazdaság számára; a külkereskedelem fokozása; a növekedés paradigmája.
411 Technológia és infrastruktúra: pozitív Az ipar, a szállítási és kommunikációs módszerek modernizációjának fontossága; a tudomány és a technológiai fejlesztések fontossága az iparban; a kutatás és képzés szükségessége. Ez nem az oktatásra utal általában (lásd 506-os változó).
4121 Társadalmi tulajdon: pozitív Pozitív utalás a szövetkezeti vagy a nem-állami társadalmi tulajdon megteremtésére vagy megőrzésére a piacgazdaságon belül.
4122 Vegyes gazdaság: pozitív Pozitív utalás a vegyes tulajdonra a piacgazdaságon belül.
4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív Pozitív utalás a közösségi tulajdonú iparágak koncepciójára.
4132 Privatizáció: negatív Negatív utalás a privatizációs rendszerre; a privatizációs rendszer megváltoztatásának szükségessége.
414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív A hagyományos közgazdasági ortodoxia szükségessége, pl. a költségvetési deficit csökkentése, válság esetén kiadáscsökkentés, megtakarítás és felhalmozás; a hagyományos gazdasági intézmények támogatása, mint pl. a tőzsde és a bankrendszer; az erős fizetőeszköz támogatása.
416 Gazdasági növekedés-ellenesség: pozitív A növekedés-ellenes politika és a stacionárius állapotú gazdaság pozitív említése; „ökologizmus”/”zöld politika” különösen a gazdaságpolitikára alkalmazva; fenntartható fejlődés. Ezt a kategóriát nem használták Ausztriára 1945-

1979-ben, Ausztráliára, Japánra és az Egyesült Államokra 1980-ig, Belgiumra, Írországra, Hollandiára és Új-Zélandra 1981-ig, Olaszországra és Angliára 1983-ig, Dániára, Luxemburgra és Izraelre 1984-ig, Kanadára, Franciaországra és Svédországra 1988-ig, és Norvégiára 1989-ig. Azonban a teszt-kódolások azt mutatták, hogy a pártok az 1990-es évek kezdete előtt szinte soha nem is hirdettek növekedés-ellenes politikát.

5. terület: Jólét és életminőség

501 Környezetvédelem: pozitív

A vidék, az erdők, stb. megóvása; a természeti erőforrások általános megóvása az önös érdekekkel szemben; a nemzeti parkok megfelelő használata; földbankok, stb.; környezetvédelmi fejlesztés; „ökológizmus”/”zöld politika” a környezetvédelmi politikára alkalmazva.

502 Kultúra: pozitív

A kulturális és szabadidős lehetőségek biztosításának szükségessége, beleértve a művészeteket és a sportot; pénzráfordítás szükségessége múzeumokra, művészeti galériákra, stb.; az értékes szabadidős tevékenységek és a kulturális tömegmédiát támogatásának szükségessége.

503 Társadalmi igazságosság: pozitív

Az egyenlőség elve; minden emberrel méltányos bánásmód szükségessége; a hátrányos helyzetűek különleges védelme; az erőforrások méltányos elosztásának szükségessége; az osztályhatárok megszüntetése; a fajon, a biológiai és a társadalmi nemen, a fogyatékoságon, az életkoron, és a szexuális orientáción, stb., alapuló diszkrimináció megszüntetése.

504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív

Valamilyen szociális ellátó vagy társadalombiztosítási rendszer bevezetésének, fenntartásának vagy kiterjesztésének pozitív említése; olyan szociális ellátások támogatása, mint például az egészségügyi ellátás vagy a szociális szállás. Ebbe a kategóriába nem tartozik bele az oktatás.

5041 Magán és közösségi keveréke a jólétben: pozitív

A magánjellegű jóléti ellátás szükségessége a gazdasági kényszerűségek miatt; a verseny kívánatossága a jóléti ellátási szolgáltatásokban; a közösségi aktivitás mellett magánfinanszírozás.

505 Jóléti állam korlátozása: pozitív

A szociális ellátás vagy a társadalombiztosítás kiadásainak korlátozása; a többi az 504-es változó ellentéte.

506 Oktatás kiterjesztése: pozitív

Az oktatási ellátás kiterjesztésének és/vagy javításának szükségessége minden szinten. Ez nem tartalmazza a szakképzést, amelyet a 411-es változó alatt kódoltak.

6. terület: A társadalom szövete

601 Nemzeti életmód: pozitív

Patriotizmusra és/vagy nacionalizmusra törekvés; bizonyos szabadságjogok felfüggesztése az állam védelme érdekében a felforgatással szemben; a bevett nemzeteszmék támogatása.

603 Hagyományos erkölcs: pozitív

A hagyományos erkölcsi értékek pozitív említése; az erkölcstelenség és az illetlen viselkedés tilalma, cenzúrázása és visszaszorítása; a család intézményének fenntartása és stabilitása; vallás.

604 Hagyományos erkölcs: negatív

A hagyományos erkölcsi értékek ellenzése; válás, abortusz, stb. támogatása; a többi a 603-as változó ellentéte.

605 Jog és rend: pozitív

Minden jogszabály kikényszerítése; a bűnözés elleni fellépés; a rendőrség erőforrásai növelésének támogatása, stb.; keményebb bírósági attitűdök.

606 Társadalmi harmónia: pozitív

Nemzeti összefogásra és szolidaritásra törekvés; annak szükségessége, hogy a társadalom egységesnek tekintse magát; közösségi szellemre törekvés; válság idején tanúsított antiszociális attitűdök rosszállása; a közérdek támogatása.

607 Multikulturalizmus: pozitív

A kulturális sokszínűség, a kommunalizmus, a kulturális pluralitás és a pillarizáció pozitív említése; az országon belüli vallási, nyelvi örökségek autonómiájának megóvása, beleértve a speciális oktatási ellátásokat.

7. terület: Társadalmi csoportok

701 Munkás csoportok: pozitív

Pozitív utalás a munkás csoportokra, a munkásosztályra, a munkanélküliekre; a szakszervezetek támogatása; jó bánásmód a munkavállalókkal.

703 Agrárgazdálkodók: pozitív

A mezőgazdaság és az agrárgazdálkodók támogatása; bármilyen politika (policy), aminek célja speciálisan ezek javát szolgálja.

704 Középosztály és diplomás csoportok: pozitív

Pozitív utalás a középosztályra, a diplomás társadalmi csoportokra, mint például az orvosok vagy az ügyvédek; új és régi középosztály.

705 Hátrányos helyzetű kisebbségi csoportok: pozitív

Pozitív utalás hátrányos helyzetű kisebbségekre, amelyek nem definiálhatók sem gazdasági, sem demográfiai terminusokban, pl. a fogyatékosok, a homoszexuálisok, a bevándorlók, stb.

7051 Hazai kisebbségek: pozitív

Hivatkozás a manifeszto-nemzetbeli határontúli kisebbségre; pozitív hivatkozás a manifeszto-nemzetbeli kisebbségre.⁴²

706 Nem-gazdasági demográfiai csoportok: pozitív

A nők, az idősek, a fiatalok, a nyelvi csoportok, stb. támogatásának pozitív említése vagy szükségessége; mindenfajta speciális érdekcsoport.

Forrás: Klingemann et al. (2006), „appendix1.pdf” fájl. *Megjegyzés:* A változók eredeti számozását megtartottam.

2. táblázat A programokban hivatkozott, de az elemzésben nem szereplő változók

101 Különleges külkapcsolatok: pozitív

Bizonyos országok pozitív említése, amelyekkel a manifeszto-országnak speciális kapcsolata van. Például Nagy-Britannia esetében a korábbi gyarmatok, Svédország esetében Skandinávia többi része; ezekkel az országokkal való együttműködés vagy segélyezésük szükségessége.

406 Protekcionizmus: pozitív

A belső piacok védelmét szolgáló vámok kiterjesztésének vagy fenntartásának pozitív említése; egyéb belgazdasági protekcionizmus, mint például a kvóta korlátok.

Forrás: Klingemann et al. (2006), „appendix1.pdf” fájl. *Megjegyzés:* A változók eredeti számozását megtartottam.

⁴² A CMP felcserélte, és tévesen adta meg két változó nevét. A „7052 Határontúli kisebbségek” változóval a manifeszto-ország határain belül élő kisebbségeket jelöli („Pozitív utalás a manifeszto-országban élő etnikai kisebbségekre, mint például az Észtországban élő litvánok.”). A 7051-es változó nevét nem változtattam meg, de a határontúli magyarokra utaló értelemben használom.

2. táblázat A választási programok politikai hangsúlyai, 1994 (%)

MSZP	SZDSZ	Fidesz
305 Politikai autoritás: pozitív - 9	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív - 19	305 Politikai autoritás: pozitív - 21
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 8	401 Szabad vállalkozás: pozitív - 16	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 8
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 6	703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 10	401 Szabad vállalkozás: pozitív - 6
502 Kultúra: pozitív - 5	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 8	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 6
503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 5	305 Politikai autoritás: pozitív - 7	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív - 4
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 4	701 Munkás csoportok: pozitív - 7	606 Társadalmi harmónia: pozitív - 4
606 Társadalmi harmónia: pozitív - 4	408 Gazdasági célok - 6	410 Termelékenység: pozitív - 4
301 Decentralizáció: pozitív - 4	108 Európai integráció: pozitív - 3	107 Internacionizmus: pozitív - 4
409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív - 4	303 Korm. és admin. haték.: pozitív - 3	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív - 3
411 Technológia és infrastr.: pozitív - 3	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 3	301 Decentralizáció: pozitív - 3
701 Munkás csoportok: pozitív - 3	407 Protekcionizmus: negatív - 3	503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 3
501 Környezetvédelem: pozitív - 3	107 Internacionizmus: pozitív - 2	4011 Privatizáció: pozitív - 3
303 Korm. és admin. haték.: pozitív - 3	4013 Tulajdon visszaszolgáltató: pozitív - 2	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 3
414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív - 3	410 Termelékenység: pozitív - 2	409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív - 3
403 Piacszabályozás: pozitív - 2	503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 2	411 Technológia és infrastr.: pozitív - 2
703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 2	301 Decentralizáció: pozitív - 1	502 Kultúra: pozitív - 2
4011 Privatizáció: pozitív - 2	403 Piacszabályozás: pozitív - 1	303 Korm. és admin. haték.: pozitív - 2
402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 2	606 Társadalmi harmónia: pozitív - 1	703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 2
407 Protekcionizmus: negatív - 2	104 Hadsereg: pozitív - 0	501 Környezetvédelem: pozitív - 1
603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 1	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 0	104 Hadsereg: pozitív - 1
108 Európai integráció: pozitív - 1	4011 Privatizáció: pozitív - 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 1
404 Gazdasági tervezés: pozitív - 1	404 Gazdasági tervezés: pozitív - 0	4122 Vegyes gazdaság: pozitív - 1
4122 Vegyes gazdaság: pozitív - 1	409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív - 0	404 Gazdasági tervezés: pozitív - 1
104 Hadsereg: pozitív - 1	411 Technológia és infrastr.: pozitív - 0	701 Munkás csoportok: pozitív - 1
408 Gazdasági célok - 1	4122 Vegyes gazdaság: pozitív - 0	108 Európai integráció: pozitív - 0
410 Termelékenység: pozitív - 1	4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív - 0	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív - 0
7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 1	501 Környezetvédelem: pozitív - 0	601 Nemzeti életmód: pozitív - 0
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív - 1	502 Kultúra: pozitív - 0	408 Gazdasági célok - 0
107 Internacionizmus: pozitív - 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív - 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 0
401 Szabad vállalkozás: pozitív - 0	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 0	4013 Tulajdon visszaszolgáltató: pozitív - 0
4013 Tulajdon visszaszolgáltató: pozitív - 0	601 Nemzeti életmód: pozitív - 0	403 Piacszabályozás: pozitív - 0
4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív - 0	603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 0	407 Protekcionizmus: negatív - 0
505 Jóléti állam korlátozása: pozitív - 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 0	4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív - 0
601 Nemzeti életmód: pozitív - 0	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív - 0	603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 0
MDF	FKGP	KDNP
411 Technológia és infrastr.: pozitív - 11	703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 40	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 13
501 Környezetvédelem: pozitív - 11	401 Szabad vállalkozás: pozitív - 13	603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 12
703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 11	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív - 7	501 Környezetvédelem: pozitív - 6
4011 Privatizáció: pozitív - 10	4122 Vegyes gazdaság: pozitív - 6	601 Nemzeti életmód: pozitív - 5
404 Gazdasági tervezés: pozitív - 8	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 6	7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 5
403 Piacszabályozás: pozitív - 8	408 Gazdasági célok - 5	703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 5
407 Protekcionizmus: negatív - 7	4013 Tulajdon visszaszolgáltató: pozitív - 4	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív - 4
414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív - 5	4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív - 4	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 4
401 Szabad vállalkozás: pozitív - 4	601 Nemzeti életmód: pozitív - 2	104 Hadsereg: pozitív - 3
303 Korm. és admin. haték.: pozitív - 3	108 Európai integráció: pozitív - 1	107 Internacionizmus: pozitív - 3
402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 2	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 1	404 Gazdasági tervezés: pozitív - 3
108 Európai integráció: pozitív - 2	407 Protekcionizmus: negatív - 1	4011 Privatizáció: pozitív - 3
410 Termelékenység: pozitív - 2	502 Kultúra: pozitív - 1	411 Technológia és infrastr.: pozitív - 3
505 Jóléti állam korlátozása: pozitív - 1	503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 1	409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív - 2
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 1	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 1	403 Piacszabályozás: pozitív - 2
408 Gazdasági célok - 0	603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 1	303 Korm. és admin. haték.: pozitív - 2
502 Kultúra: pozitív - 0	606 Társadalmi harmónia: pozitív - 1	408 Gazdasági célok - 2
503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 0	104 Hadsereg: pozitív - 0	701 Munkás csoportok: pozitív - 2
305 Politikai autoritás: pozitív - 0	107 Internacionizmus: pozitív - 0	108 Európai integráció: pozitív - 1
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 0	301 Decentralizáció: pozitív - 1
601 Nemzeti életmód: pozitív - 0	301 Decentralizáció: pozitív - 0	503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 1
107 Internacionizmus: pozitív - 0	303 Korm. és admin. haték.: pozitív - 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív - 1
409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív - 0	305 Politikai autoritás: pozitív - 0	305 Politikai autoritás: pozitív - 1
701 Munkás csoportok: pozitív - 0	4011 Privatizáció: pozitív - 0	414 Közgazdasági ortodoxia: pozitív - 1
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív - 0	403 Piacszabályozás: pozitív - 0	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 1
104 Hadsereg: pozitív - 0	404 Gazdasági tervezés: pozitív - 0	410 Termelékenység: pozitív - 1
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 0	409 Keynesiánus keresletszab.: pozitív - 0	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 0
301 Decentralizáció: pozitív - 0	410 Termelékenység: pozitív - 0	407 Protekcionizmus: negatív - 0
4013 Tulajdon visszaszolgáltató: pozitív - 0	411 Technológia és infrastr.: pozitív - 0	502 Kultúra: pozitív - 0
4122 Vegyes gazdaság: pozitív - 0	501 Környezetvédelem: pozitív - 0	401 Szabad vállalkozás: pozitív - 0
4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív - 0	505 Jóléti állam korlátozása: pozitív - 0	4122 Vegyes gazdaság: pozitív - 0
603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 0	701 Munkás csoportok: pozitív - 0	606 Társadalmi harmónia: pozitív - 0
606 Társadalmi harmónia: pozitív - 0	7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 0	4013 Tulajdon visszaszolgáltató: pozitív - 0
7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 0	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív - 0	4123 Közösségi tulajdonú ipar: pozitív - 0

Forrás: Saját számítás Klingemann et al. (2006) „hungary_1990_2003.xls” adatfájljából. *Megjegyzés:* A változók utáni értékekre és a kiemelésekre vonatkozó megjegyzések megegyeznek a III. Melléklet 1. táblázatnál írtakkal. MSZP, SZDSZ, Fidesz, KDNP: az azonos értékek miatt a Top 10 kérdésben 11 változó; FKGP: 9 változó, mert a 10-17. bevonása erősen csökkentette volna az elemzés megbízhatóságát. MSZP, Fidesz, KDNP: 501-414, 4011-409, és 4011-411 értéke csak a felfelé kerekítés miatt egyenlő a Top 10 kérdés utolsó változójával.

4. táblázat A választási programok politikai hangsúlyai, 2002 (%)

MSZP	Fidesz-MDF	SZDSZ
504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 21	411 Technológia és infrastr.: pozitív - 12	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 9
305 Politikai autoritás: pozitív - 8	502 Kultúra: pozitív - 8	203 Alkotmányosság: pozitív - 7
411 Technológia és infrastr.: pozitív - 8	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 8	411 Technológia és infrastrukt.: pozitív - 7
701 Munkás csoportok: pozitív - 8	303 Korm. és admin. haték.: pozitív - 5	408 Gazdasági célok - 7
506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 6	506 Oktatás kiterjesztése: pozitív - 5	504 Jóléti állam kiterjesztése: pozitív - 6
704 Középosztály és dipl. csop.: pozitív - 5	408 Gazdasági célok - 5	703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 6
706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív - 5	305 Politikai autoritás: pozitív - 4	304 Politikai korrupció: negatív - 5
301 Decentralizáció: pozitív - 4	703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 4	305 Politikai autoritás: pozitív - 5
402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 4	706 Nem-gazd. demog. csop.: pozitív - 4	501 Környezetvédelem: pozitív - 5
408 Gazdasági célok - 4	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 3	301 Decentralizáció: pozitív - 5
605 Jog és rend: pozitív - 4	301 Decentralizáció: pozitív - 3	201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 4
201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 3	304 Politikai korrupció: negatív - 3	605 Jog és rend: pozitív - 4
703 Agrárgazdálkodók: pozitív - 3	603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 3	503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 3
203 Alkotmányosság: pozitív - 2	605 Jog és rend: pozitív - 3	705 Hátr. helyz. kisebbs. csop.: pozitív - 2
304 Politikai korrupció: negatív - 2	606 Társadalmi harmónia: pozitív - 3	7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 2
502 Kultúra: pozitív - 2	601 Nemzeti életmód: pozitív - 2	706 Nem-gazdasági demog. csop.: pozitív - 2
601 Nemzeti életmód: pozitív - 2	705 Hátr. helyz. kisebbs. csop.: pozitív - 2	303 Kormányz. és admin. haték.: pozitív - 2
401 Szabad vállalkozás: pozitív - 1	501 Környezetvédelem: pozitív - 2	401 Szabad vállalkozás: pozitív - 2
501 Környezetvédelem: pozitív - 1	704 Középosztály és dipl. csop.: pozitív - 2	606 Társadalmi harmónia: pozitív - 1
603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 1	401 Szabad vállalkozás: pozitív - 2	701 Munkás csoportok: pozitív - 1
606 Társadalmi harmónia: pozitív - 1	7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 2	704 Középosztály és dipl. csop.: pozitív - 1
303 Korm. és admin. haték.: pozitív - 0	<u>201 Szabads. és emb. jog.: pozitív - 0</u>	603 Hagyományos erkölcs: pozitív - 0
503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 0	<u>203 Alkotmányosság: pozitív - 0</u>	402 Vállalkozásösztönzők: pozitív - 0
705 Hátr. helyz. kisebbs. csop.: pozitív - 0	<u>503 Társadalmi igazságosság: pozitív - 0</u>	502 Kultúra: pozitív - 0
7051 Hazai kisebbségek: pozitív - 0	701 Munkás csoportok: pozitív - 0	601 Nemzeti életmód: pozitív - 0

Forrás: Saját számítás Klingemann et al. (2006) „hungary_1990_2003.xls” adatfájljából. *Megjegyzés:* A változók utáni értékekre és a kiemelésekre vonatkozó megjegyzések megegyeznek a III. Melléklet 1. táblázatnál írtakkal. MSZP: az azonos értékek miatt a Top 10 kérdésben 11 változó; Fidesz: 301-606 értéke csak a felfelé kerekítés miatt egyenlő a Top 10 kérdés utolsó változójával.